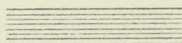

MUSIC - UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 07196 591 7

Ebből a könyvből 200 számozott példány készült, Hubay Jenő sajátkezü aláirásával.

 szám

KORVIN TESTVÉREK, BUDAPEST.

HUBAY JENŐ

ÉLETE ÉS MUNKÁI

IRTA

HARASZTI EMIL

BERZEVICZY ALBERT ELŐSZAVÁVAL

SZÁMOS MŰMELLÉKLETTEL

:: BUDAPEST 1913 :::
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA
VI. KER., ANDRÁSSY-ÚT 16. SZÁM

BUDAPESTI HIRLAP NYOMDÁJA. 9447

Előszó.

A múlt év elején mozgalom indúlt meg a Hubay Jenő nagyszámú barátai és tisztelői körében a mester negyvenéves művészi és harmincéves tanári jubileumának megünneplésére.

A közönség körében bizonyos meglepetést keltett e mozgalom: hát már negyvenéves művész és harmincéves tanár Hubay? Ily hosszú pályát futott be az a rokonszenves mester, kinek karcsú, délceg alakja, a játék hevében meg-megrezdülő bodor szőke fürtjei, tüzes művészi temperamentuma, szemeink előtt mindíg dúsabban és dúsabban kifejlődő virtuozitása és alkotó ereje szinte hozzászoktattak, hogy benne fiatal embert lássunk?

Az első csodálkozást azonban csakhamar lelkes helyeslés és készség váltotta föl, amely egy percig sem hagyott bennünket, a kezdeményezőket cserben s amely a haza és a külföld mind szélesebb köreit vonva be a mozgalomba, lehetővé tette, hogy a múlt év november havában a jubileumot oly általános érdeklődés és meleg lelkesedés közepett üljük meg, amint az még mindnyájunk élénk emlékezetében van.

Az ünneplés tervébe kezdettől fogva be volt foglalva Hubay életrajzának megiratása és kiadása

is. A rendező-bizottság ugyan nem minden tétovázás nélkül nyúlt e föladathoz. Széchenyi szerint élőkről élők között nincs igazságos ítélet; és oly korú emberről, aminő Hubay, életrajzot írni még azzal a kockázattal is jár, hogy a legjobb indulat és legmelegebb elismerés, mely a szerző tollát vezeti, esetleg az igazság adósaként fog föltünni a későbbi sikerek ismerője előtt. Azonban úgy véltük, hogy ha mást nem, érdekes és becses anyagot nyújtunk egy majdani végleges életrajz számára, vagy lehetővé tesszük, hogy ez életrajznak úgyis fiatal szerzője, művét majd — egy második kötettel toldja meg!

A bizottság ugyanis abban a kedvező helyzetben volt, hogy e vállalkozása számára dr. Haraszti Emil tanár úr, a máris előnyösen ismert zeneesztétikus a jubileum idejében már majdnem kész Hubay-életrajzát önzetlen készséggel ajánlotta föl s a Singer és Wolfner-cég előzékeny és áldozatkész ajánlata lehetővé tette, hogy a mű díszes kiállítása mellett is várható tiszta jövedelem a jubileummal kapcsolatban tervbe vett Hubay-ösztöndíjalapot gyarapítsa s ilyenképpen jeles fiatal zenei tehetségek kiképzését mozdítsa elő.

A szerző szeretetteljes részletezéssel tárja az olvasó elé a rendelkezésére állott, fölötte érdekes anyagot, élénk színekkel ecsetelve egy tüneményesnek mondható művészi pályát s beható és szakavatott ismertetését és méltatását adva a Hubay egész zeneszerzői munkásságának is.

Az ünnepelt mester eddigi életfolyása örvendetes, sőt fölemelő példája egy erős tehetség majdnem szakadatlan győzelmeinek az érvényesülése elé háruló összes akadályok fölött, a megérdemelt, gyors emelkedésnek, a céltudatos munka elmaradhatatlan sikerének. Emellett van egy, a mi sajátlagos magyar viszonyainkat jellemző s majdnem minden szellemi nagyságunk életével közös

vonása is, az tudniillik, hogy kivált a szellemi alkotások terén, nálunk a hazai közvélemény rendesen csak a külföld elismerését teszi magáévá. Hosszú ideig tartott szellemi függőségünk egyfelől, másfelől a szűk köre azoknak, akik tudományos, irodalmi és művészeti dolgokban önálló itéletre képesek, okai ennek a sajnálatos jelenségnek, mely valóban az önkénytes kiskorúság benyomását teszi.

A Hubay élete képét emellett vonzóvá és gazdaggá teszi szoros, s az ő saját fejlődésére nagyhatású viszonya kora művészetének legkiválóbb alakjaihoz. A Joachim és Vieuxtemps mesteri befolyása, a Liszt Ferenc egyéniségének és művészetének fascináló hatása, a Munkácsy, Zichy Mihály barátsága, Massenet, Brahms, Goldmarknak mély átértésen alapuló szellemi rokonsága megannyi mérföldmutatói a magyar mester életének, úgy mint művészi fejlődésének, s e nagy alakokhoz való viszonya által Hubay élete kortörténeti szempontból is emlékezetes és érdekes jelenségekben gazdag.

Mint interpretáló művész, mint zeneköltő és mint tanítómester fölött, ma még — hitem szerint Hubay javára — le nem zárhatjuk az aktákat s nem alkothatjuk meg végleges itéletünket. Oly rohamos és aránylag könnyű emelkedés, oly káprázatos sikerek után joggal még sokat várhatunk a java korában levő mestertől. De amit már ma megállapíthatunk, és aminek biztos tudatában bocsátjuk, a lezajlott örömünnep emlékéül útjára e könyvet, az az, hogy Hubay mindhárom minőségében már ma is nemzetünk művészetének legnagyobbjai közé emelkedett.

Reprodukáló művészete, melynek úgyszólván az összes művelt nemzetek elismerése hódolt, a korunkban kialakult művészeti irányok legjobbjait szerencsésen egyezteti össze s olvasztja föl

egy erős egyéniség minden ízében magyar temperamentumának hevében. Zeneszerzői alkotásai a soha meg nem tagadott lyrai alaphang mellett gazdagok változatosságban s az újabb időkben talán a legkomolyabb és legeredményesebb törekvést mutatják a magyar műzene megteremtésére, melynek megismertetése is Európa minden részében neki sikerült legjobban; némely operája megtalálta az utat az óceánon túlra is. Mint zenepedagógus világraszóló művészi tehetségeket fedezett föl és képezett ki s mint egy egész virtuózgárda vezére jelenik meg előttünk; atyja nemes hagyományának útját járva, irányítólag hat egész zenei életünk fejlődésére, emelve azt s egyúttal mind jobban függetlenítve minden egyoldalú idegen befolyástól.

A negyvenéves művészi pálya végére most pontot teszünk; új korszak következik, amelynek méltatására majd annak idején vegyék föl a tollat ismét Hubaynak akkori barátai és tisztelői, akik bizonyára nem lesznek kevesebben a mostaniaknál. De vagyunk olyan egoisták, hogy mi se búcsúzunk tőle; tapsolni akarunk további sikereinek is, mert élvezni akarjuk azokat!

Boldog, akinek olyan elismerés jut, amelyből nemcsak hála fakad, hanem még remény is.

Budapest, 1913 január havában.

Berzeviczy Albert.

Bevezetés.

Hubay Jenő a magyar zeneművészet egyik legragyogóbb jelensége. Pályája csaknem oly szédítően gazdag diadalban, emelkedésben, mint a Liszt Ferencé. Minden mozzanata egy sokoldalu lángelme nagyszerű megnyilatkozása. *Budapest* és *Berlin* a csodagyermeket bámulta. *Párisban* és *Londonban* bontakozik ki zsenije egész fiatalos erejében és nagyságában. Csakhamar a hegedű legelső mesterei között emlegetik. A francia kritika mint új Paganinit köszönti. Igy kerül alig huszonhároméves korában a *brüsszeli* konzervatóriumba, *Vieuxtemps* és *Wieniawsky* örökébe. De habozás nélkül bucsút mond díszes állásának, mikor haza hívják, hogy a magyar zenekultúra fényét növelje nevével és müködésével. Mert mindig és mindenütt elsősorban magyar volt. A nemzeti ideált kereste egész életén át a művészetben. Nem romantikus rajongásból, hanem belső meggyőződésből. Magyaros, faji vonások alkotják reprodukáló művészetének legérdekesebb és legértékesebb sajátságait. Produktiv művészetének egyetlen álma a magyar műzene megteremtése. Pedagógiai müködése a szélrózsa minden irányában ismertté tette nevét. Egész idegen kolónia te-

lepedett meg Budapesten a távoli nyugatról, sőt Amerikából is, hogy Hubay Jenőtől nyerje művészi kiképzését. Sokféle munkássága minden ágában, minden vonatkozásában megérezzük a fáradhatatlan magyar muzsikust, ki sohasem szünik meg a nemzeti művészetért küzdeni.

Ennek a mozgalmas és érdekes pályának történetét kíséreltem megírni a következőkben. Könyvem néhol talán túlságosan részletesnek, néhol meg erősen chronológiai jellegünek fog föltünni. E szépséghibákat mentse, hogy míg egyrészt meg kellett világítanom Hubay művészi multjának minden momentumát, másrészt, szemben az idegen, megbízhatatlan zenetörténeti monografiákkal, pontos és kimerítő (már amennyire ez lehetséges) képet akartam nyujtani. Kivált Hubay viszonyát *Liszthez* és *Brahmshoz* igyekeztem új adatok segítségével teljes jelentőségében föltüntetni, mert a német zenehistorikusok (Ramann, Kapp, Kalbeck és mások) idevágó könyvei telve vannak ferdítéssel, tévedéssel, vagy — elhallgatással. Forrásaimról munkám végén számolok be.

I.

Gyermekkor.

1858—1873.

Zenei viszonyaink az ötvenes években. — *Huber* Károly és családja. — *Jenő* gyermekévei. — Az első benyomások. — Hegedülni tanul. — Iskolába jár. — Zenei tanulmányok. — *Liszt* Ferenc. — *Wagner* Richard. — A *Lohengrin* bemutatója. — Operaesték a *Nemzeti Színházban.* — A reáliskola. — A férfinégyes-pályázat. — Anyja halála. — A *Nemzeti Zenede* hangversenye. — Végleges pályaválasztás. — Külföldre megy.

A magyar zenekultura fejlődése csak a XIX. század közepén indul nagyobb lendületnek. De a haladás ekkor annál gyorsabb, mintha századok mulasztásait igyekeznék pótolni néhány évtized munkája. Csodálatos ideálizmus, tetterő és nemzeti öntudat hevítette azt a néhány magyar zenészt, akinek hosszu, keserves fáradozások után sikerült ekkor megvetnie zenei műveltségünk alapjait. Közülök talán a legmunkásabb és legönzetlenebb *Huber* Károly (szül. Varjason, 1827-ben), a *Nemzeti Színház* karnagya. Egész pályája félreismerhetetlenül mutatja az igazi művészt és hazafit.

1844-ben — alig tizenhat éves korában — a

Nemzeti Színház első hegedüsei között találjuk. 1851-ben *Bécsbe* megy hangversenyezni. Játéka annyira magával ragadja a közönséget, hogy szerződtetik az udvari operához hangversenymesternek. De csak egy évig maradt idegenben, mert hazahívták és fölajánlották neki a Nemzeti Színház első hangversenymesteri állását, amit el is fogadott. 1852-ben nőül vette egy előkelő pesti család leányát, *Szevera* Lujzát és tanár lett a *Nemzeti Zenedé*-ben.

De nyugtalan művészi temperamentuma nem engedi pihenni. 1856-ban félévi szabadságot kér és hangversenykörútra indul a *Doppler* testvérekkel. Ahol csak megfordul — *Bécsben, Drezdában, Hamburgban, Brüsszelben* és *Londonban* — mindenütt bámulatba ejti a kritikát és a közönséget káprázatos technikai készségével és mélyen átérzett előadásával. Brüsszelben Huber sokat játszott *Batthyány* Lajosné grófné szalonjában, ahol a magyar emigránsok — *Teleki* László gróf, *Horváth* Mihály, báró *Jósika* Miklósné — találkozni szoktak. Londoni szerencsétlen honfitársai pedig könynyezve ölelik szívükre, mikor eljátsza nekik *Souvenir d'Arad* című hegedűábrándját.

Hazatérve külföldi diadalútjáról, megírja első operáját, a *Székely leány* című víg dalműt, melyet a Nemzeti Színház mutatott be nagy sikerrel. A címszerepet a legjelesebb énekesnők egyike, *Hollósyné* énekelte. Majd zenepedagógiai szempontból messze kiható fontosságu munkát végez: közrebocsátja az első magyar hegedüiskolát, melyet nemcsak itthon, de külföldön is sokáig használtak alapossága és rendszeressége miatt. Közben vonósnégyes társaságot szervez és kamara-estéket rendez. A Huber-féle quartett volt az első ilynemü magyar művészi szövetkezés. A zeneirodalom igen sok nagy alkotását Huberék ismertették meg a magyar közönséggel. Igy *Volkmann* Róbert né-

Geehrtester Herr Kapellmeister!

Ihr werther Brief hat mich mit grosser Freude erfüllt. Durch ihn erfahre ich zuerst mit Bestimmtheit, wem ich den schönen Ausfall der musikalischen Leitung meines „Lohengrin" in Pesth zu verdanken habe. Nehmen Sie meinen innigsten Dank für Alles, was Sie thaten, und mir nun berichten. Grüssen Sie auch bestens die mir so lieb gewordenen Mitglieder Ihres Orchesters, und namentlich die von Ihnen mir genannten werthen Künstler, denen ich Sie gleichfalls meinen herzlichsten Dank zu sagen bitte.

Gewiss erkenne ich mit Ihnen den Erfolg meines Lohengrin in Pesth für ermuthigend und bedeutungsvoll an.

Will die geehrte Intendanz des National-theaters fortfahren meine Werke dem ungarischen Publikum vorzuführen, so glaube ich den praktischen Rath damit zu ertheilen, wenn ich ihr zunächst „Rienzi" vorschlage, von dem ich meistens was durch den äusseren Erfolg betrifft –

Wagner Richárd levele Huber Károlyhoz, a Lohengrin pesti bemutatója után

jedenfalls das sicherste Resultat davon zu sehen ist.

Schliesslich bitte ich Sie noch, meinem Freunde Mosonyi, der _wohl_ jedenfalls Ihnen zugänglich sein wird, meine herzlichsten Grüsse zu melden, und vorläufig mein Schweigen auf seinen freundschaftlichen Brief durch die Versicherung entschuldigen zu wollen, dass ich, wie die Umstände lagen, und wie sie ihm seitdem bekannt geworden sein werden, eine geschäftliche Beantwortung für unmöglich hielt, ausserdem aber Briefe mir überhaupt ungemein beschwerlich fallen.

Mit dem nochmaligen Ausdruck meines wärmsten Dankes verbleibe ich hochachtungsvoll

Ihr

sehr verbundener

Richard Wagner

Luzern.
14 Dez. 1866.

gyeseit itt hallották először. Majd *Erkel* Ferenccel együtt vezeti a Nemzeti Színház operaelőadásait. Lelkes híve volt Huber *Wagner* Richardnak is. Az ő törhetetlen meggyőződésének és vas energiájának köszönhetjük, hogy 1866 dec. 1-én a Nemzeti Színházban előadták a *Lohengrint,* megelőzve a bécsi operát. A bemutatónak óriási sikere volt, a szereplőknek és Hubernek tízszer kellett a kárpit előtt megjelenniök. A hálás zeneköltő azután csakhamar meleghangú levélben köszönte meg Huber fáradozását, mert jól tudta, hogy mennyi nehézséget gördítettek egyesek — közöttük Erkelék is — a „jövő zenéjének" magyar földön való térhódítása elé.

Karmesteri teendői közepette a múzsához sem maradt hűtlen. Sok derűs estét szerzett a közönségnek közkedvelt operája, a *Víg cimborák.* Hazai zeneköltőink közül ő volt legszerencsésebb művelője a vokális zenének. A capella férfikórusai el nem múló becsü alkotásai a dalirodalomnak és ma is gyakran szerepelnek a dalosversenyek műsorán. Éveken keresztül karnagya és fáradhatatlan munkása volt az *Országos Dalosszövetségnek.*

1871-ben, mikor az Orczy-éra alatt a Nemzeti Színház hanyatlásnak indult, annyi más művésszel együtt Huber Károly is megválik eddigi működése színhelyétől. Hegedütanítással foglalkozik és kizáróan nagyszámu tanítványainak él. Csak 1875-ben hirdet még egyszer a színlap Huber-premiert, mikor a *Népszínház* megnyitó-előadásán *A király csókja* című egyfölvonásos víg dalművét mutatják be. Nagy elterjedésnek örvendtek dalai, hegedű- és zongora-kompoziciói. 1884-ben *Liszt* Ferenc fölterjesztésére kinevezik a Zeneakadémia hegedűtanárának. Ugyanakkor országszerte ünneplik az érdemes művészt, kire még a legmagasabb kegy sugara is reávetődik: megkapja a Ferenc József-rend lovagkeresztjét. De új állása dí-

szét már nem sokáig élvezhette, mert 1885-ben véget ér tevékeny, munkás élete.

*

A Rákóczi-úton, a Fehér ló szálloda mellett lévő bérház második emeletén élt a Huber-család: a szülők és három gyermek, *Károly, Jenő* és *Aranka.* Közülök Jenő (szül. 1858 szept. 15.) volt a legmuzsikálisabb, nagy zenei tehetségének már kis korában számos tanujelét adta. Születésekor atyja a Nemzeti Színház karmestere volt. Ezért Huber Károly nagyon kevés időt tölthetett otthonában, csaknem egész nap a színháznál akadt dolga, a komponáláshoz is csak késő este juthatott. Dolgozószobája a hálószoba mellett volt s így a gyermekeket szendergésükből sokszor fölriasztották a behangzó zongoraakkordok. Jenő ilyenkor ágyacskájából feszült figyelemmel hallgatta a zeneköltés misztériumát.

Huberék lakásában igen sok neves idegen és magyar művész megfordult. Igy gyakran járt oda *Volkmann,* azután *Laub* Ferdinánd, a híres hegedűművész, ki akkoriban Huber Károly vezetésével a Nemzeti Színházban hangversenyzett és mások. Jenő *Laub* egyik hangversenyét a színfalak mögül hallgatta végig. Szünet alatt atyja bemutatta, mint leendő hegedű-virtuozt a művésznek, ki fölemelte a gyermeket és megcsókolta.

Huber Károly látva fiának mindegyre határozottabban megnyilvánuló zenei hajlamát, már négy éves korában hegedülni tanította. Jenő néha egy óra hosszáig is hegedült apjával, míg végre anyja kopogott az ajtón, hogy elég lesz, de már többnyire későn, mert a vézna, gyönge gyermek a lecke végén elájult. Reggelenkint atyja szobájába ment, neki jó reggelt kívánni, azután a zongorához ült s apró kis ujjaival addig keresgélte a harmóniákat és akkordokat, míg atyja ki nem kergette.

Huber Károly

Hubay Jenő
négy éves korában.

Huberné Szevera Lujza

Hubay Károly

Ferenczi Zoltánné
Hubay Aranka

A HUBER-CSALÁD.

Hét éves korában beiratják szülei a Cukor-utcában levő *Szőnyi*-féle intézetbe. Igy több ideje maradt zenei tanulmányaira, melyeket atyja elfoglaltsága miatt *Gobbi* Alajos vezetésével folytatott. Hogy azonban haladását atyja jobban ellenőrizhesse, a Nemzeti Zenedében saját osztályába vette. Szőnyi intézetében Jenőnek kiváltságos helyzete volt. Iskolatársai művésznek nevezték a magyar nadrágos, sujtásos kabátu fiúcskát, ki ekkortájt már gyakran szerepelt zenedei és jótékonycélu hangversenyeken, mindig nagy föltünést keltve művészi hegedüjátékával.

1865 augusztus havában látja meg először *Liszt* Ferencet. A mester Augusz báró hivását követve, Pestre jött és a Nemzeti Zenede huszonöt éves jubileumára rendezett ünnepen a *Szent Erzsébet Legendájá*-t dirigálta. A Vigadó termeiben folyt le a nagyszerü hangverseny, melyet Jenő is végighallgatott s Liszt varázslatos, szinte természetfölöttinek tetsző lénye kitörölhetetlen emléket hagyott a gyermek lelkében.

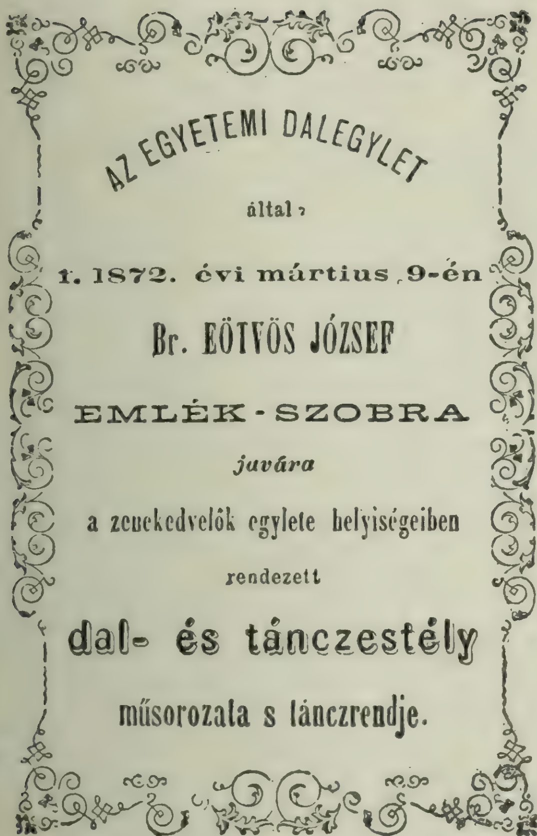
Ugyanebben az esztendőben hallja először otthon *Wagner* Richard nevét. Atyja úgy beszélt a zenedráma reformátoráról, mint a művészet legcsodálatosabb héroszáról. Huber Károly egész éjeken át tanulmányozta a *Lohengrin* partituráját s heteken át a Grál lovag történetének motivumaitól visszhangzott az egész ház. Igy hát Jenő hamar és alaposan megismerte Wagner legnépszerübb operáját. Étkezés közben pedig bámulva hallgatta atyja szavait, hogy mint igyekszik megakadályozni a Lohengrin előadását a Nemzeti Színház személyzetének egy része. Végre Hubernek sikerült eloszlatni *Radnótfáy* intendáns pénzügyi aggodalmait — zeneiek nem lehettek, mert az intendánsok sohasem értettek a muzsikához — s így bemutatták a darabot. A premier oly nagy szenzáció volt, hogy még az akkori poli-

tikai eseményeket is háttérbe szorította. A Lohengrin betanítása az akkori viszonyok között rendkívüli nehézségekkel járt, amit egyformán elismertek Wagner Richard és Huber ellenségei. Jenőt a harmadik előadásra vitték el szülei: a fiúcska bár kifáradva, de boldogan gyönyörködött az opera szépségeiben és örömtől csillogó szemmel nézte, mikor az utolsó fölvonás után atyját a szereplők vállukra emelték, miközben a nézőtérről virágeső hullott feléje.

Ezután már gyakrabban látogatta Jenő a Nemzeti Színház operaestéit. Állandó helye volt a zenekarban, a karnagyi pulpitus mögött egy széken. Mozart művei voltak legkedvesebb darabjai, de annál jobban unta az olasz operákat.

Ezalatt elvégezte a Szőnyi-féle iskolát és beiratkozott a IV. kerületi főreáliskolába, ahová 1873-ig járt. Az első két osztályt kitünő eredménynyel végezte, de a harmadik évtől kezdve a sok hangverseny és színház annyira elfoglalta, hogy érdeklődése az iskolai tanulmányok iránt lankadni kezdett. Korai érettsége is hozzájárult, hogy nem tudott lépést tartani a tanítás menetével, hanem mindenfélével foglalkozott órák alatt is. Ilyenkor olvasgatta Aranyt, Petőfit, Vörösmartyt s a magyar irodalom többi jelesét. Szabóky Adolf, a magyar nyelv és hittan érdemes professzora gyakran mondta a katedráról az osztálynak: Na, a művész már megint színdarabot olvas.

Egy alkalommal Jenő megtudta, hogy az egyik pesti daloskör pályázatot hirdetett férfinégyesre. Az a capella stílus iránt mindig érdeklődött, atyja e fajta műveit gondosan tanulmányozta s így elhatározta, hogy részt vesz a pályázaton, mely titkos volt, egy, Tóth Kálmán versére írott, férfikarral. A pályázat meddő maradt, de a pályabírák egyet — éppen a Jenő darabját — mint tehetséges kezdőnek a művét megdicsérték. Huber Károly is kö-

AZ EGYETEMI DALEGYLET

által

f. 1872. évi mártius 9-én

Br. EÖTVÖS JÓZSEF

EMLÉK-SZOBRA

javára

a zenekedvelők egylete helyiségeiben

rendezett

dal- és tánczestély

műsorozata s tánczrendje.

Hubay Jenő
első nyilvános fellépése atyjával.

n),

NDÉKEI

GÉBEN

t

RSENY

JA

ıkorlatosztály
áuhangra. Éneklik
osztály növendékei.
ett dallamok fölött.

Aloysia.
kar kisérete mellett
ıdéke.

ariuétra. Előadják

iadja **Huber** Jenő

abukodonozor ope-
yakorlat-osztály.

állóhelyre 50 kr.)
és zeneverseny al-

Beregszászy Lajos úr
ivesek átengedni.

Hubay Jenő fellép a Nemzeti Zenede
vizsgálati zeneversenyén.

tikai eseményeki
grin betanítása
kívüli nehézsége
tek Wagner Ric
harmadik előadá
kifáradva, de b(
szépségeiben és
mikor az utolsó
vállukra emelték
hullott feléje.

Ezután már
zeti Színház ope
karban, a karna
Mozart művei
annál jobban uni

Ezalatt elvé
iratkozott a IV
1873-ig járt. Az (
nyel végezte, d(
hangverseny és
érdeklődése az i
kezdett. Korai é
tudott lépést tar
mindenfélével fo
olvasgatta Aran
gyar irodalom t(
gyar nyelv és hi
mondta a katedr
már megint szín

Egy alkalom
pesti daloskör p
Az a capella stíl
e fajta műveit gondosan tanulmányozta s így elhatározta, hogy részt vesz a pályázaton, mely titkos volt, egy, Tóth Kálmán versére írott, férfikarral. A pályázat meddő maradt, de a pályabírák egyet — éppen a Jenő darabját — mint tehetséges kezdőnek a művét megdicsérték. Huber Károly is kö-

PESTEN

1872. juniushó 29-kén (szombaton),

délelőtt 11 órakor a

NEMZETI ZENEDE NÖVENDÉKEI

által

A TANÉV BEREKESZTÉSEÜL

A VÁROSI VIGARDA HELYISÉGÉBEN

HUBER KÁROLY,

zenedei hegedű-tanár úr vezérlete alatt

VIZSGÁLATI ZENEVERSENY

adatik

A ZENEDEI HÁZ PÉNZALAPJA

JAVÁRA.

MŰSOR.

Első szakasz:

1. **Haydn** J. B-dur-symphoniája. Előadja az összes zenekari gyakorlatosztály
2. **Weber** K. M. „Bűvös vadász" operájából párdal két szopránhangra. Éneklik **Farkas** Ottilia és **Herein** Francziska, a kiművelési énekosztály növendékei.
3. **Briccialdi** Gyula ábrándja **Rossini** „Mózes" operájából vett dallamok fölött. Előadja fuvolán **Maczejka** István, zongora-kísérettel.
4. „A gazdasszonykodás." Irta: **Vecsey** Sándor; szavalja **Incze** Aloysia.
5. **Mozart** F. A. zongora-versenyének (D-moll) első tétele: zenekar kísérete mellett előadja **Walla** Ferencz, a kiművelési zongora-osztály növendéke.

Második szakasz:

1. **Weber** K. M. „Verseny-kettőse" (48-ik mű) zongora- és klarinétra. Előadják **Kotraschek** Lipót és N. N. úr.
2. a) „Kis gyöngy-patak." Dal, szerzé **Szuborics** Manó.
   b) „Tavaszi dal." Szerzé **Huber** Károly.
   Énekli **Berger** Anna, a kiművelési énekosztály növendéke.
3. **Viotti** hegedű-versenye (A-moll); zenekar kísérete mellett előadja **Huber** Jenő a hegedű-tanszak negyedik osztályának növendéke.
4. „A babyloni fogságban volt zsidók imája." Nagy karének „Nabukodonozor" operából. Előadják az énektanszaki növendékek s a zenekari gyakorlat-osztály.

Belépti-jegyek (körszékre 1 frt 50 kr., számozott székre 1 frt, állóhelyre 50 kr.) válthatók a zenedei helyiségben, a pesti t. cz. műárus uraknál, és zeneverseny alkalmával az ottani pénztárnál.

Felülfizetések hálás köszönettel fogadtatnak.

A zeneverseny helyiségét a vigarda t. cz. bérlője Schallern úr, a zongorát Beregszászy Lajos úr a jótékony czél tekintetéből hazafias készséggel, díj nélkül, voltak szívesek átengedni.

Hubay Jenő fellép a Nemzeti Zenede vizsgálati zeneversenyén.

zöttük volt s mikor otthon a pályaműveket átjátszotta, Jenő művének tanulmányozása közben így szólt fiához: No hát ezt egy éretlen szamár írhatta, de tehetséges. Jenőt ez az őszinte bírálat kissé elcsüggesztette, de annál boldogabbá tette a végleges eredmény.

Jenő nyilvános szereplései közül legjelentősebb Huber Károlynak 1872 április 8-án a Nemzeti Zenede javára rendezett hangversenyén való közreműködése, mikor *Vieuxtemps* Souvenir de Bosphore-ját adta elő és hegedűn kísérte bátyjával és Erkel Sándorral Rákosi Szidi asszonyt, ki az Éji látogatás című melodrámát szavalta. Első nagy sikerét ugyanezen év júniusában aratta, mikor a Nemzeti Zenede vizsgálati hangversenyén Viotti egyik versenyművét mutatta be.

Amint így teltek az évek és mindinkább nyilvánvaló lett, hogy a fiú örökölte atyja fényes zenei tehetségét, a Huber-családra szomoru idő következett. Valamennyiük körülrajongott szemefényét, édesanyjukat halálos kór gyötörte. A szelid lelkületü asszony, ki maga volt a megtestesült jóság és gyöngédség, szemlátomást hervadt a sír felé. Az utolsó tavaszt a család Budakesz közelében, gyönyörü erdő közepén, kis parasztházban töltötte. Remélték, hogy a természet ereje talán segíteni fog ott, ahol az emberi tudomány hatalma véget ér. Jenő ezeknek a keserves napoknak a tragikumát fiatalsága mellett is átérezte teljes nagyságában. Ha olykor engedve társai kérésének, elment velük és Aranka nővérével az erdőbe epret szedni, csakhamar eszébe jutott beteg édesanyja. Ott hagyta gondtalanul játszó, vidám pajtásait, szorongó szívvel sietett anyja ágyához és lelke egész melegével vígasztalta a szenvedőt. Anyja ekkor megcsókolta, megáldotta és játszani küldte.

Huberné nemsokára meghalt. Az elkövetkező esztendő mélységes bánatban és gyászban telt el.

Jenő elvégezte a reáliskolát s nem volt maradása többé Budapesten. Folyvást kérte atyját, engedje külföldre menni. Huber Károly végre beleegyezett fia pályaválasztásába és külföldi tervébe. Először *Lipcsébe* akarta vinni Jenőt Ferdinand *Davidhoz, Wilhelmy* híres mesteréhez, de David halála miatt szándékuk abbanmaradt. Igy esett a választás *Berlinre.*

II.

Berlin.

1873—1876.

Berlin a hetvenes évek elején. — *Joachim* és a *Hochschule.* — A *Braun*-gimnázium. — Joachim-quartett-estéi. — A berlini operaház. — *Wagner* Richard. — *Moskowski* Móric. — A kolozsvári országos dalosverseny. — A második év. — Éjjeli kaland. — Zeneelméleti tanulmányok. — Kompoziciói. — Barátai. — Nyilvános szereplése. — A harmadik év. — *Düsseldorfba* hívják. — Az Engel-család. — Joachim fogadóestéi. — Hangverseny az udvarnál. — Joachim bizonyítványa.

1873 őszén érkezett Jenő atyjával a Sedan miatt még diadalmámorban égő Berlinbe. A mai fényes palotasorokkal, hatalmas terekkel és amerikai forgalommal pompázó porosz metropolis akkor még rideg, unalmas, alig félmillió lakosságú város volt. A rosszul kövezett utcákon — még a legelőkelőbbeken is — nyitott csatornákban folydogált a szennyvíz, s alig lehetett néhol észrevenni a nagyvárosi élet lüktetését.

A Königsplatzon, ideiglenes épületben nyert elhelyezést a *Königliche Hochschule für Musik,*

amelyet *Joachim* szervezett a porosz király fölszólítására 1869-ben. A homoksivatagszerü tér közepén izléstelenül meredt az égnek a francia ágyúkból készült *Victoria Siegessäule.* Az északi oldalon feküdt a *Kroll-établissement,* a berliniek legkedvesebb szórakozási helye. Tulajdonosa, a magyar származásu *Engel* József rendkívül szivesen fogadta Huberékat és családja körében Jenő később is sok kellemes órát töltött el. A Kroll-établissement mögött új városrész volt keletkezőben s itt építette Joachim a Beethovenstrasséban villáját.

Huber Károly ismerte Joachimot, ki akkor már világhírű művész volt; őt vélte fia számára a legjobb mesternek. Csakhamar fölkereste Jenővel együtt s elmondta, hogy fiát a Hochschuleba szeretné beiratni abban a reményben, hogy Joachim tanítványának fogadja. Ezt a mester készséggel megigérte, bár Jenőt még igen fiatalnak tartotta. De természetesen előbb még vizsgán kell átesnie. Joachim azután igen szivesen elbeszélgetett vendégeivel, megmutatta híres Stradivarius-hegedűjét és preludált is rajta, bámulatba ejtve Jenőt csodálatosan egyenletes skáláival. Majd bemutatta őket nejének, *Schneeweiss* Amáliának, a híres énekesnőnek, egy igen szeretetreméltó szép asszonynak, ki férje kedvéért hagyta el a színpadot s most már csak hangversenyteremben lépett föl.

Nemsokára megérkezett a fölvételi vizsga napja. Jenőn kívül még hatan jelentkeztek, de mindegyik idősebb volt nála, mert a szabályzat szerint csak tizenöt éven fölüli és már más intézetet végzett növendékeket vettek föl. A vizsgán Jenő *Kreutzer* egyik etudejét, *Viotti* huszonkettedik versenyművének első tételét és *Volkmann* Chant du troubadour című bájos apróságát adta elő. A produkció után Joachim ragyogó arccal fogott kezet Jenővel s így szólt hozzá: „Tehát osztályomba veszem, de reménylem, szorgalmas lesz. Most kez-

A berlini Königliche Hochschule für Musik régi épülete a Königsplatzon. (A kert későbbi ültetés.)

dődik a komoly munka." Atyjának pedig *Schulz* énektanár (még ma is él, bár haja már akkor őszbe játszott) ezt mondta: Gratulálok a fiához karnagy úr, ez lesz a második Joachim.

A nagyszerü eredmény Huber Károlyt és fiát végtelenül boldoggá tette. Hátra volt még tisztességes, megfelelő otthont keresni a Hochschule egyetlen magyar tanulójának. Egy berlini zenész vette gondjaiba Jenőt harmincöt tallér fejében. Sajnos, rövid idő múlva más lakás után kellett néznie, mert a családtagok veszekedése és a rossz ellátás miatt lehetetlen volt továbbra ott maradnia. Szerencsére Engel József elhelyezte Jenőt egy református pap penziójában. De ekkor sem volt teljes nyugalma, mert az ott lakó angol missek egész nap zongoráztak.

Huber Károly még beiratta fiát a Braun-féle magán-gimnáziumba is, hogy befejezze iskolai tanulmányait. Óráit az igazgató úgy osztotta be, hogy nem ütköztek össze a Hochschule előadásaival.

Jenő ezalatt szorgalmasan tanult Joachimnál s mestere művészi elveit is csakhamar elsajátította. Joachim különben ebben az időben sokat utazott. Télen három hónapot töltött külföldön, sőt berlini tartózkodása alatt is gyakran mulasztott órákat németországi hangversenyei miatt. Akárhányszor megsürgönyözte Jenőnek valamelyik városból, hogy az elmaradt leckét lakásán fogja kipótolni. Ilyenkor azután kimerítően és behatóan foglalkozott Jenővel, ki tudása javát ezeken a magánórákon szerezte.

Nagy hatást tettek reá Joachim quartettestéi is, melyeket a *Sing-Akademie* nagytermében tartottak. Jenő a főpróbákon is jelen volt. Ekkor hallotta először *Beethoven* utolsó nagy quartettjeit és *Brahms* műveit. Utóbbiakat maga a zeneköltő hozta el kéziratban a Joachim-quartettnek, mint

húsz év múlva fogja majd hozni Budapestre a *Hubay-Popper* quartettnek.

Amellett sokat járt Jenő a *Hofoperbe,* hová a Hochschule növendékei ingyen jegyet kaptak. Itt hallotta először Verdi *Aidáját,* mely forrón lüktető, széles melódiáival, fényes orkesztrális színeivel azonnal lebilincselte figyelmét. Jelen volt 1874-ben a *Tristan és Isolde* bemutatóján is. Tristant *Niemann* Albert, Isoldet a magyar *Voggenhuber* Vilma (ki ekkor lett porosz királyi kamaraénekesnő) énekelte, a zenekart a szintén magyar *Sucher* József vezette. Az előadást *Wagner* Richard is végighallgatta. A nézőtéren kevesen voltak, azok is unatkoztak. Jenő már délután három órakor elment az Operához, hogy elsőnek juthasson be az állóhelyre este hat órára. Természetesen az előadás nagyon kifárasztotta, de azért fölfogta a szerelem legmagasztosabb tragédiájának csodálatos, új szépségeit. A premièret megelőző napon déltájban hazaindult a Hochschuleból lakása felé. Mikor az útjába eső Tiergarten Hotel elé ért, a Brandenburgi kapu közelében, a kapu előtt egy kocsi állott meg, melyből Wagner Richard és neje Cosima szállott ki. Fekete bársonykabát volt Wagneren, fején a híres barett, hóna alatt a Tristan és Isolde partiturája. Feleségét előzékenyen kisegítette a kocsiból s a kocsist ki akarta fizetni, miközben egyik kezével még mindig feleségét tartotta, a másikkal pedig nagy bugyellárisából pénzt vett elő. Kissé komikus jelenet volt. Ekkor látta először és utoljára Wagnert.

Ezalatt a Braun-féle gimnázium előadásait is szorgalmasan látogatta Jenő. Itt megismerkedett *Moskowski* Móriccal, a későbbi jeles zongoraművésszel és komponistával, kihez csakhamar meleg barátság fűzte. Mikor az iskola az igazgató névnapján ünnepet rendezett, Jenő és Moskowski együtt adtak elő néhány darabot.

Igy telt el az első esztendő. A szünidőt Jenő

Harasztiban, atyja házánál töltötte. Ezen a nyáron, augusztus hónapban rendezte az *Országos Dalosszövetség* hetedik dalosversenyét Kolozsvárt. Az ünnepségeken Huber Károly is részt vett, mint a szövetség karnagya és magával vitte fiát is Kolozsvárra. Augusztus 29-én este a Nemzeti Színházban nagy hangverseny volt *Felekiné* Munkácsi Flóra, *Balázsné* Bognár Vilma, *Siposs* Antal, *Huber* Károly és Jenő, meg a kolozsvári dalosegyesület közreműködésével. A nagyszámú díszes közönség alig tudott betelni a még gyermek Jenő hegedűjének zengő, meleg hangjával, játékának boszorkányos ügyességével.

Jenő második esztendeje Berlinben sokkal kedvezőbb körülmények között folyt le. A Luisenstrasseban bérelt egy kedves kis mansarde-szobát, ahol nyugodtan élhetett tanulmányainak. De egy különös esemény miatt ezt a lakását is elhagyta. Kora tavasszal egy este hazatérve, kellemetlen fojtó szagot érez szobájában. Bármint is kutatta a szag eredetét, nem tudott reájönni. Nem törődött tovább vele, hanem neki fogott komponálni, mint rendesen esténkint s azután lefeküdt, de sehogysem bírt elaludni, mert a szobáját egészen betöltő szag egyre fojtogatóbb lett. Ekkor eltolta a szomszéd szobába nyíló ajtó előtt álló szekrényt s benézett a kulcslyukon. Rémes látvány tárult szemei elé: egy vén ember melegtől oszlásnak indult hullája feküdt ott kiterítve, gyertyák között. Minthogy az idő már éjfélre járt s különben is nehezen mehetett volna ki a házból, az volt egyetlen gondolata, hogy legalább a rettenetes szagtól valahogy meg tudjon szabadulni. Kottáinak, kompozicióinak nagy részét, ujságot és papirost mosdótálba rakva, tüzet gyujtott, melyet hajnalig élesztett. Természetesen nem bírt tovább ott lakni, hanem új otthon után nézett; szerencsére talált is szobát egy kedves, művelt családnál, dr. *Tinney*-éknál a Link-

strassen. A házigazda politikával foglalkozott; a szociáldemokrata pártnak volt egyik jelentős tagja és Jenőt igen sok pártülésre el is vitte. Felesége egy finomlelkü lengyel nő, folyvást sarkalta Jenő ambicióját, amire szükség is volt, mert a Hochschuleban nem törődtek eléggé a növendékekkel. Joachim egyre többet volt távol, helyettese, a később Budapesten is járt *Rappoldi* Ede, ki a Joachim-quartettben brácsát játszott, majd a drezdai konzervatórium tanára lett, nem volt elég szigorú.

A zeneszerzés titkaiba — legalább az elemiekbe — Jenőt atyja még Budapesten bevezette. Ezért könnyen és gyorsan haladt előre *Härtel* Benno professzornál, ki a zeneszerzést tanította. A derék professzor német alapossággal magyarázta végig tanítványainak az ellenpont és a szigoru zenei fölépítés törvényeit. Jenő azonban megérezte, hogy a modern muzsika levegőjében ezek az elavult és megmerevedett szabályok maguktól össze fognak omlani. Nem sokat törődött Härtel úr előadásaival és elméleteivel, hanem — annál többet komponált otthon. Igen sok dalt írt, közülök néhány, mint pl. a *Das verlassene Mägdlein* című, melyet Eduard *Mőrike* versére írt, később megjelent átdolgozva *Hainauer* boroszlói kiadónál. Kivált sok *Goethe*-verset zenésített meg. Instrumentális művei között akadt egy hegedűdarab, melyet Joachim is megdícsért, de amely kéziratban örökre nála maradt.

A Hochschuleban ez időben mintegy negyvenen — nagyrészt németek — tanultak. Joachimnak tíz növendéke volt. Közülük később nevezetesebb lett Karl *Halir,* a kitünő hegedűvirtuóz, a róla elnevezett berlini quartett alapítója, Willy *Hess,* jelenleg első hangversenymestere a bosztoni filharmonikusoknak és a hollandus Henri *Petri,* ki most a drezdai konzervatórium hegedütanára. Jenő nagyon megszerette a csendes termé-

szetü, ábrándozó hollandi fiút. Különben Joachim is Petrit kedvelte legjobban növendékei közül.

A második esztendő végén a Hochschule egyik nyilvános hangversenyén Jenő is szerepel: *Spohr* XII. versenyművét adta elő várakozáson fölüli sikerrel.

A harmadik esztendőben Jenő rohamos haladása még tanáraiban is csodálkozást keltett. Valóságos művészi eseményszámba ment, mikor egyik intézeti koncerten eljátszotta *Bach* Chaconne-ját. Joachim annyira értékelte a tizenhat éves ifju tehetségét és tudását, hogy megkérdezte tőle, volna-e kedve elmenni *Düsseldorfba* első hangversenymesternek az ottani filharmonikusokhoz. Jenő megköszönte mestere jóságát, de nem fogadta el a kecsegtető ajánlatot, mert ekkor már magasabbra vágyott.

Ebben az évben komponált legtöbbet. Ekkor írta quartettjét és zongora-szonátáját, melyet Liszt is eljátszott és megdícsért.

Berlinben a legboldogabb órákat az Engel-családnál töltötte. Rendes vendégük volt minden vasárnap, s a fiatal Engel Józseffel nagyon összebarátkozott. Az öreg úr maga nagy gyönyörűséggel hallgatta Jenő hegedűjátékát s kitünő muzsikus lévén, igen örvendett kis barátja fejlődésének. Kora tavasszal megnyilt a Kroll-établissement kertje, ahol szimfonikus hangversenyek voltak, melyeket Engel maga dirigált. Itt sok új zenekari kompozicióval ismerkedett meg Jenő. Magyar művek is gyakran kerültek előadásra, így a *Hunyadi László* ouverture-je egyik legkedveltebb darabja volt a vendégeknek. Esténkint Engelék vendégüket a Kroll-színházba vagy valamelyik más elsőrendű színházba vitték. Az Engel-család mellett igen szerették még Jenőt *Mendelssohn* bankárék, kikhez Joachim vezette be.

Joachim is gyakran meghívta Jenőt ebédre vagy fogadóestére. 1875-ben adott Joachim egy pazar fényű soirée-t villájában. Kétszázötven vendég jelent meg és a mester négy legkitünőbb növendéke, köztük Jenő is. Ott voltak a német trónörökös, a későbbi *III. Frigyes* császár feleségével, *Moltke* gróf, *Bismarck, Virchow* s Berlin születési és szellemi arisztokráciájából a leghíresebb nevek viselői. Az est fénypontja Joachim hegedüjátéka és feleségének éneke volt. Joachim népszerüsége és boldogsága ekkor állott tetőpontján. Néhány év múlva elvált feleségétől, villáját eladta s visszavonult a nagyvilági élettől.

Kevéssel az említett soirée után a Hochschule nyilvánosan bemutatta *Händel* egyik oratóriumát. Az előadást meg kellett ismételni a trónörökös-pár kivánságára a császári palotában. Miután a palota termeiben nem lehetett volna elhelyezni nagy zenekart és kórust, Joachim redukálta úgy a zenészek, mint az énekesek számát. A palota fehér termében állították föl a pódiumot, a nők fehér ruhában, a férfiak frakkban, élükön Joachimmal a karnagyi dobogón, várták az udvar és a vendégek érkezését. Igen díszes társaság gyült össze. Bár matinée volt, mégis a hölgyek kivágott ruhában, ékszerekkel, az urak frakkban vagy egyenruhában, rendjeleikkel jelentek meg. Már mindenki együtt volt, csak Moltke, Bismarck és a császár hiányzott. Ezalatt a trónörökös Joachimmal és a magánénekesekkel beszélgetett. Végre megjött Moltke fehér tábornoki egyenruhájában és Bismarck vértesezredesi uniformisában is. Ekkor fölhangzott a Heil dir im Siegeskranz, szétnyiltak a hatalmas szárnyasajtók, az egész társaság fölállt s bevonult a nagy *ole Wilem* császár. Elkezdődött az előadás. Jóllehet Joachim előrelátóan igen sokat kihagyott az oratóriumból, mégis nagyon unatkozott a válogatott társaság. Annál figyelmesebben hallgatott a trón-

örökös-pár s a koncert végén kezet fogott Joachimmal, a szólistákkal és Jenővel, mint egyik hangversenymesterrel.

Mikor Jenő befejezte tanulmányait a Hochschulén, Joachim személyesen írt bizonyítványt adott neki, melyben ezt mondja: *Huber Jenő, ki három éven át tanítványom volt, a legnagyobb reményekre jogosít, ha továbbra is meglesz a kellő szorgalma, ami nélkül komoly művészet nem képzelhető.* Ez a bizonyítvány nagyon sokat mond, kivált ha emlékezünk Joachimnak Wagnerről tett nyilatkozatára, melyet világszerte ismertek: Ha komolyan tanult volna, még vihette volna valamire.

Jenő ekkor már szuverén ura volt hangszerének. Vonójában ott szunnyadt az a bűvös erő, melylyel nemsokára egész Európát meghódította művészetének.

III.

Budapest.

1876—1878.

A *kolozsvári* dalosünnep. — Önálló zenekari hangverseny. — Megismerkedik *Volkmannal* és *Liszttel.* — Quartett-esték *Jelenikéknél.* — *Volkmann* otthonában. — *Liszt* vasárnapi matinéi. — A pénteki vacsorák. — *Liszt* és *Wieniawsky.* — A kassai zongoratanár esete. — Jenő bemutatja kompozicióit Lisztnek. — Zenei élet a pesti szalónokban *(Tarcsayék, Földváryék).* — *Liszt Beethovenről.* — A *Kreutzer*-szonáta. — *Carmen* bemutatója a Nemzeti Színházban. — A magyar műdal. — *Petőfi*-dalok. — *Suite* hegedüre és zenekarra. — Kisebb hegedűkompoziciók *(Plevna*-nóta, *Arioso).* — Hangszerelésbeli készsége. — Zenekulturánk elnémetesedése. — Jenő elhagyja Magyarországot.

1876 tavaszán, mikor Jenő befejezte tanulmányait a Hochschulen, Huber Károly hazahívta fiát, hogy Liszt Ferenc közelében lehessen és bemutassa haladását szülővárosának. Alig ment híre hazajövetelének, rögtön fölkérte a dalosszövetség elnöksége a fiatal művészt, hogy az augusztusi szegedi dalosverseny koncertjén résztvegyen. Jenő

el is fogadta a meghívást. A hangversenyen rajta kívül *Náday* Ferenc, *Ravasz* Ilona (Korbay Ferencné), *Aggházy* Károly működtek közre. Jenő, kiről a műsor megjegyezte, hogy Joachim tanítványa, *Vieuxtemps* Ballade-ját és Polonaise-ét meg *Brahms* Magyar táncait Joachim átiratában játszotta oly nagy hatással, hogy több ráadást kellett adnia. Ekkor ismerkedett meg *Aggházy* Károllyal, kivel egész életre kiható barátságot kötött.

Őszkor azután Jenő önálló zenekari hangversenyt rendezett a Vigadó kis termében, a filharmoniai társaság tagjainak közreműködésével. A zenekart Huber Károly vezette. A műsort a zenekar nyitotta meg a *Figaro házasságá*-nak ouverturejével. Utána következett *Beethoven* hegedűversenye Jenő kadenciájával. Majd *Láng* Fülöp, a Nemzeti Színház baritonistája Jenő néhány dalát adta elő. Végül *Saint-Saëns* Introduction et Rondo Capriccioso című műve került előadásra.

A hangversenyen ott volt a budapesti közönség színe-java, közöttük *Liszt* Ferenc, Henry *Wieniawsky* és Pablo *Sarasate,* a két világhírű hegedüs, kik akkor Budapesten koncerteztek. Saint-Saëns művének ez volt az első előadása Franciaországon kívül. Ma már minden hegedüművész programján ott szerepel. Jenő sikere szédítően nagy volt. Az ujságok valósággal áradoztak a dicsérettől, a fiatal magyar művészt Wieniawskyval és Sarasateval hasonlították össze. Mindkettő ez időben állott a hírneve és dicsősége zenitjén. E diadal után Jenő egész sereg budapesti és vidéki — többnyire jótékony — koncerten lépett föl.

Ekkortájt ismerkedett meg Jenő Volkmannal és Liszttel.

Említettük, hogy Volkmann Huber Károlynak jó barátja volt (legszebb vonósnégyesét, az e-mollt neki ajánlotta) és sokat járt Huberékhez *Erkel* Ferenccel és *Ridley-Kohne* hegedüművésszel együtt.

Gyakran mentek ki Huber Károly svábhegyi nyaralójába s itt egész délutánokat — átferbliztek. Volkmann azonban nem játszott, ő csak kibicelt. Különben nem valami sokat törődött a többiekkel és arra, aki először látta, meglehetősen zord benyomást tett. Jenő is eleinte idegenkedett Volkmanntól, de később azután nagyon megszerette az öreg mestert. Minden héten találkozott vele *Jelenik* Zsigmond főorvos házában, hol rendes kamarazene-esték voltak. Mindig előadtak egy Volkmann-kompoziciót néhány más darab mellett. Itt ismerkedett meg Jenő *Saint-Saëns* műveivel és *Brahms* első vonósnégyesével. Jenőnek ez utóbbi munka nagyon tetszett, de Volkmann nem tulajdonított neki nagyobb jelentőséget s általában Brahmsról kicsinylően nyilatkozott. Saját műveit hallgatta legszívesebben, előadásuk közben mindig tett észrevételeket. A Jelenikéknél játszó quartett-társaság tagjai a következők voltak: első hegedű *Huber* Jenő, második hegedű Huber Károly egyik tanítványa, brácsa *Huber* Károly, gordonka *Szuborics* Manó dr. Ha valamelyik este Volkmannak egy még elő nem adott műve került bemutatóra, akkor megelőzően az öreg mester Jenőt lakására hívta és néha fél napon át magyarázta a szóban forgó kompoziciót. Azután mindketten zongorához ültek s a partiturából négy kézre lejátszották a darabot. Volkmann igen gyenge zongorista volt, ezért a játék csak lassan és nehezen ment, de kárpótlásul a hiányos harmóniákat sokféle érdekes megjegyzéssel egészítette ki. Végül rendesen megittak egy csésze feketekávét. Volkmann ugyanis imádta a kávét. Ha a nyári hónapokban Jenőék hazakísérték az öreg urat Jelenikéktől, a Rózsadombról a Várban lévő lakására, még éjjel egy órakor is behívta magához a társaságot „egy feketére", melyet sajátkezüleg készített el. Ezért nevezte őt Liszt die alte Kaffeemühle-nek. Ilyen-

kor gyakran hajnalig is elbeszélgettek, szürcsölve az illatos italt. Ezek az emlékezetes szép órák csak Jenő Párisba való utazásával értek véget. Nem is látta többé az öreg zeneköltőt.

Liszt Ferenchez Jenőt atyja mindjárt Berlinből való visszaérkezése után elvitte. Liszt akkor a Zeneakadémia régi épületében, a Hal-téren lakott. Itt rendezte vasárnapi zenei matinéeit, melyeken nemcsak Liszt tanítványai és magyar művészek vettek részt, hanem a Budapesten hangversenyző világhírű virtuózok is. A hallgatóság csupa zenebarátból állott, köztük *Haynald* érsek, *Apponyi* Albert gróf, *Beck* János, *Michalovich* Ödön, *Végh* János, *Léderer* Rudolf, *Schwendtner* apát, *Pulszky* Polyxena, a *Wohl* nővérek és az arisztokrácia számos tagja. Liszt fölszólította Jenőt, mutassa be művészetét valamelyik matinéen s egyúttal megkérdezte, hogy milyen darabot akar játszani. Ő *Saint-Saëns* Introduction et rondo capriccioso-ját választotta. Liszt ennek nagyon megörvendett, mert Saint-Saënshoz személyes barátság fűzte. A matinéen Jenő atyja kíséretével adta elő a mondott darabot annyi finomsággal, annyi hévvel és virtuózitással, hogy Liszt odament hozzá, megölelte, többször megcsókolta s bemutatta Henry *Wieniawsky*-nak. A serdülő kis művész ekkor még nem sejtette, hogy néhány év múlva Wieniawsky állását fogja elfoglalni a brüszszeli konzervatóriumban.

Jenő boldogsága határtalan volt, mert Liszt azonnal meghívta vacsorára atyjával együtt. Másnap névjegyén írásban is megismételte a meghívást: Ich erwarte Sie, also Herr Kapellmeister, am Freitag samt Ihrem genialen Sohn, Jenő. Ekkor ismét találkozott Wieniawskyval. Fekete kávé után az utóbbi letérdepelt Liszt előtt és kérte, hogy játszék valamit kiengesztelődése jeléül. Ennek a dolognak a története a következő: Wieniawsky mint

fiatal kezdő részt akart venni egy weimari matinéen, de Liszt, ki akkoriban Joachimmal volt nagy barátságban, hétről-hétre eltolta a lengyel művész föllépését. Mikor végre reákerült a sor, Wieniawsky igen elmésen bosszulta meg magát. Liszt XII. rapszódiája volt műsoron Joachim átiratában. E rapszódia bevezetésében kétszer egymásután a zongora bevezető taktusai után hegedű-kadencia következik. Wieniawsky úgy állapodott meg Liszttel (próba nélkül játszották a darabot), hogy saját kadenciáját fogja előadni, — amibe a mester szívesen beleegyezett és mindegyik kadencia befejezése után fejével fog inteni. Már az első kadencia hosszúsága meglepte Lisztet, a második meg egész ragyogó hegedűversennyé fajult, ámulatba ejtve a közönséget, de annál jobban bosszantva a mestert. Nem is hívta meg többé Liszt Wieniawskyt s feszült maradt a viszony közöttük budapesti találkozásukig. Ezen a pénteki vacsorán történt meg a kibékülés. Liszt készséggel tett eleget Wieniawsky kérésének s eljátszotta a Don Juan-fantáziát, amit a lengyel kézcsókkal köszönt meg. Más alkalommal meg egy rendkívül mulatságos intermezzo történt, melynek Jenő szintén tanúja volt. Egy kassai, idegenből bevándorolt zongoratanár is hivatalos volt a rendes pénteki vacsorára. Vacsora közben a mester a vidéki elhanyagolt zenei viszonyokról és a rossz zongoratanításról mondott néhány megjegyzést, többek közt azt is kijelentette, hogy a vidéken még a tehetségeseket is elrontják. Ohó! hangzott erre az asztal végéről, hol a derék zongoramester ült. Liszt kereste, honnan jön a tiltakozás, majd megpillantva a szájtátva reá bámuló zongoratanárt, fölkelt s folytonosan mormolva az ohó-t, odament hozzá, reánézett az ekkor már sóbálvánnyá meredt és reszkető zongorásra, két ujjával hatalmasan az asztalra csapott s csak ennyit mondott: Hier wird nicht ohó-t! s azzal szo-

kott széles mosolyával visszatért helyére. A megjelentek persze ezalatt felségesen mulattak.

Jenő sokat volt együtt Liszttel. Rendszerint minden másodnap vele töltött néhány órát. Valósággal istenítette a zongorakirályt és szíve túláradt a boldogságtól, — mint naplójában írja, — mikor egy alkalommal Liszt meglátogatta beteg atyját. Sok hírneves muzsikus megfordult Hubeéknál, de Jenőre egyik sem tett olyan misztikus hatást, mint Liszt. Szerzeményeit is megmutatta neki. Berlinben írt zongora-szonátáját Liszt eljátszotta, miközben többször jóakaratulag bólintott fejével. Nagyon tetszettek neki Jenő dalai. Meg is igérte, hogy ajánlani fogja kiadóknak.

A pesti szalónokban is sokszor találkoztak. Igy *Tarcsayéknál,* hol Beethoven vonósnégyeseit játszották el a mesternek. Ilyenkor Liszt rendkívül érdekesen magyarázta az előadott munkát. Szavait ugyan Jenőhez intézte, de azért az egész társaság hallgatta. A nagy *esz dur* quartett adagiójáról például a következően nyilatkozott: Nemcsak Beethoven egyik legszebb műve, hanem az emberi elme egyik legmagasztosabb alkotása. Transzcendentális zene, mely egy tisztább, nemesebb és mélyebb érzelemvilágból fakadt. De bármennyire fölemelkedett is ihletében Beethoven s eljutott olyan szférákba, hová más halandó nem érhet el, még ő sem tudott hű kifejezést adni a lelkében élő ideálnak. Azaz: még az abszolut zene legnagyobb költőjénél is áthidalhatatlan űr van inspiráció és kivitel között.

Itt játszotta először a Kreutzer - szonátát Liszttel. Mint Hubay e sorok írójának mondta, azóta számtalanszor előadta híresnél-híresebb művészekkel ezt a munkát, de egyik sem közelítette meg Lisztet a fölfogás eredetiségében s az interpretálás nagyszerüségében. Beethoven metafizikája sehol sem oly mély, ereje sehol sem oly félelmetes,

mint a Kreutzer-szonátában, melyben, Liszt szavaival szólva, a szenvedelmek égig csapkodnak. „Liszt démoni erővel játszotta az első tételt s a melléktémával mindannyiunkat megreszkettetett. A második tételben játéka csupa olvadékony meleg lágyság volt, míg az utolsó részt vidám jókedv sugározta át, mely pompásan jutott kifejezésre erővel teljes akcentusaiban." Tarcsayék estéin mindig megjelent Haynald biboros, a nagy zenebarát is. Érdekes volt megfigyelni — írja naplójában Jenő — hogy Liszt, az *abbé* mennyire elismerte viselkedésében Haynald hierarchiai felsőbbségét.

Sokat játszott Jenő Liszttel *Földváry* Emilia szalónjában is, hol egész koncerteket rendeztek a legnevesebb művészek közreműködésével, sőt sokszor Liszt egyedül is zongorázott. Néha kétszáz vendég is hallgatta a hangversenyt, melyet rendesen gazdag lakoma követett. Ahová Lisztet hívták, ott Jenő hegedűje is fölhangzott. Igy *Wohl* Janka és Stephanie soirée-in, *Matlekovits* Sándor (kinek neje kitünően gordonkázott) és mások estéin, szívesen látott vendég volt.

Jenő ebben az időben ideje nagy részét az ekzekutiv művészetnek szentelte, de ha akadt szabad órája, azonnal komponált, még pedig a legnagyobb könnyedséggel.

1877-ben mutatták be a Nemzeti Színházban a *Carment*. Ha Pesten nem is bukott meg Bizet gyönyörü operája, mint két évvel azelőtt a párisi première-n, de elég hűvös fogadtatásra talált. A Habanera és a torreador dala azonban hihetetlenül gyorsan népszerü lett. Bizet új és szenvedelmes frazeologiája, erőtől és frisseségtől duzzadó invenciója, ezer színben égő orkesztere, melyek a Carment a legtökéletesebb zenedrámává avatják, Jenőt ellenállhatatlanul magával ragadta s arra késztette, hogy a *Carmen* dallamaiból hegedű-fantáziát csináljon. E darabot később Vieuxtempsnak

is eljátszotta, kinek nagyon tetszett a mű s ezért neki ajánlotta: párisi hangversenyeinek műsorán gyakran fog majd szerepelni. A fantáziát a *Carmen* kiadója, a *Choudens* párisi cég adta ki.

Pesti tartózkodása alatt Jenő épp olyan nemes és magasztos, mint nehéz célt tűz maga elé: megteremteni a magyar műdalt. Abban az időben ez merész, szinte elérhetetlen ábrándnak tünhetett föl, de tehetsége diadalmaskodott a nehézségeken: magyar műdalai ma már a külföldi hangversenytermekben is otthonosak.

Az addigi zeneköltők: *Erkelék, Thern, Zimay, Huber, Simonffy* és a többiek vagy a német lied-et utánozták germán szellemben, olykor semleges gondolatokkal, vagy népdalegyveleget írtak. Nem tudták még hajlítani a népies elemet s arra nem igen gondoltak, hogy a műdal formájába bevigyék a népdalt témának. De miért is próbálkoztak volna ily fajta kisérlettel, mikor a közönség egyenesen lenézte a magyar műzene megteremtésére irányuló törekvéseket s csakis a cigányzene színvonalán álló művészetnek hódolt. Pedig ezeknek a muzsikusoknak kétségkívül lett volna tehetségük és tudásuk a magyar műdalhoz — ezt láthatjuk egyes töredékrészletekből — de nem lebegett, mint cél, tudatosan szemük előtt.

Ezek a gondolatok rajzottak Jenő agyában, mikor *Vörösmarty, Petőfi, Arany* és többi nagy költőnk verseit olvasgatta. Kivált Petőfit imádta és nem tudta megérteni, hogy a legnagyobb magyar lyrikus miért nem ihleti meg zenészeinket. Petőfi verseit ugyanis idáig csak népdal-szövegnek használták. Elhatározta, hogy kiad egy Petőfi dalciklust s azonnal megzenésített néhány Petőfi-verset, melyeket bátyja, Károly, kinek igen szép baritonhangja volt, elénekelt a szalónokban. De a remélt hatás elmaradt. Inkább különlegességnek tekintették e dalokat. A bennök rejlő új irányt nem ér-

tette meg a közönség. Jenőt azonban a balsiker nem csüggesztette el. Megérezte, hogy a faji műzenék kialakulása — mely Európaszerte körülbelül erre az időpontra esett — a legkisebb formával, a nemzeti dalformával kezdődik, tehát a magyar dallal kell lerakni a magyar zeneművészet alapjait. A Petőfi-dalciklust később, Párisban fejezte be.

Nyilvános föllépései közül megemlítjük a *Nemzeti Dalkör* hangversenyét, melyet 1878 január 9-ikén *Huber* Károly tiszteletére rendeztek, harminchéves karmesteri jubileuma alkalmából. A műsor csupa Huber-kompozicióból volt összeállítva. *Pauli* Rikárd énekelt, *Márkus* Emilia szavalt, Jenő a *Magyar Ábrándot,* majd *Csizik* Károllyal, *Gobbi* Alajossal és *Ruhoff* Hermannal a *Szózat* változatait adta elő.

Instrumentális művei közül pesti tartózkodása idejéből valók hegedűre írt magyar fantáziái, továbbá a Plevna-nóta, Szentirmay Elemér dala (évek múlva jelent meg *Brandus* párisi kiadónál), amellyel Jenő Európa legelső hangversenytermeinek közönségét ragadta nem egy izben tapsra. Ekkor készült a hegedűre és zenekarra írt *Suite* (a mainzi *Schott*-cég adta ki) meg számos kisebb hegedűdarab, így az *Arioso,* melyet Párisban Massenet annyira megkedvelt, hogy Jenő neki ajánlotta, s később az ő buzdítása folytán hangszerelte.

A hangszerelés művészetét már a Hochschulén és atyja oldala mellett elsajátította, de ebben *Massenet* lesz igazi mestere. A nagy francia költő meleg koloritja, színkeverésének jellemző egyéni sajátsága soká meglátszik Jenő palettáján.

Két évet töltött már Budapesten, mióta hazakerült a Hochschuléból. Ezalatt igen sokat tapasztalt és tanult, — gondoljunk csak a Volkmannal és Liszttel töltött órákra — tudása és művészete fényes kört biztosított számára. De még

sem tudott idehaza maradni. Szellemi fejlődésünkben a magyar zenekultura maradt legjobban hátra és német iga alatt nyögött. Az ország ki volt szolgáltatva az idegenből idesereglett klaviermájszterek és kappelmájszterek uralmának, zenészeink legjobbjai, ha öntudatlanul is, de sokszor germanizáltak. Az egyéni érvényesülést megakadályozta az Erkel-dinasztia, a közönség pedig, melyet az alacsony nivóju vásári német muzsika megmételyezett, a legkisebb fogékonyságot sem mutatta a magyar műzene iránt. Ez a komor perspektiváju helyzet érlelte meg Jenőben azt a gondolatot, hogy örökre elhagyja hazáját és Párisba költözzék.

IV.

Páris.

1878—1880.

Megérkezés *Párisba.* — *Saint-Saëns.* — *Walcher-Moltheim* osztrák-magyar főkonzul. — *Hubay* és a párisi magyarok. — *Liszt.* — Látogatása *Vieuxtempsnál.* — *Pasdeloup* Concert-Populaire-jei. — *Farkasházy* Jenő és *Aggházy* Károly. — Első hangverseny a *Salle Erard*-ban (1879 jan. 22.). — Közönség és kritika. — Hubay és Aggházy a párisi szalonokban. — *Fauvel dr., Lesseps* Ferdinánd, *Porgès, Szarvadyék* és mások fogadóestéi. — A *Munkácsy*-palota. — *Paál* László temetése. — *Zichy* Mihály. — Hangversenyek a nagykövetségen a szegedi árvízkárosúltak javára. — Második önálló hangverseny a *Salle Pleyel*-ben (1879 ápr. 20.). — Más föllépések. — Kompoziciók: *Petőfi*-dalciklus, *Fantaisie Tziganesque,* — Haza indul. — *Gleichenberg.* — Körút Magyarországon. — A párisi *Nagy-Opera* hangversenye Szeged javára és az *Arrogante-ünnep.* — Hangverseny Budapesten. — Névmagyarosítás. — Visszatér Párisba. — Betegsége. — Magyar-est a *Palais-Royalban.* — Koncertek. — Soiréek: *Flammarion, Türr* tábornok és mások estéi. — Bál Munkácsyéknál. — Hubay és a francia zenészek: *Godard, Lalo.* — A *Société Nationale de Mu-*

sique. — Hangverseny a *Colonne* zenekarral. — *Beust* gróf estélye. — Kompoziciók. — *Borzáné Marcsája* bemutatója a budapesti Népszinházban (1880 május 7.). — *Londonba* megy Aggházyval.

1878-ban egy májusi reggelen *Hubay* Jenő a keleti vasuton, az akkori gare de Strassbourg-on Párisba érkezett, kezében hegedűjével és kis podgyászával, zsebében húsz Napoleonnal. (A Napoleonok közül tizet a kultuszminisztérium adott segítségül.) Franciául alig tudott s így sehogysem boldogult. Ahány hotelben csak szobát keresett, mindenütt elutasító választ kapott. Végső kétségbeesésében eszébe jutott, hogy *Jelenik* Zsigmond adott néhány ajánló sort Hyppolit *Sailly*-hoz, aki éveken keresztül Budapesten az előkelő világ fodrásza volt, ott vagyont szerzett s most Párisban él. Hozzáhajtatott és elpanaszolta baját németül (magyarul Sailly csak keveset tudott). Most azután együtt láttak a lakáskereséshez s több mint félnapi fárasztó munka után végre a Rue de Rivoli legvégén találtak egy kis szállóban egy mansarde-szobát.

Hubay először *Saint-Saënst* kereste föl, kihez Liszttől kapott ajánlólevelet. A hírneves zeneköltő nagyon szívesen fogadta a fiatal magyar művészt s azonnal meghívta hétfői réceptionjaira. De azért igen elhagyatottnak érezte magát, mikor esténkint a fényes boulevardokon barangolt, ahol mindenütt pompa és gazdagság mosolygott reá, szegénységének mementójaképpen.

Véletlenül, mikor egyízben az osztrák-magyar konzulátusnál volt dolga, megismerkedett *Walcher-Moltheim* főkonzullal, egy igen kedves és szeretetreméltó úrral, ki nyomban meghívta ebédre. Felesége nagy zenebarát volt. Hubay hegedűjét is magával vitte és itt aratta első párisi sikerét. A főkonzulék azután még sokszor meghívták, elhal-

mozták ajándékokkal s igen előkelő körökbe vezették be.

Igy aztán lassankint jobbra fordult sorsa, főképp mikor kezdett megbarátkozni a francia nyelvvel.

Nemsokára megismerkedett egy nagyműveltségű honfitársával, *Csillag* Bélával. Csillag fölszólította Hubayt, hogy lakjanak együtt az ő csinos kis garçonnièrejében a Rue St. Lazare-ban. Júliusban oda is költözött s a háromszobás lakásból az egyiket kényelmesen berendezte magának. Csillag, ki fiatalsága mellett is már előkelő hivatalnoka volt Franciaország legnagyobb bankjának, a Crédit Lyonnaisnak, csak éjjel járt haza s így Hubay zavartalanul élvezhette a kertre nyíló kedves kis lakást.

Őszkor megérkezett Párisba *Liszt,* ki az 1878-iki világkiállítás zenei juryjében Magyarországot képviselte. A mester *Erardnál,* a híres zongoragyárosnál lakott. Hubay gyakran meglátogatta és sok híres emberrel ismerkedett meg nála. Igy Victor *Hugo*-val, Charles *Gounod*-val, Ambroise *Thomas*-val, Charles *Lalo*-val, Ernest *Guiraud*-val és másokkal. A francia zenészekre is bámulatos vonzóerőt gyakorolt Liszt egyénisége: szobájában majd mindig ott volt a francia zeneművészet valamelyik világhírű nagysága.

A *Grand Café* magyar asztalát is sokszor fölkereste Hubay. Itt találkozott *Flesch Feledi* Tivadarral, *Deák Ébner* Lajossal, *Rippl Rónai* Józseffel és más magyar művészekkel.

Francia ismerősei közül Charles *Berger*hez fűzte meghittebb kötelék, kinek suresnei villájába gyakran kirándult. A kies fekvésü helyen több dalt írt, így például a *Szeretném itthagyni* kezdetűt. Egy alkalommal Berger megkérdezte vendégét, ismeri-e *Vieuxtempst,* a brüsszeli konzervatórium világhírű hegedűművészét? A tagadó

válaszra biztatta, hogy keresse föl a mestert annál is inkább, mert annyi kompozicióját játsza. Másnap Hubay fogta hegedűjét és bekopogtatott a rue Chaptalon *Vieuxtemps*-hoz, ki 1873 óta, mikor baloldali bénaság érte, mely miatt nem vehetett többé hegedűt kezébe, itt élt meglehetős visszavonultságban. Az inas szavaira, hogy mit óhajt, így hangzott az önérzetes válasz: Egy fiatal hegedűművész óhajtja tiszteletét tenni a nagy mesternél. Néhány perc múlva a látogatót bevezették a szalónba, ahol Vieuxtemps kissé bizalmatlanul fogadta. — Mit kíván ön tőlem, — kérdezte botjára támaszkodva. — Magyar hegedűművész vagyok s önt üdvözölni jöttem. — Oh, ön magyar, rendkívül örvendek, — felelé, — szép emlékek fűznek magyarországi körutamhoz, ismerem az önök nagy zeneszerzőjét, Erkelt, aki hangversenyemen a zenekart vezette s írtam is vele 1837-ben egy Magyar Fantáziát (Duo Brillant) s rendkívül megszerettem az önök nemzeti eledelét a — paprikás csirkét. Azután csevegni kezdtek mindenféléről. Vieuxtemps elmondta, hogy Pesten a német színházban tüntettek ellene, mert a Nemzeti Színházbeli koncertje után ott is föllépett. Majd fölszólította Hubayt, hogy játszék valamit. Hubay a mester ötödik versenyét választotta, aminek ő fölötte megörült, mert ez volt legkedvesebb darabja. Végigjátszotta a munkát Vieuxtemps zongorakiséretével. Az öreg mester folyvást csetlett-botlott, mert nemcsak béna is volt, de sohasem tudott jól zongorázni. A versenymű befejezése után Vieuxtemps fölugrott s így szólt: Várjon csak egy kicsit, azzal kiszaladt — már amennyire tudott — a szobából. Csakhamar visszatért *Julie* leányával, ki kitünő zongorista volt s ennek férjével, *Landowskival,* egy lengyel eredetű naturalizált francia orvossal. Hubaynak még egyszer el kellett játszania a darabot, most már Landowskiné pompás zongorakíséretével. Mikor a mű

véget ért, Vieuxtemps megölelte, megcsókolta Jenőt s ezt mondta leányának és vejének: Lássátok, ez lesz az én utódom Brüsszelben. Ettől a perctől fogva Hubay úgyszólván Vieuxtemps családjához tartozott, annyira megszerették. Majdnem mindig ott étkezett. Egész napokat töltött nála hegedüléssel. Az öreg mester valamennyi munkáját eljátszatta vele: így Vieuxtemps iskoláját és szellemét a lehető legalaposabban megismerte és annyira elsajátította, hogy később a kritika Hubay Jenőt nem mint Joachim-, hanem mint Vieuxtemps-tanítványt fogja bírálni. Sokat sétáltak együtt a boulevardokon s gyakran betértek régiségkereskedők boltjába, mert Vieuxtemps szenvedélyes régiségkedvelő volt.

Hubay eközben már szeretett volna föllépni egy hangversenyen. Legszivesebben valamelyik zenekari hangversenyen, például *Pasdeloup* egyik *Concert Populaire*-jén. Annak a hatalmas mozgalomnak, mely a francia zenekulturának a nemzeti hagyományokon alapuló és a német zeneművészetet túlszárnyaló fejlesztését tűzte maga elé célul, 1870 óta Jules *Pasdeloup* volt a leglelkesebb katonája. A Boulevard des Filles du Calvairen lévő Cirque d'hiver-ben kezdte rendezni népszerü zenekari hangversenyeit 1861-ben. A szajnaparti metropolis közönsége előtt új volt ez a vállalkozás, mely Franciaország szellemi fejlődésében nemcsak művészi, de szociális szempontból is korszakos jelentőségü. 1870 előtt az idegen klasszikusok szerepeltek túlnyomó részben műsorán. A nemzeti katasztrófa azonban egy csapásra megváltoztatta a programok arculatát: a fiatal francia komponisták jutottak szóhoz: *Berlioz,* Caesar *Franck, Saint-Saëns, Bizet, Lalo* és annyi más nagy francia poéta innen indult világhódító útjára, a nemzeti művészettől megmámorosodott tömeg tapsvihara közepette. De a sovinizmus nem befolyásolta Pasde-

loupt az igazi művészi érték fölismerésében: ő nyerte meg a francia közönséget *Wagner* Richardnak, egyes részletek bemutatásával zenedrámáiból. A *Concert Populaire*-ken solo előadóművészek is szerepeltek, de csak ritkán. A Pasdeloupnál való föllépés oly nagy kitüntetés számba ment, hogy még tiszteletdíj sem járt érte: aki a Cirque d'hiverben sikert aratott, az megalapította hírnevét és szerencséjét. Érthető tehát, hogy Hubayt ambiciója a Cirque d'hiver rotundája felé sarkalta. Kérésére Vieuxtemps ajánlotta is Pasdelouphoz, de a szűkszavú, rideg karmester végig sem hallgatta, hanem elutasította, arra hivatkozva, hogy nála csak világhírű művészek lépnek föl.

Még kora ősszel megismerkedett *Farkasházy* Jenővel, a herendi porcellángyár igazgató-tulajdonosával, ki az *École des beaux arts*-ban folytatott műtörténeti tanulmányokat. Farkasházy Hubay legbensőbb barátja lett és éveken át együtt barangolták a világot. Ugyanekkor olvasta Hubay a lapokban, hogy *Aggházy* Károly, Liszt tanítványa, — kivel két év előtt a szegedi dalosünnepen találkozott — mestere ajánlólevelével Párisba utazott. Fölkereste Aggházyt, bemutatta Vieuxtempsnak s az öreg mester tanácsára elhatározták, hogy közösen hangversenyt adnak a *Salle Erard*-ban.

A koncertet 1879 január 22-ére tűzték ki. Aggházy és Hubay (aki ekkor már magyarosított nevét használta, bár a belügyminiszteri engedélyt még nem kapta meg) meghívták az összes ismerőseiket — akkor már tekintélyes számban voltak, — így elsősorban a párisi magyarokat, *Munkácsy* Mihályt, *Zichy* Mihályt, *Lángot,* a pesti műcsarnok építőjét, *Bruck* Lajos festőt, *Flescht* és *Schindler* bárót, *Szarvady* szerkesztőt nejével, Wilhelmina *Klaus* zongoraművésznővel, *Walcher* osztrák-magyar főkonzult, a *Crédit Lyonnais* tisztikarát, a legkiválóbb párisi bankárokat: *Porgèst, Spitzert,*

Hirscht, Ritter von *Schnappert, Nemeskéri Kiss* Miklós ezredest családjával és másokat. Āggházy beszéli, hogy csak ő háromszáz névjegyet adott le az első hangverseny érdekében. Végre eljött a várva-várt est. Bár az idő nagyon mostoha volt, — magas hó fedte Páris utcáit és a roppant hidegben azonnal megfagyott ólmos eső szinte lehetetlenné tette a közlekedést, — mégis a meghivottak majdnem mind ott voltak, azonkívül megjelentek a francia lapok zenekritikusai is. Hubay és Aggházy a következő darabokat adták elő együttesen: a *Kreutzer-szonáta* Andante-ját és Finale-ját, *Vieuxtemps* Ballade-ját és Polonaise-ét, *Huber* Károly Fantaisie Hongroise-át s ugyan ő tőle a Rákóczi-induló fantáziát. Közben Aggházy *Liszt-* és *Chopin*-kompoziciókat adott elő, *Lévy* Philippine kisasszony, az *Opéra Comique* művésznője pedig dalokat és operaáriákat énekelt. A hatás minden reményt fölülmúlt. A közönség, sőt a higgadt kritikusok is lelkesen tapsoltak a két művész nagyszerü produkciójának. Aki ismeri az elkényeztetett párisi publikum közömbösségét, az tudja csak értékelni, mit jelentett az ötszöri, hatszori kihívás minden szám után. A Kreutzer-szonáta tetszett legjobban. Hubay és Aggházy szenvedelmes játéka megéreztette a párisiakkal Beethoven vivódásait.

A nagy sikernek természetesen hamar híre ment. A lapok is igen melegen írtak. *Bannelier,* a legjelesebb kritikusok egyike a *Gazette Musicale*-ban Hubayról szólva ezt mondja: Jeu très correct, chaleur, justesse, somme toute digne émule d'un grand maître. A *Liberté,* a *L'art musicale,* a *Revue Musicale,* a napilapok közül a *Figaro* és a *Parlement* is részletesen méltatják a két fiatal magyar művészetét.

A *Salle Erard*-beli hangverseny megpecsételte Aggházy és Hubay barátságát. Ettől fogva min-

denütt együtt látjuk őket. A *les deux jeunes artistes hongrois* annyira divatba jött, hogy a legelőkelőbb szalónok versenyeztek egymással, hogy soiréeikra vagy afternoonjaikra meghívják. Némely este két-három soiréen is részt vettek. A hetvenes években Párist még korántsem lepte el annyira a hangversenyáradat, mint ma. Azután az előkelő francia társaság nem igen szeretett akkor még koncertekre fáradni, másrészt ragyogni óhajtott saját palotájában. Ezért minden előkelő család rendezett legalább egy fogadóestét havonkint.

Hubay sokszor játszott (Aggházyval együtt) *Fauvel* dr. estéin. A dúsgazdag orvos gégespecialista volt s mint ilyennek, sok ismeretsége akadt művészi körökben. Pazarfényü soiréeján tíz-tizenöt előkelő művész szokott szerepelni. Éjjel három órakor kezdődött a francia szakácsművészet remekeiből összeállított dîner. Természetesen folyt a pezsgő, az énekesek kezükben habzó serleggel daloltak s a kedv mind féktelenebb, a mulatozás mind szilajabb lett, nem kis veszedelmére a hatalmas velencei tükröknek és csillároknak. Csak a hasadó hajnal vetette haza művészeinket.

Nagy hírnévnek örvendett *Lesseps* Ferdinándnak, a szuezi csatorna építőjének szalónja, hol kivált a főrangu világ jelent meg nagy számban. Lesseps maga nyolcvan év körül járt. Neje, gyönyörű szépségű huszonegy éves nő, nagyszerűen értett hozzá, hogy maga köré gyüjtse a royalista arisztokrácia férfitagjait, csakúgy, mint a harmadik köztársaság szellemi kiválóságait. Hubay és Aggházy itt is gyakran bemutatták művészetüket.

Porgès bankárnál *Gambettával* ismerkedett meg Hubay. A hangversenyt Gambetta a kandalló előtt, nagy karosszékben, mintegy trónuson ülve hallgatta. Körülötte félkört vont virágzó szépségü asszonyok serege. Mikor Hubayt bemutatták neki, barátságos hangon emlékezett meg Magyarország-

ról s elragadtatással szólt a magyar zenéről, melyet addig csak a cigányok révén ismert.

Rendkívül népszerüek voltak *Szarvadyék* fogadóestéi is. Itt a legkülönbözőbb pártállásu politikusok és a legellentétesebb művészi iskolák hívei adtak egymásnak találkozót. Említettük, hogy Szarvadyné hírneves zongoraművésznő volt; leányát, Eliset, akinek Gabriel Fauré — akkor a Madeleine orgonistája, ma a párisi Conservatoire igazgatója — udvarolt, ebben az időben mint Páris egyik legszebb hölgyét ünnepelték. Első alkalommal, mikor Hubay Szarvadyéknál föllépett, Elise és Fauré Saint-Saëns egyik zongoraversenyét adták elő. Hubay és Aggházy a Rákóczi-fantáziával keltett viharos tetszést. A vendégek soraiban ott volt Jules *Grévy,* az elnök, *Sarasate, Durand,* Páris első zeneműkiadója, *Diémer,* a híres francia zongoraművész, *Potocka* grófnő, kiről azt beszélték, hogy Chopin leánya és még számosan.

Lehetetlen fölsorolni azt a sok előkelő szalónt, ahol Hubay és Aggházy megfordultak. *Türr* István, *Nemeskéri Kiss* Miklós, *Schreyer* német festő, *Munkácsy* Mihály, *Zichy* Mihály, *Brisson,* a későbbi kamaraelnök és miniszterelnök, *Spitzer* híres régiséggyüjtő szalónjában és még sok más helyt, mindig nagyon szivesen látták a megnyerő modoru két magyar művészt.

Deák Ébner Lajos és *Flesch Feledi* Tivadar, a két fiatal festő vitték el Hubayt az avenue de Villiers-en lévő *Munkácsy*-palotába és bemutatták a mesternek és nejének. Mindkettő lekötelező szívességgel fogadta s tüstént meghívta pénteki összejöveteleire. Ez a raffináltan artisztikus berendezésü palota sötét tónusával, gyönvörű antik renaissance stílusu mobilierjával, süppedő keleti szőnyegeivel, színes ablakaival, pompás kandallóival és gobelinjeivel, remek festményeivel, megbecsülhetetlen műtárgyaival felejthetetlen benyomást tett min-

denkire. Majdnem egész Párist vendégül látták akkor a hír és dicsőség tetőpontján álló magyar festőművész termei. Hubay sok híres emberrel ismerkedett itt meg. A festők: *Detaille, Bataille, Doré, Miralès, Stevens, Bastien-Lepage, Cabanel, Neville* épp oly otthonosak voltak Munkácsynál, mint *Sarcey*, a rettegett kritikus, *Dumas* fils, a regény- és színműíró, Albert *Wolff*, a Figaro szellemességéről ismert chroniqueurje, *Saint-Saëns*, Juliette *Adam* (Gambetta barátnője), Jules *Grévy*, a köztársaság elnöke, a hesszeni nagyhercegnő, vagy *Milán*, Szerbia királya. A francia főváros szellemi élete szinte ott lüktetett Munkácsy szalónjában, hol az új Franciaország vezéregyéniségei oly gyakran gyültek össze. Igy Hubay széleskörü összeköttetésekre tett szert: még az *Elysée*-palotába is bejutott. Munkácsy baráti jóindulattal és szeretettel támogatta úgy őt, mint Aggházyt. Mindig tudakozódott terveikről, végtelenül örvendett, ha sikerről számoltak be és érdekükben nem ritkán személyesen is közbelépett. Felesége, ki nagyon szerette a zenét és kitünően zongorázott, fölkérte Jenőt, hogy hetenkint kétszer muzsikáljanak együtt. Bár Munkácsy nem nagy híve volt a klasszikus zenének, mégis szívesen hallgatta ezeket a duokat, miközben festegetett. *Mendelssohn* hegedűversenyét és *Beethoven* ötödik, úgynevezett tavaszi szonátáját játszották leggyakrabban. Hubay ezek után az audition musicale-ok után mindig ott maradt déjeunerre és azután még sokáig elcsevegtek. Munkácsy gyakran beszélt vendégének *Paal* Lászlóról, a nagy magyar festőről, ki szintén Párisban vívta meg küzdelmeit, melyek teljesen fölemésztették életerejét és megzavarták lelke egyensúlyát. Paalt *Charenton*-ban, Páristól nem messze ápolták az őrültek házában Munkácsy költségén. Sajnos, a tragikus vég egyre jobban közeledett. Egy nap az-

Vasárnap.
Kedves öreg!
Hol jársz?
Szerettelek volna
haza vinni
ebédre. – de
holnap minden
esetre.
Kérlek szépen
hozd el a hegedüket. csak
egy nótára

Munkácsy Mihály levele.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

után Munkácsy közölte Hubayval, hogy Paál László meghalt s hívta, jöjjön el temetésére a többi magyar művésszel együtt. Paál tragédiájának utolsó fölvonását így mondja el Hubay Visszaemlékezéseiben:

„Csodaszép tavaszi reggel volt. Csupa illat és madárdal a levegő. A messzeségben a Szajna ezüst szalagja kigyózott. Már tíz órakor mindannyian körülálltuk a ravatalt a charentoni temető halottas kápolnájában. Ott láttam Paál Lászlót először és utóljára. Szép magyar ember lehetett . . . Mikor a koporsót becsukták s a sírhoz vitték, legelől Munkácsy haladt. Hatalmas, deres feje világított a napsugárban. Ő volt a boldog, a dicsőség és a hírnév koszorúsa — a másik a sorsüldözött."

Munkácsy és Hubay megérezték egymásban a lelki rokonságot. Ezért barátságuk csakhamar egészen benső lett és Munkácsy élete végéig tartott. Munkácsy le akarta festeni barátját hegedűjével és Aggházyt a zongoránál, de e terv később hajótörést szenvedett Aggházy távozásán. Évek múlva, hogy ha Hubay eljutott Párisba, Munkácsy mindig mondta neki: Jenőkém, gyere pár napra hozzám, lefestelek. Sajnos, ez a kép sem jött létre, mert Hubayt művészi kötelezettségei rendszerint hamar elszólították a francia fővárosból.

Hubayt piktor barátai mutatták be a magyar festőművészet egy másik Párisban élő világhírü nagyságának, *Zichy* Mihálynak. Zichy Pétervárról, hol mint II. Sándor cár udvari festője élt, jött Párisba a cár halálakor s itt maradt néhány évig. Testestől-lelkestől magyar volt, de szokásaiban egészen orosszá lett. Estefelé díványára dűlve, orosz teát szürcsölt és ilyenkor sokat beszélgetett Hubayval. Kilenc órakor benépesült szalónja írókkal, festőkkel, szobrászokkal, énekesekkel. A társaság középpontjában három bájos leánya állott (neje és Miklós fia magyarországi birtokán élt), kiknek ké-

résére Jenő gyakran megszólaltatta hegedűjét. Zichy a legmelegebben pártfogolta a magyarokat — az ő elnökségének idejében virágzott föl a Magyar Egyesület — s ezek rajongtak érte. Hubaynak és művésztársainak az volt ebben az időben a leghőbb vágya, hogy a mester telepedjen le Budapesten. Micsoda káprázatos perspektivája nyilt volna így meg a magyar festészet fejlődésének. A szép terv azonban mindig csak ábránd maradt. Zichyt is elvesztettük csakúgy, mint Munkácsyt.

1879 március havában szörnyü csapás érte Magyarországot: az alföld legvirágzóbb városát, *Szegedet* a kiáradt *Tisza* elsöpörte. A művelt világ minden részéből igyekeztek erkölcsi és anyagi részvéttel enyhíteni a katasztrófa súlyát. A monarchia derék párisi nagykövete, *Beust* gróf tüstént elhatározta, hogy két hangversenyt rendez Las Cases-utcai palotájában az árvízkárosultak javára. A párisi művészvilág színe-java fölajánlotta közreműködését a nemes célra. *Beust* gróf és hű segítőtársa, *Kuffstein* gróf követségi tanácsos két matinée musicale-t rendezett március 29-én szombaton és másnap, 30-án vasárnap. Mind a két ízben zsúfolásig megtelt a követségi palota nagy terme Páris legelőkelőbb közönségével. Bár ugyanakkor minisztertanács volt Versaillesben s ezért sem a miniszterek, sem Grévy elnök nem jelenhettek meg, ott voltak a miniszterek feleségei teljes számban s az egész diplomáciai kar, még a kinaiak is nemzeti díszruháikban. A nagy érdeklődést a jótékonycél mellett nem csekély mértékben keltette föl a Beust gróftól összeállított pompás műsor. Mindkét hangversenyt *Hubay* és *Aggházy* nyitották meg, viharos lelkesedést keltve Rákóczi-induló fantáziájukkal. Az első délután igen nagy sikert vívott ki *Krauss* kisasszony, a párisi nagy Opera bécsi származásu primadonnája Beust gróf pár csinos dalával, szint-

úgy *Got* úr és *Bianchi* kisasszony, a *Théâtre Français* ünnepelt tagjai. Szerepeltek még *Nouvelli,* a Covent Garden színház tenoristája, Mme *Escudier,* leánynevén *Kastner* Róza zongoraművésznő. Második estén ismét bemutatták Beust gróf szerzeményeit. *Berta* Sándor, Párisban élő hazánkfia a nagykövet Marche militaire címü indulóját zongorázta el. Aggházy pedig Beust gróf *Welcome in England* címü, Erzsébet királynőnek ajánlott keringőjét adta elő hatásos hangversenyfantázia alakjában. *Gueymard* asszony, az Opera egyik elsőrangu művésznője énekelt, *Szarvadyné* Chopin- és Liszt-darabokat játszott, *Préciosi, Nadaud* és *Vois,* a Théâtre des Nouveautés népszerü tagjai a Faticnicából a tercettet adták elő. Hubay mindkét alkalommal *Fantaisie hongroise*-t játszotta.

Az egykoru párisi, bécsi és budapesti lapok részletesen ismertették e hangversenyek lefolyását és egyhangúan kiemelik, hogy a párisi közönség Hubay Jenő mindegyik számát szünni nem akaró tapssal fogadta — még a nyugodt, hidegvérü kinai mandarinok is fölmelegedtek hegedűjének gyujtó szavára — és több ráadást kért és kapott. Aggházy művészete nemkülönben osztatlan tetszést aratott.

A folytonos nagyvilági szereplés közben Hubay és Aggházy nyilvános hangversenyeket is adtak. Április közepén *Angelini*-nek, a nagy Opera művészének estjén hallotta őket a párisi közönség a *Salle Herz*-ben. Április 20-án rendezték második önálló koncertjüket a *Salle Pleyel*-ben, ismét Philippine *Lévy*-nek, az Opéra Comique művésznőjének közreműködésével. Ekkor került bemutatóra Párisban *Goldmark Hegedű-Suite*-je, mely buja ekzotikus szineivel fölvillanyozta a hallgatóságot. Műsoron volt még *Vieuxtemps* a-moll hegedűversenye és *Huber* Károly két műve. Aggházy *Liszt-* és *Chopin*-darabokat adott elő. A kri-

tika ismét igen elismerően emlékezett meg e hangversenyről. Dicsérték Hubay bravuros teknikáját, hajlékony, lágy kantilénáját és erővel teljes vonását (il tire un son d'une puissance étonnante, írja a *L'art musical*). Az anyagi siker is kielégítette várakozásukat: ezerötszáz frank tiszta jövedelem volt. A szabadkőmivesek ünnepi ülésén is föllépett Hubay Vieuxtemps kérésére, kiben egyik páholy főmesterét tisztelte. Igy a *La Prévoyance* és a *Les admirateurs de l'univers* páholyok közönsége több ízben gyönyörködött a fiatal magyar művész játékában.

Hubay roppant elfoglaltsága közepette a komponálásról sem feledkezett meg. Befejezte a *Petőfi* dal-ciklust. Megírta az első *Csárdajelenetet*, két férfinégyesét (*Búcsú* és *Isten segits*) zenekarkiséréttel. Munkácsy műtermében keletkezett a *Fantaisie Tziganesque*. Munkácsyéknál ugyanis gyakran improvizált — rendesen magyar témákra. Egyik ilyen improvizáció annyira megtetszett Munkácsynak, hogy Hubay papirra vetette. Igy született meg a Munkácsynénak ajánlott Fantaisie Tziganesque. A zongorarészt Aggházy Károly írta. Ezt a kompoziciót, úgyszintén a még Pesten készült Carmen-fantáziát a *Choudens*-cég adta ki 1879-ben. Hubay egy centimet sem kapott értük, pedig Choudensék ezreket kerestek az utóbbi művel, mely az egész világon nagy népszerüségnek örvend.

A folytonos hangversenyzés, a társaságbeli élet a maga örökös nyugtalan mozgalmasságával végre is kifárasztotta művészünket, a honvágy is föltámadt szívében. Ezért elhatározta Aggházyval, hogy hazautaznak és otthon maradnak néhány hónapig.

Május végén hagyták el Párist. Útjuk Gleichenbergen vezetett keresztül, hol hangversenyt adtak anyagi és erkölcsi sikerrel. A díszes közönség soraiban magyarok is, mint *Csengery* Antal,

Beöthy Zsolt, *Péchy* Manó gróf és mások voltak jelen. A *Repülj fecském* kezdetű népdalból szőtt ábrándot egymásután háromszor kellett eljátszaniok.

Végre hazaérkeztek és kipihenhették fáradalmaikat. De nem sokáig lehetett nyugodalmuk. Mihelyt híre ment, hogy megjött a két fiatal művész, ki annyi dicsőséget szerzett a magyar névnek, elhalmozták őket meghívással, hangversenyajánlattal. Igy aztán nekivágtak az országnak és juliustól novemberig vándoroltak városról-városra, valóságos diadalúton. A legtöbb helyen négyesfogaton vitték be őket a városba. Tiszteletükre szerenádot adtak, lakomát és bált rendeztek. Hangversenyükre az egész megye intelligenciája összesereglett s viharos erővel kitörő lelkesedésében a program majd mindegyik számát megismételtette. Koncertet rendeztek *Székesfehérváron, Csurgón, Szolnokon, Szegszárdon* kétizben, *Apatinban, Szentesen, Pécsen, Vácon, Karcagon, Balassagyarmaton, Ungváron, Egerben, Miskolcon, Marosvásárhelyen, Székelyudvarhelyen, Kolozsváron, Lugoson, Temesváron, Zomborban, Aradon, Nagyváradon, Jászberényben* és még számos más kisebb-nagyobb városban. A vidéki sajtó természetesen csak úgy áradozott a magasztalástól és bámulattól.

E nagyszerü vidéki körutat, mely úttörő volt a magyar zenekulturában, augusztusban megszakították művészeink és a fővárosba jöttek, hogy résztvegyenek az úgynevezett *Arrogante*-ünnepen, melyet a Margitszigeten rendeztek a nemrég fölrobbant *Arrogante* nevü francia páncéloshajón elsülyedt tengerészek özvegyeinek és árváinak javára. Ez az impozáns arányokban tervezett ünnepség viszonzása volt annak a kápráztató fényü csodálatos estnek, melyet a franciák juniusban a nagy Operában Szeged javára rendeztek. Az opera

építője, Charles *Garnier* — engedve a sok kérésnek (ez volt az első ily fajta est a nagy Operában) — elragadó szépségü tündérkertté varázsolta a nézőteret és a színpadot, hol Páris legszebb hölgyei adóztatták meg a közönséget a rombadőlt magyar város fölsegítésére. A rokonérzésnek ilyen nagyszerű megnyilvánulása még a párisiak előtt is ismeretlen volt addig. A magyarok kitüntető francia szimpátiáját, mely a 70—71-iki francia-német háboru alatt oly lovagias módon nyilvánult meg, akarták ekkor meghálálni. Valóban ezen az estén a király- és császár-párti arisztokráciától a szociáldemokráciáig minden politikai párt képviselve volt. A hangversenyen Franciaország első művészei és művésznői *(Gounod, Saint-Saëns, Delibes, Massenet)* értékesítették tehetségük legjavát. A magyarok égtek a vágytól, hogy a franciák nemes áldozatkészségét viszonozhassák. Igy jött létre az *Arrogante* ünnepe, mely méreteiben fölülmúlt minden hasonlót. Erre az alkalomra öttagú küldöttség érkezett Párisból: *Laurens* képviselő, Armand *Gouzien,* inspecteur des théâtres et des beaux arts, nemzetünk egyik legönzetlenebb barátja, ki később a magyar zene érdekében hazájában sokat fáradozott, Félicien *Rops,* a híres rajzoló és festő, Victor *Joncières* zeneköltő (a Nemzeti Színházban színrekerült Dimitri címü opera szerzője). Magyarországra jött azonkívül *Türr* István tábornok és *Munkácsy* Mihály. A Margitszigetet pazarul földiszítették magyar és francia szinekkel. Szent István napján volt az ünnep, mintegy harmincezer néző jelenlétében. Bevezetőül a helyőrség zenekarai monstre-hangversenyt rendeztek francia komponisták műveiből. (Többek közt előadásra került *Szabadi* Ignác híres török indulója Massenet hangszerelésében, mely a párisi szegedi koncerten annyira lázba ejtette a franciákat.) Alkonyatkor azután az ezeregyéj csodái ele-

venedtek meg a fényárban úszó szigeten, hol háromszáz katonazenész fujta a takarodót és százötven cigány húzta a magyar nótát. Az alsó vendéglő nagytermében pedig ezalatt megkezdődött a hangverseny, melyet Káldy Gyula rendezett. A szereplő művészek (*Márkus* Emilia, *Odry, Helvey* Laura, *Bognár* Vilma stb.) majdnem mind francia darabot mutattak be. *Hubay* és *Aggházy* önálló számokban *Magyar Nóták*-at adtak elő. Az egykoru kritikák szerint e két művész játékára oly frenetikus tetszésvihar tört ki, mely vetekedett a Szabadi-Massenet induló hatásával. A francia küldöttség tagjain, kik Hubayt már Párisból ismerték, épp úgy erőt vett a lelkesedés, mint a tomboló magyar közönségen. A sok külföldi győzelem után ez volt az első nagy győzelem itthon. A francia lapok kimerítő tudósítást közöltek az Arrogante-ünnepről s mindannyian Hubayról és Aggházyról írtak a legnagyobb elragadtatás hangján, mint akiknek művészetét már jól ismerik és sokszor méltatták.

A vidéki körút befejezése után, novemberben Hubay és Aggházy Budapesten a *Zenekedvelők termében* önálló hangversenyt rendeztek, *Maleczkynénak,* a Nemzeti Színház tagjának közreműködésével. Hubay *Goldmark Suite*-jét és hegedűversenyét, *Vieuxtemps* egy művét és saját szerzeményü *Nocturne*-jét s atyja *Magyar Ábránd*-ját adta elő. Maleczkyné Hubay-dalokat énekelt. A terem zsufolásig megtelt előkelő közönséggel. Ott volt Hubay két leglelkesebb tisztelője, *Haynald* biboros és *Wahrmann* Mór is. Az est ovációk szakadatlan sorozata volt. Másnap a kritika is dícsérettel halmozta el Hubay Jenő játékát, „melyben technikai készség, elmélyedés és érzés a legszerencsésebb harmóniában olvad össze". Legjobban tetszett a Goldmark versenymű. Erről szólva, megjegyzik, hogy hasonlíthatatlanul tökéletesebben érvényesült, mint

Lauterbach, a híres drezdai hegedűművész előadásában, ki e munkát az előző évben mutatta be Budapesten.

Az idő eközben már november vége felé járt s így Hubay és Aggházy készültek visszatérni Párisba. Hubay éppen elindulás előtt megkapta a névmagyarosítási engedélyt s tüstént bejelenti a lapokban, hogy nevét hivatalosan is Hubayra változtatta, mert mint magyar művész, magyar nevet akar a világban ismeretessé tenni, bármennyire fáj is családi nevét elhagynia. Bátyja, Károly is Hubayra magyarosította nevét, sőt édesatyja is így írta nevét utolsó művein.

Párisba érve, *Hubayt* tüdőhurutja gátolta kis ideig a nyilvános föllépésben. Ezalatt szorgalmasan komponált és revideálta a már teljesen kész Petőfi dal-ciklust.

Nemsokára helyreállott egészsége s így résztvehetett a párisi *Magyar Egyesület* szilveszter-esti hangversenyén. A *Palais Royal* egyik termében, a *Doux*-szalonban folyt le a koncert, melyet nagy és előkelő közönség hallgatott és viharosan ünnepelte Hubayt, ki ismét Aggházyval együtt szerepelt. Néhány nap múlva egy magyar eredetű, de olasz nevü francia énekesnőnek, Ida *Negrini de Fekete*-nek dalestéjén léptek föl *Coquelin aînével* és *Mounet-Sullyvel,* a Théâtre Français két híres művészével együtt.

1880 január 29-én rendezte Hubay Jenő harmadik önálló hangversenyét a *Salle Pleyel*-ben, Aggházy Károllyal. Hubay *Schubert* Rondo Brillant-ját, *Vieuxtemps* d-moll versenyét és a Fantaisie Tziganesque-et játszotta és végül három jeles párisi kamarazenész *(Herwegh, Waffelghem* és *Mariotti)* közreműködésével előadta *Huber* Károly *Változatok a Szózat témájára* cimü vonósnégyesét. A két magyar művész párisi törzsközönsége teljes számban megjelent és ezuttal sem fukarko-

dott elismerésével. De Páris zenei kitünőségei közül is többen meghallgatták Hubayt, így *Godard,* a népszerü zeneszerző, Raoul *Pugno,* a híres zongoraművész és *Saint-Saëns.*

Csakhamar ismét ostromolni kezdték mindkettőjüket meghívásokkal, mint az elmúlt évben. A régi soiréek mellett egész sereg új fogadóestén is megjelentek. Igy gyakran játszottak Camille *Flammarion*-nak, az ismert csillagásznak szalónjában. (Egyik ilyen alkalommal a Voltaire címü tekintélyes ujság a következő furcsaságot írja: Sous son archet vigoureux, le violoniste Hubay fait chanter gaiement et se lamenter tour à tour la pénétrante poésie des *pays slaves.)* Flammarion és Hubay között rövidesen bizalmas baráti viszony jött létre, mely még ma is fönnáll. Szintúgy Fauvel orvos és Türr tábornok estéin. Hubay Jenő párisi tartózkodásának legkimagaslóbb mozzanata volt a Munkácsyék bálja február 18-án. Talán sohasem volt Munkácsyéknál ilyen fényes társaság, mint ekkor. Az estét hangverseny vezette be, melynek legérdekesebb számát Hubay és Munkácsyné duója alkotta. *Gounod* Méditationját adták elő. Majd Hubay a Fantaisie Tziganesquet játszotta Aggházy kiséretével. Ez a mű, mely csupa érzés és tűz, már legkedvesebb zenedarabja lett a párisi előkelő köröknek. Hubay egész este középpontja volt az érdeklődésnek. Majd a diplomaták egyenruhás és rendjeles csoportja fogja közre *Beust* gróffal élén, majd hirlapírók — Albert *Wolff* a Figaro, Arsène *Houssaye* a Journal des Débats munkatársai, Arthur *Meyer* a Gaulois, *Besson* az Evenement szerkesztői — ostromolják százféle kérdéssel, később az arisztokraták — *Decazes* herceg, *Hohenlohe* herceg, *Dittes* gróf, *Uzès* hercegnő — alkotnak kört körülötte. Alig hogy elszabadul tőlük, már jön feléje *Cissey* tábornok, Páris katonai kormányzója, egy csomó magasrangú katonatiszttel. Másutt

meg a festők, *Nanteuil, Clairni, Glaize, Dubuf, Detaille, Bastien-Lepage* stb. beszélgetnek vele, mígnem *Freycinet* miniszterelnök karonfogva elviszi magával.

A francia zenészek is igen hamar megszerették Hubay Jenőt, közülök nem egy baráti viszonyban volt vele. Charles *Widor,* Edouard *Lalo,* Benjamin *Godard* házánál sokat muzsikált. *Lalonál és Godardnál* minden héten audition musicale volt, melyen többnyire Hubay is részt vett. A tragikus sorsu *Godard* Vieuxtempsnál tanult s nála ismerkedett meg Hubayval. Roppant érzékeny, betegesen túlfinomult lélek volt, kinek művei nem érték el a megérdemelt sikert s emiatt meghasonlott önmagával. Végtelenül boldog lett azután, mikor látta, hogy Hubay érti és szereti az ő művészetét és mindent elkövet darabjainak terjesztésére.

Később, midőn Pasdeloup halála után a Concerts Populaires-t Godard vezette *Concerts Modernes* elnevezéssel, gyakran szerepelt együtt kettőjük neve a színlapon. Hubay évek múlva, mikor elkerült Párisból, sem szünt meg Godard zenéjét kultiválni. Második hegedűversenyét ő honosította meg a német hangversenytermekben. Edouard Lalonak is gyakran volt vendége Hubay *Gounod*-val, Gabriel *Fauré*-val, André *Messager*-vel (a nagy Opera mostani igazgatójával), *Widor*-ral és *Saint-Saëns*-szal együtt. Egyik ilyen kamaraestén került bemutatóra *Lalo* zongoraharmasa, Louis *Diémer*-nek, Joseph *Marsick*-nek és Jules *Delsart*-nak, a párisi konzervatórium Európaszerte ismert kitünő művészeinek előadásában. A darab befejezése után Gounod — mint Hubay írja Visszaemlékezéseiben — így szólt a komponistához: Mon cher Lalo, c'est superbe, mais l'unité y manque s ezzel valóban eltalálta a mű legfőbb gyöngéjét. Hubay többször föllépett a francia zeneszerzők társaságában a

Salle PLEYEL, WOLFF et Cie,

22, RUE ROCHECHOUART, 22.

MARDI 13 AVRIL 1880

A 8 HEURES 1/2

CONCERT AVEC ORCHESTRE

DONNÉ PAR MM.

HUBAY-AGGHÁZY

VIOLONISTE ET PIANISTE

1. ANDANTE et SCHERZO — AGGHÁZY.
   Pour Orchestre.
2. CONCERTO . . . . GOLDMARK.
   Pour Violon, ~~avec Orchestre.~~
   (1re audition)

   M. HUBAY.
3. CONCERTO en *mi* bémol. . . LISZT.
   Pour Piano, avec Orchestre.

   M. AGGHÁZY.
4. FANTAISIE CARMEN . . BIZET-HUBAY.

   M. HUBAY.
5. FANTAISIE TZIGANESQUE — AGGHÁZY-HUBAY.
   Pour Piano et Violon.

   MM. AGGHÁZY-HUBAY.

L'Orchestre sera dirigé par **M. ED. COLONNE**

Prix du Billet : 10 francs.

Les billets à l'avance chez les Éditeurs de musique et à la Salle PLEYEL, WOLFF et Cie.

1166 Paris. — Typ MORRIS père et fils, rue Amelot, 64.

Hubay Jenő és Aggházy Károly együttes hangversenye Párisban a Colonne-zenekarral.

Salle PLEYEL, WOLFF et C.,

[illegible]

MARDI 13 AVRIL 1880

A 9 HEURES DU SOIR

CONCERT AVEC ORCHESTRE

DONNÉ PAR MM.

HUBAY-AGGHÀZY

VIOLONISTE ET PIANISTE

1. ANDANTE et SCHERZO . . . . AGGHÀZY.
Pour Orchestre.

2. CONCERTO . . . . GOLDMARK.
Pour Violon avec orchestre
(1re audition)

M. HUBAY.

3. CONCERTO en mi bemol . . . . LISZT.
Pour Piano avec Orchestre.

M. AGGHÀZY.

4. FANTAISIE CARMEN . . . . BIZET-HUBAY.

M. HUBAY.

5. FANTAISIE TZIGANESQUE . . . AGGHÀZY-HUBAY.
Pour Piano et Violon.

MM. AGGHÀZY-HUBAY.

L'Orchestre sera dirigé par **M. ED. COLONNE**

Prix du Billet : 10 Francs.

[illegible] PLEYEL, WOLFF et C.

Hubay Jenő és Aggházy Károly együttes hangversenye Párizsban a Colonne-zenekarral.

Société Nationale de Musique-ban. Ez az egyesület volt a francia zenekulturában az abszolut zene, a musique pure, legfontosabb szerve. A francia zeneszerzők Caesar *Franck*-tól Claude *Debussy*-ig itt mutatták be először műveiket. Ezért a Société Nationale de musique hangversenyeire idegennek bejutni ugyancsak nehéz föladat volt. Először 1880 április havában hallották Hubayt e társaságban. A francia muzsika egyik legjelesebb lirai tehetségének, Paul *Lacombe*-nak ábrándját adta elő Aggházyval. Ugyanezen az estén játszottak még Vincent *D'Indy*, a Franck-iskola feje, a modern francia zene egyik vezéralakja, *Diémer* és *Messager*.

Hubay ekkori hangversenyei közül legfontosabb a *Salle Pleyel*-ben *Aggházy* Károllyal és Edouard *Colonne*-al, a jeles karmesterrel adott koncertje. Utóbbi a kísérő zenekart vezette. Hubay *Goldmark* hegedűversenyét és saját szerzeményü *Carmen-fantáziá*-ját adta elő zenekarral és Aggházyval a Fantaisie Tziganesquet. Goldmark művét ekkor hallották először a párisiak. A gyönyörű, melódikus munka nagy hatást tett Hubay szines és érzéssel teljes interpretálásában. A Carmen-fantázia forró, tüzes dallamaival és nyaktörő nehézségeivel szintén lázba ejtette a hallgatóságot. Orkesztrális szépségei pompásan érvényesültek a Colonne-zenekar játékában. Végül — mint a Hubay-estéken rendesen — a Fantaisie Tziganesque gyujtotta lángra magyarok és franciák szívét egyaránt. A *Pesti Hirlap* levelezője, Huszár Imre írja lapjában, hogy e szám után *Munkácsy* Mihály így szólt: Szép az a klasszikus muzsika, de azért én mégsem adok érte egy jó magyar nótát. Munkácsy igazát senki sem tagadhatja, ha hallott már magyar nótát magyar művésztől idegenben. A hangversenyen a francia művészeti notabilitások mellett megjelent az egész magyar kolónia, Beust gróf vezetésével.

Beust gróf — mint a főkonzul, Walcher-Moltheim — a lehető legmelegebben pártfogolta Hubayt párisi tartózkodása alatt. Május elsején nagy fogadóestét adott, melyen megjelent a kormány, a diplomáciai kar, a tábornoki kar. A nagykövet Hubayt kérte föl az est zenei részének rendezésére. Hubay igen vonzó műsort állított össze, de a pièce de résistance ismét az ő produkciója volt.

Hubay darabjainak — kivált a magyarosaknak — népszerüsége egyre növekedett Párisban. Már több, mint harminc műve látott napvilágot elsőrangu külföldi kiadóknál. Még a télen történt, hogy Csiky Gergely fölkérte Hubayt és Aggházyt, hogy írjanak zenét *Almási* Tihamér *Borzáné Marcsája* cimü népszínművéhez. A megbizást elfogadták s így a népszínmű muzsikája csakhamar készen lett. A *Borzáné Marcsájának* dalai, kórusai mind népies stilusban írt műzene. Népdalmotivumok földolgozása — mint a szerzők a Pesti Hirlapban 1880 május 5-éről kelt levelükben mondják — nem pedig *dallamhalmazat.* Magyaros a hangszerelés is, kivált a cimbalomnak van nagy szerepe. Május 7-ére esett a darab bemutatója a Népszínházban, de sem a szöveg, sem a zene nem nyerte el a megérdemelt sikert. A közönség nem értette meg a muzsika magyaros szellemét; legjobban egy franciás kuplé tetszett. Különben, mint az egykoru kritika megjegyzi: „kis híja mult, hogy a tehetséges zeneszerzők sikerült műveit a zenekar hiányai el nem rontották." A második előadástól kezdve már *Erkel* Elek sebtiben írott zenéjével adták a darabot.

Hubay és Aggházy nem mentek el darabjuk première-jére, mert Angliába készültek. Párisban akkortájt a saison d'été még lanyha volt, míg Londonban a nyári évad reménnyel biztatott. Igy hát május végén művészeink át is keltek a csatornán, hogy a magyar névnek a Themze partján is dicsőséget szerezzenek.

Wien 6/5 1880

Hochgeehrter Herr!

Von dem schönen Erfolg, den
Sie mit meinem Vl. Concert
in Paris errungen, habe ich schon
in hiesigen Blättern mit
wahrer Freude gelesen und
danke Ihnen recht herzlich
für diese Ihre Initiative
[illegible] und auch für Ihren
freundschaftlichen Besuch
dem ältern Geiger. haben selten

Goldmark levele

den Muth und auch die Lust
mir machte, und nicht sehr
leichten Stück zum öffentlichen
Spielen zu bewegen.
Und so bleibt denn immer
in allen diesen die Jugend,
in ihrem Erscheinen und be-
glücklichen Enthusiasmus
unserer Hoffnung – und
es geschieht mir immer eine
lebhafte Freude, wenn
diese Hoffnung sich erfüllt.

Mich hindern dringende Geschäfte
nicht zu gehen, bis mich
meine [illegible]. [illegible]
[illegible] dahin nicht.
Und so seien Sie mir denn
nochmals herzlichst bedankt
und gegrüßt von Ihrem
Sie schätzenden und sehr
ergebenen
Carl Goldmark

V.

Londontól Algiron át Brüsszelig.

1880—1882.

Angol zenei viszonyok. — Sir Julius *Benedict.* — Hangverseny a *St. James Hall*-ban. — Koncertek a *Lancaster Gate*-ban, *Steinway Hall*-ban. — A *svedish vocal-sextett.* — A *Cromwell-House.* — *Paget* lord *soirée*-ja. — Augusztusban elhagyják Londont. — Hangverseny-ciklus a brüsszeli *Palais du Midi*-ben. — *Kolpack.* — *Lahore király.* — *Massenet.* — Első föllépése a *Cirque d'hiverben.* (1880 dec. 19.). — A diadal. — A magyar kolonia üdvözlése. — A párisi sajtó. — Hangversenyek *Párisban, Franciaországban* és *Belgiumban.* — A *Hubay-Hegyesi-Aggházy* trio. — Egyéb föllépések. — Algirba megy. — A *Landowski*-féle station sanitaire Mustapha Supérieurban és vendégei. — Két hangverseny a *Salle de la Sociètè des beaux arts*-ban. — Zeneesték *Vieuxtempsnál.* — *Vieuxtemps* halála és temetése. — Hubay rendezi a hagyatékot, — Viharos tengeri út. — Hazafelé. — Otthon. — Cikkei Vieuxtempsról a Musik Welt-ben és a Renaissance Musicale-ban. — Novemberben visszatér Párisba. — *Brüsszel.* — Vieuxtemps utolsó üzenete. — Bemutatkozó-hangverseny a *Cercle artistique et litté-*

raire-ban, a *Salle de la Grande Harmonie*-ban, majd az *Alhambrában.* — Közönség és kritika. — Jelölik a konzervatóriumi tanári állásra. — Ellenáramlat: Jean *Becker.* — Belga állampolgárság. — *Rollin-Jacquemins, van Hal* és *Chotek gróf.* — Déjeuner *Tardieuéknél.*

A művelődés élén haladó angol nép zenekultúrája meglepően hátramaradott. Az angol nemzeti zeneművészet csak napjainkban kezd lassan kialakulni, de zenei életük még mindig nem tudott fölszabadulni a reá nehezedő idegen befolyástól. Anglia mindenkor kedvelt zsákmánya volt idegen zenészeknek és virtuózoknak, akik közül egyik-másik később esetleg akklimatizálódott. *Händel* óta egészen a legújabb időkig valóságos német invázió indul a brit szigetek felé. *Joachim* megtanult angolul s évenkint két hónapot töltött ott. *Richter* János — bár hatalma már meggyöngült — még mindig számottevő zenei tényező a szigetországban. De az olasz és francia staggionek is nagy szerepet játszanak kivált Londonban, hol még ma sincs nemzeti opera s egységes angol nyelvü operaelőadás. Anglia egész zenekulturája, bár évszázadok állanak mögötte, mégis — éles ellentétben tradiciókon alapuló szellemi fejlődése egyéb ágaival — kozmopolita és parvenu jellegü. Az idegen muzsikusok ezt jól tudják s le is nézik érte Albion nemzetét, de azért annál nagyobb rajokban kelnek át a csatornán, hogy arannyal megrakodva térjenek vissza.

A nyolcvanas években Sir Julius *Benedict* volt London legfőbb zenei hatalmassága. Ő sem született angolnak: német földről származott. Mielőtt Angliában letelepedett, bejárta egész *Európát* és *Amerikát.* A *His Majesty,* majd a *Drury Lane*-színház karmestere lett s közben maga is komponált. Végül a *Covent Garden* operaestéit s a *liverpooli* filharmónikusok hangversenyeit vezette.

Hubay és Aggházy Londonba érkezve, azon-

nal fölkeresték *Benedictet,* ki éppen akkor nősült meg, feleségül véve aggkora ellenére egy húszéves viruló szépséget. *Benedict* meghallgatta játékukat és rögtön szerződtette őket egy nagy hangversenyre, melyet a *St. James Hall*-ban rendezett. A harminckét számból álló program nagyon fényes és változatos volt. Közreműködtek a Budapesten is járt *Sembrich* Marcella és *Albani* Mária énekesnők, Sarah *Bernhardt,* egy sereg nagyhírü művész s Hubay és Aggházy, kik *Hungarian National Melodies*-t adtak elő. A hatalmas csarnok szinültig megtelt London legelegánsabb közönségével. Igen sokan koncert közben eladták jegyüket a kint várakozóknak. Az udvartól is többen eljöttek, így a *walesi, connaughti, edinburghi* hercegek családjaikkal, a *mecklenburg-strelitzi* nagyhercegnő és mások. A hideg angolokat lázba ejtette a magyarok vérpezsdítő játéka és számos ráadást követeltek tőlük. Másnap a londoni sajtó is megdicsérte őket, hangsúlyozva, hogy *the feature of the evening was the performance of the Hungarian musicians.*

A bemutatkozás nagy sikerét Londonban is nyomon követték az impresáriók ajánlatai. Legelőször a *Lancaster Gate*-ban a *Hyde*-parkban léptek föl egy matinéen. *Benedict* Sonate Concertanteját, *Vieuxtemps* pár művét, *Hubay* Suitejét és a Fantaisie Tziganesque-t játszották. Ugyanaznap megelőzően *lady Jenkinson* jótékonycélu hangversenyén szerepeltek a *Steinway-hallban.* Mindkét helyen igen nagy sikert arattak. Majd Madame *Liebhart*-tal, egy jeles bécsi énekesnővel rendeztek együtt a *Steinway-hallban* hangversenyt, mely fényes anyagi és erkölcsi eredménnyel járt. Az angol főváros legkedveltebb művésze volt ekkor az a hat upsalai egyetemi hallgató, akik *The swedish vocal-sextett* néven énekeltek skandináv népdalokat és műdalokat. A svédek látva a két magyar művész rohamosan növekvő népszerüségét, ajánlatot tet-

tek nekik, hogy rendezzenek közös hangversenyeket s így vagy öt izben együtt szerepeltek. Nevezetes koncertjeik voltak még a *Cromwell House*-ban, a szépségéről és gazdagságáról híres Mrs. *Freake*-nak a palotájában. (*Freake*-nak egyik estéjére írták az *Echos de la Puszta* című hegedűre és zongorára szerzett darabot, melyet azután a mainzi *Schott*-cég vett meg ötszáz márkáért.) Magyaros darabjaikkal és művészetükkel hamar meghódították a londoni előkelő társaságot, mely csakhamar épp úgy megnyitotta előttük szalónjait, mint a *Faubourg St. Germain.* A sok soirée közül — hol művészeink megjelentek — csak egyről emlékezünk meg: az angol uralkodóház egyik közeli rokonának, lord *Pagetnek* fogadóestéjéről, melyet az akkor Londonban időző görög királyi pár tiszteletére adott. Csak a főnemességet hívták meg és a hangversenyen közreműködő három művészt: Hubayt, Aggházyt és a Covent Garden első tenoristáját. Megnyitóul *Goldmark* Suitejét adták elő. A *walesi* herceg, a későbbi VII. Eduard, a szépséges *Dudley* ladyvel a zongarára támaszkodva hallgatta a darabot. Kivált a magyar művek nyerték meg tetszését, úgy, hogy ezeket meg kellett ismételni. A koncert végén a walesi hercegné megkérte Hubayt és Aggházyt, hogy játszák el a *Donau-Walzert,* mert azt bizonyára senki sem tudná oly szépen előadni, mint a magyar művészek. Zavartan néztek össze, mert soha sem játszottak még keringőt, de a következő pillanatban merészen neki kezdtek és egy pompás keringő-parafrázist rögtönöztek. Ekkor tört ki csak igazán a lelkesedés a magas körben szokatlan erővel. Végül a társaság a buffetbe vonult, hol a walesi herceg koccintott Hubayval s így szólt hozzá magyarul: Éljen a szép Magyarország!

Augusztus elején művészeink elhagyták Londont, számítva reá, hogy az elért sikereket a jövő szezónban fogják értékesíteni. Ám másképp tör-

MASSENET arcképe,
a mester sajátkezü ajánlásával.

Sempre cresc: e accelerando

Sempre cresc: e accelerando

A LAHORE KIRÁLY SUITE ZENEKARI VEZÉRKÖNYVE.

A zenekari kíséret Massenet, a hegedűszólam Hubay írása.

tént. Hubay Jenő csak évtizedek múlva látta viszont az angol fővárost.

Útjuk *Brüsszelbe* vezetett, ahol a művészeti és kereskedelmi kiállítás igazgatósága szerződtette őket aug. 18-tól 24-ig hét délutáni hangversenyre az ú. n. *Palais du Midi*-ben. Rendeztek egy magyar koncertet, melynek műsorát magyar darabjaikból állították össze, egy *Vieuxtemps*-koncertet, egy *Liszt*-koncertet, melyen Hubay előadta a *Benedictus* hegedűszólóját a *Koronázási miséből* és egy francia hangversenyt. Ennek programján Hubay *Fauré* Berceuse-ével, *Godard* Canzonettá-jával és *Gounod* Méditation-jával szerepelt.

Innen *Munkácsyék* meghívására *Kolpackba* mentek, *Luxemburgba*. Majdnem két hónapot töltöttek Munkácsy kastélyában. Itt zavartalanul — mindössze egy hangversenyt adtak Luxemburgban — pihenhették ki az elmúlt mozgalmas esztendő fáradalmait. Hubay — bár két világvárost hódított meg művészetének — nem volt megelégedve sikereivel. Nagyon lehangolta, hogy még nem léphetett föl valamelyik zenekari hangversenyen. Ez lett volna a legbiztosabb módja művészi hírneve meghiteltetésének.

De erre sem késett sokáig az alkalom.

Hubay egy izben Munkácsyné szalónjában a kották halmaza között ráakadt *Massenet Lahore király* című dalművére. A Lahore király az 1878-iki világkiállításon került bemutatóra oly nagy sikerrel, hogy a közvélemény Massenetben a francia zene reformátorát üdvözölte. Hubay nem látta a darabot színpadon, de a zongorakivonatból is megragadta figyelmét a mű üde, friss dallamossága és új, merész harmonizálása. Nyomban hozzáfogott, hogy hegedű-suitet írjon a Lahore király legkedveltebb melódiáiból. A suite még Kolpackban el is készült.

Párisba érve, Hubay fölkérte levélben *Masse-*

net-t, jelöljön ki egy időpontot, mikor a Lahore-suitet bemutathatná neki. Néhány nap múlva megjött a zeneköltő válasza s így egy vasárnap délelőtt megtörtént a bemutatkozás. *Massenet,* kit akkor már nagy fiatalsága mellett is az *Institut* is tagjai közé választott, a legnagyobb népszerűségnek örvendett az élő francia zeneszerzők között. Neve egyre sűrűbben jelent meg a francia színházak színlapjain. Szíves előzékenységgel fogadta Hubayt s átvéve a *Suite* kéziratát, azonnal zongorához ült s roppant könnyedséggel olvasta le a kézírásos hangjegyeket. Alig jutott a harmadik oldalra, ő is, mint Vieuxtemps, fölugrott s kiment e szavakkal: ezt feleségemnek is hallania kell! Mikor befejezték a darabot, Massenet elragadtatással szorongatta Hubay kezét s biztosította, hogy a Suite föltétlenül előadásra fog kerülni *Pasdeloup*nál. Egyúttal kijelentette, hogy a kiséretet ő maga fogja hangszerelni és kérte, hogy másnap jöjjön el kiadójához, *Hartmannhoz.*

A mondott időben Hubay el is ment Hartmannhoz. *Pasdeloup* — kit időközben Massenet értesített — már ott volt és azonnal szerződtette egy *Concert Populaire*-re december 19-re. Addig Massenet naponta fölkereste Hubayt és elhozta a már kész partitura-lapokat, hogy írja be a hegedűszólamot. Massenet barátai körében oda nyilatkozott, hogy Liszt parafrázisai óta nem hallott ilyen zseniális munkát. Igy a zenészek körében feszült érdeklődéssel várták Hubay darabját és játékát. Ő ezalatt otthon szorgalmasan gyakorolt.

Végre elérkezett a nagy nap, mely elhatározó befolyással volt Hubay pályájára és életére.

Mint említettük, a *Concert Populaire*-ket a *Cirque d'hiver*-ben tartották, melynek akusztikája majdnem oly rossz, mint a budapesti Vigadónak. Páris népe rajongott ezekért a hangversenyekért. Tudták, hogy vezetőjük nem valami kiváló kar-

mester (szállóige volt Párisban: L'orchestre sera dirigé par M. Pasdeloup et M. Pasdeloup sera dirigé par l'orchestre), de a zenekar elsőrangu, a műsor érdekes volt és mindig szóhoz juttatott egy-egy fiatal francia komponistát. Azután idejük (vasárnap délután) és helyáraik olcsósága is nem csekély mértékben vonzotta a közönséget. Négy-ötezer ember hallgatta rendesen a koncerteket, áhítattal vagy zajongva, aszerint, amint francia munkát vagy *Wagner*-zenét játszottak. A december 19-iki hangversenyen *Saint-Saëns* is közreműködött. *Beethoven VII.* szimfóniája után következett a Lahore-suite. Már az első tételben a kis fugátot követő kantiléna után hatalmas bravó-kiáltás szakította félbe Hubay játékát, az utolsó rész után pedig az egész közönség fölállva tapsolt és bravózott.

A diadal most már teljes volt. A fiatal művész legmerészebb álma is megvalósult.

A koncert végén a jelen volt magyar kolonia, élén *Munkácsy* Mihállyal, üdvözölte a győztest. Munkácsy az utcán könnyezve megölelte és megcsókolta Hubayt s az egész társaságot meghívta magához ebédre. Hubay közben hazaszaladt átöltözni. Háza kapujában várta már *Massenet*. Saját bevallása szerint annyira izgatott volt, hogy nem ment el a hangversenyre. (Operáinak premièrején sem jelent meg soha.) Ahogy azonban értesült a szenzációs sikerről, sietett üdvözölni Hubayt, kit ő is megölelt és megcsókolt. Fönt a lakásban újabb kedves meglepetés érte. A párisi *Magyar Egylet* küldöttsége tisztelgett nála. Eleinte kissé meghökkent, mikor a küldöttség vezérében *Rontó* Pál nevü szabóját ismerte föl, kinél nem csekély számlája volt, de csakhamar megnyugodott, mikor a derék Rontó mester átnyujtva egy nagy nemzeti szín szalagos babérkoszorút, belekezdett az üdvözlő beszédbe . . .

Este Munkácsy dînerjéről hazajövet, otthon

találta *Pasdeloup* névjegyét és levelét. Pasdeloup, ki néhány hónap előtt még fogadni sem akarta, személyesen kereste föl, s kérte, hogy a jövő vasárnapi hangversenyen is lépjen föl. Hubay ekkor *Vieuxtemps* ötödik versenyét játszotta. Sajnos, az öreg mester egyik koncerten sem lehetett jelen, mert már 1879 tavaszán Algirba távozott, hol veje, *Landowski* dr. *Mustapha-Supérieur*-ben üdülőtelepet (station sanitaire-t) alapított.

A nagy nyilvánosság és a zenei világ számára Hubayt tulajdonképpen a Cirque d'hiverben való szereplése fedezte föl. Itt nem egy előkelő társaság vagy a meghivottak, avagy néhány befolyásos ujságíró, hanem a megvesztegethetetlen nagyközönség, a zenei közvélemény mondta ki Hubay tehetségéről és tudásáról döntő ítéletét, melyet a közel jövő szentesített. Hubay ettőlfogva korlátlan úr lett a hangversenyteremben s maga szabta meg föltételeit.

A párisi sajtó egyforma lelkesedéssel köszöntötte. A legelső zenekritikusok: Gustave *Reyer* a Journal des Débats-ban, Victor *Wilder* a Parlement-ban, Magnus a Gil Blas-ban, Jacques *Hermann* a Constitutionnel-ben, *Heldeher* a Gazette Musicale-ban nem győzik eléggé dícsérni Jeno (!) Hubayt.

Ime néhány szemelvény a kritikákból:

A *Gil Blas:* Egyszerre hirtelenül és váratlanul új Paganini tünt föl. Hubay Jenő úr. Nem ismerem nemzetiségét, de megjelenése egészen magyarra vall. Hubay Lahore-suiteje művészileg van megírva. Hangszerének széles, nagy és szép a hangja, mely átható hévvel énekel. A roppant technikai nehézségeket bámulatos könnyedséggel játsza. E művész tegnap még jóformán ismeretlen volt, ma egész Páris visszhangozza sikerét.

A *Le Constitutionnel:* Tegnap egy fiatal magyar művész, Hubay Jenő mutatkozott be Pasde-

CIRQUE D'HIVER, BOULEVARD DES FILLES-DU-CALVAIRE

29e *Année.* 1re *Série.*

Dimanche 19 décembre 1880, à 2 heures.
(Les portes ouvriront à 1 heure 1/2).

10e CONCERT POPULAIRE

DE MUSIQUE CLASSIQUE.

TROISIÈMES	DEUXIÈMES	TRIBUNES	PARQUET	PREMIÈRES
0 fr. 75 c.	1 fr. 25 c.	3 fr.	5 fr.	3 fr.

PROGRAMME

Symphonie en *fa*.. BEETHOVEN.
Allegro. — Allegretto-Scherzando. — Menuet. — Finale.

Suite pour violon sur *le Roi de Lahore*.................. JENO HUBAY.
Exécutée par **M. JENO HUBAY**

Le Tasse, danse des bohémiens........................... B. GODARD.

Troisième acte de la *Walkyrie* (1re audition)............. R. WAGNER.
Les adieux de Wotan à Brunhilde. Incantation du feu.
Chanté par M. LABIS.

Voir au verso.

Fantaisie pour piano (orchestrée par LISZT) .... F. SCHUBERT.
Exécutée par M. SAINT-SAENS.

Finale de la 29e Symphonie................................ HAYDN.

L'Orchestre sera dirigé par M. J. PASDELOUP.

Samedi 18 *Décembre, à* 9 *heures du matin*
RÉPÉTITION GÉNÉRALE. — Entrée, 3 fr.

PRIX DES PLACES
EN LOCATION : Parquet, 6 fr.; Premières, 4 fr.; Deuxièmes, 1 fr. 25; Troisièmes, 75 c.
AU BUREAU : Parquet, 5 fr.; Premières, 3 fr.; Tribunes, 3 fr.; Deuxièmes, 1 fr. 25; Troisièmes, 75 c.
Les 2es et 3es prises à l'avance donnent le droit d'entrer un quart d'heure avant l'ouverture des Bureaux.

Pour la location, s'adresser : au siège des Concerts populaires, rue Basse-du-Rempart, 72; au Cirque d'Hiver, et chez les éditeurs de musique.

Dimanche 26 décembre 1880, à 2 heures.
11e CONCERT DE LA 1re SÉRIE.

Le Dimanche 2 Janvier 1881. RELACHE. — Le 12e Concert de la 1re série aura lieu le Dimanche 9 Janvier 1881.

Typ. Ch. de Mourgues Frères. — 1880.

Hubay Jenő első fellépése
a párisi Concert Populaire-en
1880 december 19-én.

loupnál a Lahore király dallamaiból szőtt suitejében. Vonója oly szenvedelemmel reszketteti hangszerét, hogy az kezében életre kel, sóhajt, zokog, majd kacag a Lahore király melódiáiban. Virtuózitását szinte fantasztikusnak érezzük. Megbűvöl, elfeledteti a technikai nehézségeket és magával ragad.

A *Le Parlement*: Másik eseménye a tegnapi hangversenynek egy fiatal magyar hegedűművész, Hubay Jenő megjelenése a párisi közönség előtt. Tehetsége teljesen eredeti. Hegedűjének hangja rendkívül szívhez szóló, frazirozása egészen egyéni. E tulajdonságokhoz, melyek önmagukban is elegendők a sikerre, bámulatos technika járul. Ujjai alatt játékká válnak az egymásra halmozott nehézségek. A fiatal művészt nagyon melegen fogadták.

Akadtak olyan hangok is, amelyek Hubay magyarságát szerették volna elvitatni. Igy az egyik kritikus azt mondja róla: c'est un Tchèque pur sang. Mint mulatságos csodabogarat közöljük az alábbi sorokat a *Menestrel* névtelen kritikájából:

M. Jenő Hubay violoniste hongrois a joué une suite sur le Roi de Lahore. *Cet artiste est un vrai tzigane*: *du tzigane* il a l'allure étrange, ce grand garçon maigre, aux cheveux blonds hérissés et aux grands yeux étonnés. *Du tzygane* il a aussi le jeu plein de verve et d'imprévu. Le succès a été immense et l'enthousiasme du public n'a plus connu de borne après le final échevelé qui terminait ce morceau bizarre.

Nem kevésbbé nagy sikert aratott Hubay Vieuxtemps egyik versenyművével a következő koncerten. Ez a föllépése is valóságos eseményszámba ment. Közönség és kritika mint kedves ismerősét üdvözölte a magyar művészt, kinek nevével ezentúl gyakran találkoztak a párisiak a Concerts Populaires hirdetésein.

Ettől fogva az ügynökök, hangversenyrende-

zők, impresszáriók százféle ajánlattal csábítgatták Hubayt. A leghíresebbek egyike, *Ullmann* világkörútra hívta. De ő még élvezni akarta diadalát s korainak vélte elhagyni Párist. Egyelőre Franciaország nagyobb városaiban (*Angers, Nantes, Lille* stb.) adott hangversenyt zenekarral, mindenütt a Lahore király suitet mutatva be óriási sikerrel. Közben *Luxemburgba* és *Liègebe* is átrándult.

Párisban Hubay megismerkedett *Hegyesi* Vilmos kitünő magyar gordonkaművésszel, ki azelőtt a flórenci vonósnégyesnek volt tagja és később a kölni konzervatóriumnak lett tanára. Aggházyval szövetkezve, trio-társaságot alakítottak, mely februártól áprilisig kilenc kamara-estét rendezett. Sok francia zeneköltő műve került ott előadásra: *Lalo, Franck, Godard* és mások zongoraharmasai. A párisi sajtó dicsérően emlékezett a társaság művészi jelentőségéről, a közönség pedig örömmel látogatta a koncerteket, melyeket a rue Clichyn egy nagy műteremben tartottak. A műtermet egy Párisban élő gazdag, szép, amerikai asszony, Mrs. *Cartwright* bocsátotta Hubay és társai rendelkezésére. A próbák az ő szalónjában folytak előkelő közönség jelenlétében.

Márciusban Hubay a trio-estéken kívül még más alkalmakkor is föllépett. Igy egy jótékonycélu hangversenyen, amiért Páris városától köszönő iratot és érmet kapott. Azután Mme *Van Deul Escudier* zongoraművésznő koncertjén.

Kora tavasszal engedve *Vieuxtemps* meghivásának, Hubay és Aggházy tengerre szálltak, hogy meglátogassák az *Algirban* üdülő mestert. Ott ekkor francia nemzeti kiállítás és nemzetközi anthropologiai kongresszus volt, melyen több magyar tudós is részt vett.

Vieuxtemps, mint említettük, vejének, *Landowsky* orvosnak üdülőtelepén lakott. Roppant

STATION SANITAIRE Algérienne du Dr C. Landowski. — .1° Alger. Mustapha-Supérieur, le 4 février 1881

Mon cher Hubay

Je vous remercie de votre
dernière lettre et je viens
vous complimenter et féliciter
de vos succès chez Pasdeloup,
Cologne et en Belgique.
Je les ai appris avec
bonheur par les journaux
français et belges, ces
derniers m'ayant été
communiqués par le consul
belge d'Alger qui les reçoit
de Liège où vous avez
eu un succès d'autant plus
mérité et flatteur que
cette ville est le berceau
des violonistes les plus

[illegible]

LV

Wieuxtemps levele

recommandables, les Mar
le professeur, Prume,
Ysaÿe, Marsick, et
Vieuxtemps est de Verv
qui fait partie de la Prov
de Liège. On s'y connait
donc dans cette dernière
ville, et les succès qu'on y
obtient ont de la valeur.
cette lettre n'a pas pour but
seulement de vous féliciter
mais aussi de vous demande
si vous ne pourriez arange
vos affaires de manière
à pouvoir vous rendre
ici à Alger au commence
ment d'Avril, où la ville
sera visitée par tous les
savants françois et étrange

t qui viennent y tenir
leur séance annuelle
pour l'avancement des
sciences. Ce sera un
moment favorable pour
y donner quelques
concerts ou séances
qui seront, nous en sommes
certains lucratives et
avantageuses pour vous.
C'est l'avis de mon gendre
et le mien. Votre talent
sera apprécié et vous
trouverez un appui certain
dans la femme du préfet
d'Alger, qui est Hongroise et qui vous sera sans
doute toute dévouée et
fière d'un compatriote
de votre mérite, et toute
disposée à le protéger.
Le moment est donc

bien choisi et les circonstances
favorables et toutes en votre
faveur. Arrangez vous
donc pour nous arriver
avec Aghazzi si sa
santé le lui permet.
En tout cas vous recevrez
seul ou à deux l'hospitalité
chez nous et vous gagnerez
de l'argent. Nous travaillerons
le Concerto en sol terminé
et qui vous fera un morceau
à ajouter l'année prochaine
à votre répertoire.
Profitez des circonstances
et Venez. En tout cas un
mot de réponse sur ma
proposition très sérieuse
et très pressante.
Toutes mes affections et
félicitations
de H. Vieuxtemps

megörvendett két magyar barátja érkezésének, kik természetesen az ő vendégei voltak. Esténkint rendesen hangversenyt rögtönöztek, melyen a szanatórium vendégei közül többen megjelentek. Igy *Kensington* lord, Anglia leggazdagabb mágnásainak egyike, *Lister*, a híres sebész, *Szabó* József budapesti és *Török* Aurél kolozsvári egyetemi tanárok. Duókat, triókat és quartetteket játszottak *Van der Heyden* belga gordonkaművész és egy hegedűs közreműködésével.

Hubay és Aggházy május elején a *Salle de la Société des Beaux Arts*-ban nyilvánosan föllléptek. Műsorukat túlnyomó részben Vieuxtemps műveiből állították össze. A terem zsufolásig megtelt, sőt igen sokan künt rekedtek. Az algiri közönség csakúgy lelkesedett a magyar művészekért, mint a párisi. Vieuxtemps szintén megjelent s a hallgatóság őt is lelkes ovációban részesítette. Az est sikere oly nagy volt, hogy közkívánatra második hangversenyt is rendeztek.

Sajnos, Vieuxtemps állapota eközben egyre rosszabbodott. Több izben kisebb szélütés érte, úgy hogy hozzátartozói már el voltak készülve a legrosszabbra. Szívós szervezetébe a tropikus klima ugyan néha mintha erőt öntött volna. Ilyenkor az volt legnagyobb gyönyörűsége, ha Hubay eljátszotta neki legutolsó, Algirban írt darabjait, melyeket még nem hallott. Arca egészen átszellemült az örömtől . . . De az ilyen ideig-óráig tartó javulás után csak annál nagyobb volt a visszaesés. Junius első napjaiban Hubay és Aggházy Landowsky dr.-ral kirándultak *Cherchellebe.* Két nap múlva jött Vieuxtemps leányának sürgönye, hogy atyja halálán van. Rögtön indultak, még életben találták: kihülő kezét még nagy erőfeszítéssel odanyujtotta Hubaynak. Azután vége volt. Minden idők egyik legnagyobb hegedűművésze és legnemesebb férfia befejezte pályafutását.

Végtisztessége egyszerü és komor volt. Bár fojtó hőség nehezedett a városra és izzó lehelletü sirokkó fujt, mégis mindenki eljött a temetésre. A menet élén egy szakasz zuáv jelezte, hogy Vieuxtemps a becsületrend tisztje volt. Az algiri sírkertben helyezték ideiglenesen nyugalomra. Később hamvait átszállították szülővárosába, Verviersbe.

A mélyen lesujtott család kérésére Hubay még Algirban maradt, hogy rendezze a hagyatékot. Igen sok kompozició maradt hátra Vieuxtemps után. Többi közt két hegedűverseny. A hatodik *g-dur* versenyt *Godard* hangszerelte, a hetediket, az *a-moll* versenyt, melyet Vieuxtemps neki ajánlott, Hubay instrumentálta. A párisi konzervatóriumnak ajánlott harminchat hegedűgyakorlatot is *Hubay* látta el ujjrakással, húzásnemekkel és jegyzetekkel. Mindeme művek *Brandus* párisi kiadónál jelentek meg.

Algiri tartózkodása alatt írta még Hubay *Plaintes Arabes* és *Chant Polonais* című műveit (op. 6. *Schott,* Mainz).

Eközben az időjárás egyre tűrhetetlenebbé vált. Hozzájárult még a család nyomott hangulata s Hubaynak szeretett mestere és pártfogója elvesztésén érzett fájdalma. Igy azután megváltásnak tünt föl, mikor júniusban elhagyták Afrika forró partjait. Hatalmas francia gőzösön indúltak útnak Marseille felé. Alig futott ki a hajó a kikötőből, irtózatos vihar tört ki. Sokan az utasok közül a veszedelemtől való félelmükben visszatértek csónakon Algirba. Hubay a hajón maradt és átszenvedte a borzasztó utazást, mely harminc órával tovább tartott a rendes időnél. Útközben megfogadta, hogy soha többé nem száll tengerre. Ez utazásának emléke volt főoka, hogy később évtizedekig vonakodott Amerikába menni, visszautasítva az impresáriók fényes ajánlatait.

VIEUXTEMPS családjával és
HUBAY Jenővel Algirban.

Marseilleből Olaszországon át Hubay és Іggházy hazautaztak. Hubay Harasztiba ment, hol atyjának nyaralója volt: itt villát bérelt két festő barátjával, *Deák Ébner* Lajossal és *Flesch Feledi* Tivadarral. Itt nyugodta ki a munkás esztendő fáradalmait és hangszerelte *Vieuxtemps* hetedik versenyművét, továbbá saját szerzeményű Suite-jét. Augusztusban a *Musikwelt* című német folyóiratban cikket írt *Vieuxtemps* hátrahagyott munkáiról. Szeptemberben egy francia zenelapban, a *La Renaissance musicale*-ban a néhai mester hozzáírott leveleit tette közzé. Sok érdekes dolog van ezekben a levelekben. Például innen tudjuk, hogy Vieuxtemps elkezdett egy nyolcadik hegedűversenyt h-mollban, de csak az első tétellel, az allegro-val készült el. Valamennyi megható, szeretettel teljes, gyöngéd hangon íródott. Mennyire érdeklődik kedvelt barátjának minden föllépése iránt! Hogy örül sikereinek, milyen gondos tanácsokat ad a jövőre! A kor zenei viszonyaira is sok találó, elmés megjegyzést olvashatunk bennük.

Őszkor Hubay visszatért *Párisba,* de egyedül: Aggházy Budapesten maradt menyasszonyánál s így elvált barátjától, annyi diadalának méltó osztályosától. Párisban most csak keveset időzött Hubay — a *Théâtre des Nations*-ban lépett föl egy jótékonycélú hangversenyen, híresebb párisi művészekkel, — azután sietett *Brüsszelbe* hangversenyezni.

Itt nagy érdeklődéssel fogadták, mert köztudomású lett Vieuxtemps izenete *Gevaertnak,* a brüsszeli konzervatórium igazgatójának, hogy a Henri *Wieniawsky* halálával megüresedett tanári állásra Hubay Jenőt nevezzék ki. Vieuxtemps ez utolsó kívánságát öreg barátja, *Van der Heyden* gordonkaművész tolmácsolta Brüsszelben s a művészek legnagyobb tisztelettel fogadták.

December 14-én tartotta Hubay tulajdonkép-

peni bemutatkozó hangversenyét a *Cercle Artistique*-ban. *Vieuxtemps* Suite-jét, azután a Voix intimes, Souvenir de Beauchamps című műveit, két posthumus darabját: Rêve, Sérénade és egyik saját szerzeményét, a Variations sur un thème hongroist játszotta. Azonnal meghódította a közönséget; a siker csak fokozódott második hangversenyén, melyet egy hét múlva rendezett a *Salle de la Grande Harmonie*-ban. De a lelkesedés csak akkor tört ki igazán, mikor az Alhambrában rendezett Concert Populaire-en Joseph *Dupont* vezetésével előadta *Vieuxtemps* neki ajánlott hegedűversenyét (ez volt egyszersmind a bemutató előadás is), meg *Goldmark* versenyéből az Andantét és a *Lahore király* suitet. A sajtó legtekintélyesebb orgánumai a dicséretben a párisi lapokon is túltettek. Az *Indépendance Belge* terjedelmes cikkben méltatta Hubay művészetét. Többek közt a következőket mondja:

Ugy játszik a hegedűn, ahogy a mai művészek közül nagyon kevesen. Tónusa lágy, behízelgő, amellett zengő, olyan egyenletes és tiszta staccatokat, mint az övé, ritkán hallottam. De művészetének legfőbb bája és eredetisége: átérzett előadása és pompás ritmikája. Játékában Vieuxtemps iskolájának legjelesebb tulajdonságai párosulnak a magyar faj tüzes temperamentumával stb.

Ettől fogva Hubay a közönség és a sajtó jelöltje lett nyiltan is. A művészek nagy része is mellette foglalt állást. Egy csekély töredék Jean *Beckert,* a flórenci vonósnégyes híres első hegedűsét akarta megnyerni a konzervatóriumnak. Becker be is mutatkozott egy hangversenyen mint szólista, de föllépését nem koronázta jelentős siker s így teljesen átengedte a teret Hubaynak.

Gevaert igazgató ezalatt meg is beszélte a föltételeket vele és kijelentette, hogy őt fogja a ki-

nevezésre fölterjeszteni a kormánynak. Sőt Hubay egyik hangversenyére *Rollin-Jacquemins* belügyminisztert is elvitte. (Belgiumban a belügyminisztériumba tartozott a zeneművészet.) Előadás végén bemutatta a miniszternek, ki melegen gratulált a sikerhez s udvariasan kijelentette, hogy boldog lesz, ha Hubayt ajánlhatja a királynak a kinevezésre, de ehhez szükséges, hogy megszerezze a belga állampolgárságot. A nagy örömmámorban ez váratlan csapás volt. Hubay semmi áron sem akarta megtagadni hazáját: ezért köszönettel visszautasította a nagyszerü ajánlatot. Szerencsére az ügy tudomására jutott a belga hegedűművészek lelkes mecénásának, François van *Hal*-nak, kinek liberális gondolkozását bántotta Hubay esete. Azonnal elment *Chotek* gróf brüsszeli osztrák-magyar követhez, ki szintén ismerte Hubayt, és fölkérte, járjon közbe a belügyminiszternél, hogy tekintsen el a naturalizáció követelésétől. A közbenjárásnak eredménye lett: Rollin-Jacquemins elállott a föltételtől.

1881 február 8-án Hubay *Tardieuhöz,* az *Indépendance Belge* főszerkesztőjéhez volt hivatalos déjeunerre. Amint asztalhoz ülve, fölveszi szalvétáját, alatta találja a *Le Moniteur Belge* — a hivatalos lap — aznapi számát és benne kinevezését.

Igy jutott Hubay Jenő, a magyar művész, huszonhárom éves korában a brüsszeli konzervatóriumnak, a párisi mellett Európa legelső zenei főiskolájának katedrájára, Henri Vieuxtemps és Henri Wieniawsky örökébe.

VI.

Brüsszel.

1882—1886.

Belgium politikai és művészi viszonyai. — *Flamand* és *wallon* törekvések az irodalomban és zenében. — Francia és német kultura. — A belga zenekonzervatóriumok. — *Gevaert* és *Benoit.* — A *Hubay, Colyns, Stywoort* és *Servais* quartett. — A *Cercle Artistique et littéraire.* — *Société de la Grande Harmonie.* — *Concerts Populaires.* — *Concerts du Conservatoire Gevaert* és a *Guide Musical.* — Hangversenykörut Franciaországban, Belgiumban, Hollandiában. — *Vieuxtemps* hátrahagyott műveinek bemutatása Párisban. — *Liszt* Brüsszelben. — Kirándulás *Hal*-ba. A *Szent Erzsébet legendája.* — Est *Bérardiéknál.* — Liszt látogatása a konzervatóriumban. — *Antwerpen*: a *Société de Musique* ünnepe. — A *Lynen*-palota. — *Zarembsky* és a *Marche Funèbre.* — A brüsszeli konzervatórium szervezete. — Szonáta-esték Joseph *Wieniawsky*-val. — Föllép *Párisban* a *Concerts Populairesen* és a *Concerts Modernes*-en. — *Godebsky* és *Daudet.* — A *walesi* herceg Brüsszelben. — A *Rubinstein*-concert Antwerpenben. — A *Godard*-hangverseny. — Atyja halála. — A *Concerto dramatique* bemutatása. — A *Hubay—Wieniawsky—Jacobs-trio.* —

Hangversenyek. — *Az Országos Dalosszövetség* karnagyának választja. — A *Concerto dramatique Budapesten.* — A *Budapesti Hirlap* és a sajtó ítélete. — Önálló hangverseny. — Haza hívják. — A brüsszeli társaság: *Chimay* herceg, *Charles Tschaggeny,* Edmond *Picard,* Octave *Maus,* Paul *De Vigne* szalonja. — Ajándékok. — A *Globe*-vendéglő. — *A Bois de la Cambre.* — Művészi benyomások és kompoziciók. — A vakációk. — *Bayreuth.* — Stradivarius és Amati hegedűje. — Utolsó találkozása *Liszttel.* — Gevaert marasztalja. — Az utolsó díjkiosztás. — Tanítványai. — Kitüntetése és elbúcsúzása.

Mióta Belgium I. Lipót alatt kiküzdötte függetlenségét, az egész belga nemzet, széttagoltsága mellett is — a flamandok germán, a wallonok francia eredetüek s előbbiek a hollandihoz hasonló flamand, utóbbiak a francia nyelvet beszélik — bámulatos energiával munkálkodott az ország politikai, gazdasági és kulturális föllendülésén. A haladás a francia kultura jegyében történt. Jelentősebb íróik *Maeterlincktől Rodenbachon* át *Verhaerenig* flamand származásuk ellenére francia nyelven írnak. Képzőművészeik *Gallé, Vauters, Stevens, Meunier, De Vigne* és társai Párisban tanultak és francia földön keresik a dicsőséget. Zenészeik — nagyobb részük szintén flamand — mint *Gevaert, Tinel, Blockx* a francia művészet tanítványai. Az ország hivatalos nyelve francia: tehát iskoláik, színházaik mind franciák voltak.

A nyolcvanas években azután föszínre került a flamand-kérdés. A flamandok mind hangosabban kezdték követelni jogaikat. Az országgyülés végre engedett kérésüknek. Iskolákat kaptak, hol kizáróan flamand nyelven tanítanak, művészeti intézeteket és színházakat. Peter *Benoit* zeneszerző, a flamand törekvések leglelkesebb harcosa *Antwerpenben,* pártjának főfészkében flamand zeneisko-

lát alapított, melyet később a kormány államosította, megőrizve különleges jellegét. Ez a *Koninklijk vlaamsch Conservatorium;* ugyancsak Antwerpenben van a flamand operaház. A két párt között később sok surlódás támadt, mert a flamandok művelődésében kezdett észrevehetővé válni a germán szellem hatása.

Belgiumban ekkor négy zenekonzervatórium volt: a *liègei* (ez a legrégibb, 1826-ban alapíttatott), a *brüsszeli* (1832), a *grand*-i (1879) és az *antwerpeni* flamand (1867). A legnagyobb közülök természetesen a *brüsszeli.* Igazgatója: F. A. *Gevaert,* a nemzetközi zenevilágban is a legnagyobb tekintélynek örvendett és Belgiumnak valóságos zenei diktátora volt. Mint komponista is jelentős munkásságot fejtett ki, de zenetörténeti kutatásai — kivált a görög zene körébe vágók — még ma is kiváló értéküek. Univerzális nagy tudását és hatalmát mindenkivel éreztette. Egyetlen egy zenész mert vele szembeszállni az egész országban: Peter *Benoit.* Gevaert a brüsszeli konzervatóriumot, mely elődje, a híres zenetudós François *Fétis* alatt kissé megmerevedett, ujjá szervezte, nagyrészt párisi mintára. Ebben a törekvésében derekasan támogatta a szinte kizáróan fiatal erőkből álló tanári kar. *Hubay* mellett, ki a hegedűkiművelési osztályokat vezette, a két legnevesebb fiatal professzor volt: Joseph *Servais* gordonkaművész, a világhírű François Servais celloművésznek fia és Jules de *Zarembsky,* Liszt lengyel származású kitünő tanítványa a weimari iskolából, ki néhány év múlva tüdőbajban halt meg.

Gevaert buzdítására Hubay még kinevezése esztendejében vonósnégyest szervezett. Tagjai voltak *Colyns, Servais, van Stywoort* és *Hubay.* Minthogy Colyns már az ötvenes évekbe járt s Wieniawsky és Vieuxtemps idejében is önállóan vezetett egy hegedűosztályt, elhatározták, hogy az

első hegedűn váltakozva fognak játszani. Ha Colyns volt a primárius, Hubay játszott a brácsán és viszont. 1882 őszén történt a bemutatkozás. *Beethoven* két utolsó nagy quartettjét adták elő. Gevaert-et annyira lebilincselte a quartett művészete, hogy azonnal állami segítséget kért a társaságnak, hogy bemutathassa Beethoven összes quartettjeit s így a brüsszeli közönség ismerje meg a nagy zeneköltő vonósnégyeseit, melyek egy részét még nyilvánosan nem játszották. A minisztérium megadta a szubvenciót, csak azt kötötte ki, hogy mindegyik művet kétszer kell eljátszaniok. Négyezer frankot kaptak négy estére s a Conservatoire hatalmas, ezernégyszáz embert befogadó nagytermét. E hangversenyek általános feltünést keltettek s a kamarazene hívei körében csakhamar nagy népszerüségre tettek szert. Épp úgy a sajtóban. Ugyanekkor egy másik konzervatóriumi tanár, *Cornelius* is rendezett quartett-estéket a konzervatórium kistermében. A közönség és a sajtó megkülönböztetésül Hubay társaságát *le grand quatuor*-nak, Corneliusét pedig *le petit quatuor*-nak nevezte. A Hubay-quartettet gyakran hívták magánosok és klubok estéikre. Igy évente rendesen adtak néhány koncertet a *Cercle artistique et littéraire*-ben.

A *Cercle artistique et littéraire* egyike Brüsszel legelőkelőbb társasköreinek. Díszes palotája van a királyi kastély előtt elterülő nyilvános parkban. Kivált ebben az időben nagy szerepet játszott, mert a Brüsszelbe jövő hírneves külföldi művészek rendesen itt tartották hangversenyüket előkelő és nagy közönség jelenlétében. Holott ha maguk rendeztek hangversenyt saját költségükön: a terem többnyire üres maradt. Még ma is — mikor az érdeklődés Brüsszelben oly nagy mértéket öltött a világot járó virtuózok iránt — gyakran reáfizetnek a művészek vendégszereplésükre. Oka

GEWAERT,
a brüsszeli zenekonzervatorium
igazgatója.

A brüsszeli zenekonzervatorium.

ennek a város eleven nagyvilági élete, mely dîner-jeivel, soirée-jaival és más mondain összejöveteleivel a közönséget a szezon alatt teljesen lefoglalja. Egy másik társaság, hol külföldi művészek léptek föl: a *Société de la Grande Harmonie.* (Itt játszott először Hubay önálló hangversenyen Brüszszelben.) Műkedvelő tagjaiból zenekart alakított, mely évenkint öt hangversenyt adott idegen szólisták közreműködésével. Fontos szerepet játszott a négy filharmónikus hangverseny is (Concerts Populaires), melyet az Opera *(La Monnaie)* zenekara rendezett a színházban az első karnagy, Joseph *Dupont* vezetésével. (Ezek egyikén mutatkozott be Hubay a nagyközönségnek.) A brüsszeli zenei élet legnagyobb eseményeit kétségkívül a konzervatórium négy koncertje alkotta, melyekre, valamint a nyilvános főpróbákra az összes jegyek elkeltek bérletben s így idegen csak a legritkább esetben hallhatta. A zenekarban a tanárok és a legkiválóbb növendékek ültek. A karmester természetesen *Gevaert* volt. Egy-egy hangversenyhez húsz részletes próbát tartott külön a vonósokkal és külön a fuvókkal. A műsort csak már nem élő — túlnyomó részben klasszikus — zeneszerzők műveiből állították össze. Néha oratóriumokat vagy Gluck-operákat is adtak. *Vieuxtemps* elmésen mondogatta: Ah mon cher, à l'heure qu'il est, on ne joue, que les crevés. Szólistának csak a legelismertebb művészt kérték föl. Hubay nem sokkal kinevezése után szintén föllépett egy ilyen *Concert du Conservatoire*-on, *Vieuxtemps* ötödik versenyművét és *Bach* Chaconne-ját adva elő. Ekkor szerepelt *Vieuxtemps* neve először a konzervatóriumi hangversenyek műsorán. Ugyanezen estén eljátszották még *Beethoven* Symphonie Pastorale-ját. Ez az előadás rendkívül érdekes következményekkel járt.

Maurice *Kufferath,* a *Guide Musical* zenekritikusa — később ismert zeneíró és a *La Monnaie*

színház igazgatója — azt írta lapjában *Gevaert*-ről, hogy lagymatag, lélek nélkül való dirigálása még *Beethoven* legtökéletesebb remekművét is unalmassá tette. Gevaert roppant megharagudott és bosszút esküdött a *Guide Musical* kiadója, a *Schott*-cég ellen. Fölkérte az összes tanárokat, szakítsanak meg Schottal minden érintkezést, a növendékeknek pedig egyenesen megparancsolta, hogy másutt szerezzék be kottáikat. De ezzel még nem elégedett meg, hanem Brüsszelbe telepítette a *Lemoine* párisi valamint a *Breitkopf* és *Härtel* lipcsei kiadócéget. Ez utóbbi óriási szolgálatot tett a belga zeneirodalomnak, mert minden értékesebb munkát kiadott és a világpiacra dobott. Hubaynak is több műve jelent meg Breitkopf és Härtel kiadásában.

Hubay ezalatt számtalan hangversenyt adott *Belgiumban, Franciaországban, Hollandiában.* Alig hogy kinevezték, körútra indult. Mindenütt zenekarral játszott. Járt *Bordeauxban* (Cercle Philharmonique), *Antwerpenben* (Société Royale d'Harmonie), *Mansban* (Société Philharmonique), *Liègeben* (Association des élèves des écoles), *Hágában* (Maatschappij: De Tomkonst), *Luxemburgban* (Cercle Faber). Áprilisban *Párisba* ment és a *Salle Henri Herzben* bemutatta *Vieuxtemps* posthumus műveit. A párisi közönség ekkor hallotta először a *Rêve, Sérénade* című darabokat, a *Thème et variations*-t a *Voix du Coeur* kötetből és a *Grave* meg *Cantilena* című etüdöket. *Haussmann* kisasszony a *Venise, La Tombe et La Rose* című hátrahagyott dalokat énekelte.

Május havában (1882) találkozott Hubay *Liszt* Ferenccel. *Brüsszel* és *Antwerpen* nagy zeneünnepet rendeztek Liszt tiszteletére. Ekkor adták elő francia nyelven először a *Szent Erzsébet legendáját.* Az akkori viszonyok között egy *Wagner*- vagy egy *Liszt*-munka előadása sok nehézséggel járt.

Liszt személyesen elment a próbákra, de minthogy a kórus és a zenekar egyformán gyönge volt, közömbösen viselkedett. A jelenlevők persze azt hitték, hogy Liszt öregsége miatt már nem törődik semmivel. Az utolsó részben előforduló kolduskar botrányosan rossz éneke azonban fölrázta nyugalmából. Fölugrott s a pódiumra lépett. Rögtön halálos csönd lett. Liszt csak ennyit mondott az előadás nyerseségére célozva: *Mesdames et Messieurs, — trop de bifteck!* Azzal visszaült helyére és tovább szundikált.

Lisztet Brüsszelben is valósággal körülrajongták. A Szent Erzsébet legendájának előadását követő napon Liszt kirándult Hubayval és néhány zenésszel *Hal*-ba, hol a *Servais*-családnak volt pompás nyári villája. Itt tiszteletére hangversenyt rögtönöztek. *Kufferath* Antónia, a későbbi híres koncerténekesnő, dalokat adott elő. Hubay kilenc brüsszeli növendéke pedig a mester La source című művét mutatta be, *Singer* Ödön átirásában. Lisztet a produkció nagyon megörvendeztette, mert ezt a darabját még sohasem hallotta. Másnap *Bérardi,* az *Indépendance Belge* főszerkesztője rendezett fényes soiréet Liszt tiszteletére, kiben elsősorban a magyar művészt ünnepelte. (Berardi különben egyike volt a leglelkesebb magyar barátoknak. Ujsága, ez a nagy világlap, szabadságharcunk szomorú katasztrófája után 1867-ig törhetetlen kitartással küzdött a magyarság jogaiért. Hálából — mint Hubaynak elbeszélte — nagyon sokszor kapott Magyarországból tokaji bort.) A vendégek között ott volt az egész diplomáciai kar s a művészvilág számos kitünősége. Igy *Fétis, Servais, Becket, Dupont, Zarembsky, Hubay* stb. Párisból eljött *Saint-Saëns, Massenet* és François *Planté,* a hírneves zongoraművész. Rövid társalgás után *Planté* és *Zarembsky* csakhamar zongorához ültek s eljátszották Liszt

második versenyét két zongorán. Liszt a zongorára támaszkodva hallgatta a produkciót s annak végeztével megcsókolta a két művészt. Ezután ő adott elő egy Chopin-dalt saját átiratában. Majd *Saint-Saënsszal* együtt négykézre eljátszotta a második *Mefisztó-keringőt* és Zarembskyvel az *Arbre de Noël* ciklust. Liszt művészete annyira elbűvölte az egész társaságot, hogy egy darab ideig senki sem merte megtörni a varázst. Végre ismét Zarembsky ült le a zongorához és bemutatta Liszt La source című kompozicióját. Majd *Saint-Saëns* Bach-darabokat játszott. Végül a Hubay-quartett Liszt egy új, kéziratban levő munkáját, az *Angelus* vonósnégyest mutatta be. A hangversenyt vacsora követte, mely után Liszt jókedve nem ismert határt: az egész társaságot mulattatta élceivel. Egyszerre csak fölugrott, karonfogta a Massenet-vel beszédbe elegyedett Hubayt s a zongora elé vezette. „Ma ön sem szabadul, kedves barátom; tudja mit, koronázzuk meg a mai estét s játszunk együtt valamit az én koronázási misémből" — mondá neki. Ekkor előadták a *Koronázó Mise* Benedictus-ából a hegedűszólót. A vendégsereg templomi áhítattal hallgatta a magasztos zenét. A nagyszerü soirée csak éjfél után ért véget.

Másnap reggel Liszt meglátogatta Saint-Saëns kíséretében a konzervatóriumot. Itt Gevaert távollétében, kinek sürgős ügyben Párisba kellett utaznia, Hubay fogadta és körülvezette az intézetben. Az osztályok megtekintése után a zenekari növendékek előadták Zarembsky *Lengyel Táncait* Hubay vezetésével. Azután az összes tanárok Liszt lakására mentek villásreggelire.

Liszt Brüsszelből Rubens városába, *Antwerpenbe* rándult tisztelőinek nagyszámu seregével. Mint rendesen, ezuttal is *Lynen* Viktornak, egy előkelő flamand patriciusnak házába szállt. Este Lynen termeiben összegyült Antwerpen egész szel-

lemi előkelősége. Következő este a *Société Royale d'Harmonie* ötezer embert befogadó termében a *Société de Musique* nagy ünnepséget rendezett Liszt tiszteletére. A műsor élén ott állott nagy betükkel: *Hommage à François Liszt.* A hatalmas zenekart Peter *Benoit,* az antwerpeni konzervatórium igazgatója vezette, a programon kizáróan az ő művei szerepeltek, hogy tanuskodjanak a flamand művészetről. Az óriási terem már zsufolásig megtelt, mikor fényes suite-jével megérkezett Liszt, kit a közönség fölállva, tomboló lelkesedéssel, a zenekar pedig tussal fogadott. A mester fejedelmi méltósággal viszonozta az üdvözlést. Megnyitóul a *Charlotte Corday* című művet játszották, melynek ouverturejét Budapesten is előadták. A megrázó drámai erővel írt munka, mely a Marseillaiset is nagyszerűen földolgozza, rendkívül tetszett a mesternek. Ezután nyolcszáz tagu gyermekkórus és a zenekar Benoit *Gyermek-oratóriumát* adta elő, bámulatbaejtő biztossággal, kotta nélkül. A darabot Liszt kivánságára elejétől végig megismételték. Végül a gyermekkarból négy leányka a mester elé járult és üdvözlő szavak kíséretében virágkosarat nyujtott át. A következő nap vasárnapra esett s így Liszt templomba ment, hol egy tizenhatodik századbeli vokális misét adtak elő. Istentisztelet után az egész társaság hajóra szállt, ott töltötte a napot, gyönyörködve *a l'Escaut* folyó panorámájában. Hajókázás közben Liszt többször mondta Hubaynak: Lássa, ez a folyó nagyon szép, de mennyivel nagyobbszerü a mi Dunánk! Este az ünnepség befejezésével *Lynen* búcsúlakomát rendezett, melyen négyszáznál többen vettek részt. Vacsora után természetesen hangverseny következett. Először Liszt és Zarembsky játszotta el *Schubert* indulóját a mester négykezes átiratában. Utána *Zarembsky* és neje mutatták be *Saint-Saënsnak* Beethoven egyik té-

májára írott változatait két zongorán. Majd *Hubay* Jenő *Liszt* kiséretével a *Benedictus* hegedűszólóját adta elő a *Koronázási miséből. Kufferath* Antónia Liszt-dalokat énekelt. Végre *Liszt* ült le a zongorához s egy etüdöt, majd egy Chopin-darabot játszott. A szünni nem akaró tapsviharra eljátszotta *Hubayval* cis-moll rapszódiáját. A tüzes darab magyarossága leírhatatlan hatást tett. A jelenvolt hölgyek körülvették mindkettőjüket és ölelték — csókolták elragadtatásukban . . .

Távozáskor Liszt megölelte Hubayt és szerencsekivánatait fejezte ki, hogy ilyen díszes állásban láthatja honfitársát. Ugyanezen év júliusában Hubay *Ostendében* és *Svájcban* hangversenyzett.

1883 juniusában ismét találkoztak *Antwerpenben,* hová a mester férfikarra írott miséjének bemutatására jött el. A *Lynen*-család újból nagy estéket rendezett tiszteletére. Liszt ekkor már nagyon fáradtnak és törődöttnek látszott. Fiatalos heve, vidám jókedve eltünt. Nyoma sem volt régi rugalmasságának és energiájának. Egyik este a kissé nyomott hangulatban lévő társaság kérlelni kezdte Lisztet, hogy játszék valamit, de ő kimerültségére hivatkozva Zarembskyt szólította föl.

Zarembsky zongorához ült és eloltotta a lámpákat. Az ablakon besütő hold kisértetiesen világította meg a tragikus sorsú lengyel művész szenvedő alakját. Pillanat mulva felbúgott Chopin megrázó Gyászindulója. Az utolsó akkordok elhangzása után komor csend maradt, a jelenlévők arcán könnyek peregtek. Zarembsky látva játéka szomorú hatását, így szólt Hubayhoz: — Nem tudom, kedves barátom, vajjon nem magamnak játszottam-e a gyászindulót?... Akárhányszor játszottam, mindig meghalt valaki a jelenlévők közül. Ezúttal valószínűen én leszek a kiválasztott . . . Csakugyan, a jeles művészt néhány hónap

múlva megölte a szervezetét romboló kór. Halálsejtelmei valóra váltak.

A brüsszeli konzervatórium a párisi mellett Európa legelső zenei főiskolája. Szervezete teljesen a párisit utánozza. Minden növendék a főtanszak mellett köteles egy melléktanszakot is látogatni. Husvét után tartják az osztályvizsgákat és ekkor dől el, hogy kit bocsátanak nyilvános pályázatra. Az első díj, a *premier prix* nyertese egész életre kiható ajánlólevelet nyer. Igen sokan hirdetik magukat így: *Ancien premier prix du Conservatoire de Bruxelles.* A hegedű kiművelési osztályt, hol Hubay tanított, évről-évre nagyobb számban keresték föl nemcsak a brüsszeliek, hanem franciák és magyarok is.

Hubay 1883-ban Joseph *Wieniawsky* zongoraművésszel, Henri fivérével, szonáta-estéket rendezett a Palais des Beaux Artsban. Ebben az évben *Gand*-ban is föllépett az ottani színházban a konzervatórium zenekarával. A következő esztendőben *Párisba* ellátogatott kétszer: márciusban és decemberben. Márciusban *Pasdeloupnál* lépett föl *Vieuxtemps* Fisz-moll versenyével. Ekkor játszott utóljára az öreg úr vezetésével, mert decemberben már *Godard* vette át a zenekart és *Concerts Modernes* lett e vállalat neve. Hubay ezúttal *Bazzini* egyik versenyművét és egy csárdajelenetét adta elő.

Párisi tartózkodása alkalmával Cyprien *Godebski,* a hírneves szobrász, kinek fiát Brüsszelben tanította, tiszteletére nagy soiréet adott. Itt ismerkedett meg Hubay Edmond *Haraucourt*-tal, a jeles költővel, ki később Alienor című operájának szövegét írta, továbbá Alphonse *Daudet*-val, a nagy regényíróval. Daudet-val meg is egyeztek, hogy a *Lettres de mon moulin* címü kötetének egyik novellájából librettót csinál számára, de a terv a költő halála miatt nem valósult meg. *Go-*

debski ekkor megajándékozta vendégét *Vieux-temps* szobrának terracotta modelljével. (A bronz-szobor *Verviersben* van.) Hubay később Godebski alkotását a budapesti Zeneakadémiának adományozta.

Ugyanebben az évben a *walesi* herceg meglátogatta Brüsszelt. A konzervatórium ünnepi hangversenyt rendezett a vendég tiszteletére, melyen *II. Lipót* király is megjelent. A *Hubay-quartett* ez alkalommal *Mendelssohn* és *Mozart* egy-egy művét adta elő. A fejedelmi személyek elragadtatással hallgatták a társaságot, melynek tagjait azután *Gevaert* bemutatta nekik. *II. Lipót* király ekkor hallotta először Hubayt és a walesi herceggel együtt melegen gratulált a művésznek.

Az 1884 év zenei eseményei közül kimagaslik a december havában *Antwerpenben* rendezett *Rubinstein*-hangverseny, melyen Hubay, egyik tanítványa Bram *Eldering, Falk* Mehlig asszony, Liszt tanítványa, az ismert zongoraművésznő, *Rensburg* gordonkaművész, *Kufferath* Antónia dalénekesnő és *Rubinstein* Antal, (ki Nero című operájának bemutatása miatt volt Antwerpenben), működtek közre. Hubay a *Románcot* adta elő és azután résztvett a *G-moll* vonósnégyesben. A koncert napján volt a főpróba *Falk* Mehlig asszony lakásán. A quartett harmadik tétele után Rubinstein fölugrott és zokogva kiment a szobából. Falk Mehlig asszony utána sietett és visszahozta a fölizgatott zeneköltőt. Rubinstein elmondta, soha ilyen szép interpretálásban nem hallotta még művét s ez annyira meghatotta, hogy lelkében fölújultak sokat hányatott életének összes szenvedései . . . Este a darab roppant hatást tett a közönségre. Rubinsteint lelkesen ünnepelték.

Az 1885. év hangversenyei közül megemlítjük a *Godard-* és *Zarembsky*-estéket. Áprilisban a *Cercle Artistique* művészestét rendezett *Godard* tisztele-

tére, amelyen a zeneköltő maga is résztvett. Hubay Godard-ral előadta a negyedik hegedű-szonátát. *Godard* annyira föllelkesült Hubay játékán, hogy másnap levelet küldött neki, melyben ezt írja többek közt: *Vous avez interprêté mes oeuvres comme je l'ai rêvé. Vous êtes un grande artiste...*

Áprilisban Zarembski mutatta be műveit feleségével, aki szintén jeles zongoraművésznő volt, és a Hubay-quartett közreműködésével. Hubayék Zarembskivel a kiadatlan, invencióban és fölépítésben egyformán értékes zongora-ötöst adták elő. Az érdekes alkotás, sajnos, azóta sem jelent meg. Ugyanabban az évben adta elő a *Concerts Modernes* Hubay négytételes *Suite*-jét *Godard* vezetésével. A mű nagy sikert aratott. Melódiáinak finom szövése kivált Reyert, a híres komponistát, a *Journal des Débats* zenekritikusát késztette elismerésre.

December 20-án a quartett-társaság éppen próbát tartott Hubay lakásán, mikor bátyjától sürgöny érkezett, mely atyja rosszullétét jelentette. Alig egy óra mulva jött a másik távirat, ez már a halálhírt hozta. Hubay azonnal haza utazott a temetésre. De ez alkalommal csak néhány napot töltött Budapesten, sietett vissza Brüsszelbe.

Az 1886. év Hubay életében ugyancsak gazdag volt messzire kiható fontosságú eseményekben.

Január 10-én a *La Monnaie* színházban a *Concert Populaire*-n Hubay bemutatja első hegedűversenyét, a *Concerto Dramatique*-ot Joseph *Dupont* vezetésével. A drámai erőt és üde poézist sugárzó alkotás ellenállhatatlan hatást tett a közönségre. A brüsszeli sajtó újból valóságos dicséneket zeng róla. A *La Flandre libérale* például a következőket írja:

„L'incomparable virtuosité dont a fait preuve dans son concerto (morceau intéressant au point

de vue technique de l'instrument, harmonisé et orchestré avec gout) place M. Hubay au premier rang des violonistes. Nous n'avons vraiement qu'à nous féliciter de posséder à Bruxelles un artiste ayant cette valeur."

Az érdekes estéről a *Budapesti Hirlap* 1886 január 16-iki számában színes leírást közöl *Farkasházy* Jenő tollából. A hangversenyen megjelentek a kormány, az arisztokrácia élén *Caraman Chimay* herceggel, Belgium zenei kiválóságai, közöttük: *Gevaert,* Henri *Litolff,* továbbá *Borodin, Rimsky, Korsakoff* és Caesar *Cui.* A három híres orosz zeneköltő egy-egy művel szerepelt a programon. Az udvar gyásza miatt nem jöhetett el. Az est középpontja Hubay volt. Rendkívül tetszett darabja és előadása. Vége-hossza nem volt a sok kihívásnak. A szűnni nem akaró tombolásra kénytelen volt ráadásul eljátszani *Svendsen* Románcát, *Wieniawski* Valse Caprice-ét és egyik saját *csárdajelenetét.*

Ez időtájt Hubay *Wieniawsky*-val és *Jacobs*-sal trió-társaságot alapított, mely úgy Brüszszelben, mint a nagyobb belga városokban számos hangversenyt adott. A quartett pedig konzervatóriumi tanárok közreműködésével a kamarazeneirodalom néhány érdekes alkotását (például *Beethoven* Septuorját) ismertette meg a közönséggel. Mint szólista is sokat szerepelt ekkor Hubay zenekari hangversenyen. Igy *Hágában, Rotterdámban, Brüsszelben* és másutt.

Magyarországról most nagy megtiszteltetés éri: az *Országos Magyar Dalosszövetség* országos karnagyának választja meg édesatyja helyébe, „fényes művészi tehetségei miatt." A határozatot *Bartay* Ede elnök és *Ábrányi* Kornél titkár hivatalosan tudatták Hubayval.

1886 márciusban hazajött *Budapestre* és föllépett a filharmónikusok hangversenyén március

17-én. A közönség, mely mindig jóleső büszkeséggel olvasott az idegenbe szakadt honfitárs diadalairól, az utolsó helyig megtöltötte a Vigadó termeit. Ez tulajdonképpen bemutatkozás is volt, mert 1879 ősze óta Hubay nem játszott Budapesten. A koncertnek már külső képe is megragadó volt. Zenekar és közönség a lelkesedés lázában ünnepelték a világhírű művészt, mint az est hősét. Hubay a *Concerto dramatique*-ot adta elő s így a közönség a hegedüművésszel és a zeneköltővel egyszerre megismerkedhetett. A Budapesti Hirlap kitünő zenekritikusának, a rettegett tollu Tóth Bélának (E.) tárcájából közöljük az alábbi részt, mely találó jellemzése Hubay Jenőnek és művének:

„A filharmonikusok bőjti első hangversenye ma este érdekes viszontlátást, jobban mondva bemutatást hozott magával. *Hubay* Jenőt, a *brüsszeli* zeneakadémia tanárát hallhattuk végre mint zeneszerzőt és hegedűművészt, miután annyi külföldi sikerének híre hatolt el hozzánk. Oly rég, csak mint tehetséges kezdőt láttuk őt, hogy mai föllépése már alig tekinthető viszontlátásnak. Egészen új ismeretséget kötöttünk, még pedig olyat, amelyet szeretnénk állandóan megtartani a magyar művészet számára. Nagy meglepetés, sőt csodálkozás, őszinte öröm és ünnepléssel határos tetszés — e faktorokból volt összetéve a mai est hangulata. Hubay Jenőt mostantól fogva a jelenkor egyik legkiválóbb hegedüjátszójának kell tartanunk a mellett, hogy becsüljük benne a rokonszenves poétai adománnyal bíró zeneszerzőt. Örvendek, hogy ezt írhatom, a közönség egyhangú itélete és a magam legjobb meggyőződése szerint."

„A külföldi sajtó csakis a legjogosabbat adta meg Hubaynak, sőt némi tekintetben még rideg is volt iránta. Ennek a fiatal művésznek a keze keveset kophatott a kézszorításokban. Egészen

másban fárad az a kéz: becsületes, komoly és lelkes munkájában a művészetnek. Ily ifjú embernek fölküzdeni magát a virtuózság ma hallott legmagasabb színvonalára, ahhoz a legőszintébb odaadás és egyszersmind a zseni adománya kell. Ismétlem: Hubay Jenő a legkiválóbb hegedűsök egyike, akiket manapság találhatunk. Iskolája bevégzett tökéletesség. Egyenkint eldicsérni skálája egyöntetű biztosságát, ujjrakása gyöngyszerűen pergő kerekdedségét, vonókezelése brilliáns határozottságát, a csengő tisztaságú passage-okat, az arpeggio harangszerűségét, az E-húr magas hangjait és a mélynek gordonka timbre-ü édes kantilénáját, ezt mind méltatni, nem volna elég ez az egész cikk. E ragyogó iskolán ott a Joachim és Vieuxtemps kezének nyoma. A művészet még ma is olyan, mint a középkori mágia volt: a mesterek csodáik titkát legkedvesebb tanítványaikra hagyták és azok nincsenek megírva könyvben, nem hangzanak katedráról. És a virtuózság titkai mellett öröklött ez a fiatal művész tanítómesterei lánglelkéből is. Vieuxtemps ragyogó fölfogása, Wieniawsky szenvedélyes bensősége látszik az ő játékán és még jobban fog látszani, mikor érni fog művészete."

„De izmos és érett az már ma is s ezt legjobban bebizonyította saját Concerto dramatique-jával. Ez a nagy alapokra fektetett hegedűverseny talán túlzott igényü is ily fiatal szerzőtől, mondhatnák sokan. Az igény és a képesség azonban elejétől végig egyensúlyban vannak a mű mindhárom tételén át. Az allegro appassionato lendületes gondolat, pompásan kidolgozva, az andante ma non tanto, melyben a kiséret között a hárfa dominál, üdén poétikus dallammal teli rész, míg a befejező allegro con brio káprázatos technikai nehézségeivel egyike a legnehezebb föladatoknak, mely hegedűs elé adható. A zenekarkiséret kitünő instrumentáló

tehetségre vall, mely a francia iskolában tanult, tehát a legjobb helyen. Szeretnők még egyszer hallani e művet, hogy szépségeivel annál jobban megismerkedhessünk. A közönség minden tétel után egyhangu tetszéssel fejezte ki elismerését a szerzőnek és előadó művésznek egyaránt."

„Hubaytól még egy művet hallottunk, a Szentirmay Elemér Plevna-nótájának átíratát, amely nem egyéb, mint a legnagyobb nehézségek összekeresése, anélkül azonban, hogy az — mint az úgynevezett parádés darabokkal rendesen történni szokott — „csikart remek" volna. Nem látszott legalább a Hubay előadásában, mely játszó könynyüséggel siklik át a négyes futamok, szédítő fiorituták minden nehézségén. És e ragyogó technika épp úgy hatott, mint a G húr egyszerü, de melegséggel és bensőséggel teli éneke. A zenekar e művet is kitünően ismerte. A tapsnak annyira nem akart vége-hossza lenni, hogy a művész, ki előbb már eljátszotta Svendsen-románcát, még két ráadással szolgált a lelkes közönségnek. Wieniawsky és Sarasate egy-egy rövid Suite-jét adta elő kiséret nélkül, csak a Wieniawskyről rámaradt hegedű gyönyörü hangját hallatva ragyogó bravurral. Taps annyi volt, hogy — ha úgy lehetne vele bánni, mint a bibliai hallal és árpakenyérrel — legalább is kilenc kosarat szedhettünk volna tele belőle, eltenni más hangversenyre."

„Mint minden estének, amelynek hőse van, úgy a mainak is meg volt az a baja, hogy a többi szám háttérbe szorult. Tizedfélre járt az óra, mikor a közönség belefáradt Hubay tapsolásába és elkezdhették Fuchs Róbert szimfóniáját."

Ha a Budapesti Hirlap szigoruságáról híres Effendije ilyen magasztalóan ír, képzelhetjük a többi lap kritikáját. Hubay egy csapásra az érdeklődés gócpontjába került. Az ujságok egyöntetüen hangoztatják, minő végtelen nagy nyereség lenne

egész nemzeti művelődésünkre, ha ezt a fiatal magyar művészt, „ki megjelenésével Petőfi arcképére emlékeztet", sikerülne állandóan fővárosunkhoz kötni . . .

Két hét múlva önálló hangversenyen lépett Hubay a fővárosi közönség elé a VI. és VII. kerületi kör Andrássy-úti termében. Változatos műsora alkalmat nyujtott, hogy bebizonyítsa művészete sokoldaluságát. Előadta *Rubinstein* érdekes, nyugtalan hegedűszonátáját, *Bach* klasszikus második szonátáját magánhegedűre, a modern hegedűirodalom két bájos apróságát, *Reber* Berceuse-et és *Massenet* Crépuscule-jét, azután *Wieniawsky* boszorkányos Valse Caprice-ét és sajátos szláv ritmusu Kuyaviak-ját, végül egyik művét, a *Magyar Ábrándot.* Zongora-kisérője *Deutsch* Wili volt. Riadó taps jutalmazott minden egyes számot; a hallgatóság nem tudta, hogy a művész mélyre hatoló fölfogását, vagy csodálatos technikai virtuózitását bámulja jobban.

A nagy siker folytán *Zichy* Géza gróf figyelmeztető szavára, *Trefort* Ágoston, a kultuszminiszter utasította ifjabb *Verebi - Végh* János törvényszéki bírót, a Zeneakadémia akkori alelnökét, hogy tárgyaljon Hubayval, minő föltételek alatt volna hajlandó elfoglalni a Zeneakadémiánál a hegedűtanári katedrát, mely édesatyja halála óta üresedésben volt. Hubay gondolkozási időt kért: a végleges megállapodás nemsokára létrejött.

Hubayt Brüsszelben mindenütt nagyon kedvelték. Az összes szalonok megnyiltak előtte. Egyik legnagyobb jóakarója volt *Caraman Chimay* herceg, ki később, a liberális párt bukása után, a klerikális kormány külügyminisztere lett. A herceg igen szerette a zenét, kivált a hegedűt. (Ő vette meg Bériot Maggini-féle hegedűjét a művész halála után.) Gyak-

ran eljött két leányával Hubay Chaussée d'Ixellesi lakására, ahol a quartett-póbákat tartották. A próbáknak szintén rendes vendége volt Charles *Tschaggeny,* a híres lófestő, egész családjával, kinek házában Hubay sok estét töltött. A leány zongorázott, Frédéric, az idősebbik fiu (az ismert portrait- és genre-festő) gordonkázott, a fiatalabbik, Ernest hegedült s így a kamarazene sok érdekes darabját előadták. Frédéric Hubayt le is festette. (E festmény Hubay birtokában van; egy ízben a Műcsarnokban ki is volt állítva.) Sokszor látta vendégül Hubayt Edmond *Picard*-nak, Brüsszel legelső és leggazdagabb ügyvédjének szalonja, hol Félicien *Rops* és Fernand *Knopp* festőművészekkel barátkozott össze. Bejáratos volt Octav *Mausnak,* a *Gazette Artistique* szerkesztőjének házába is, hol a modernista költők és művészek szoktak találkozni. Meghitt gyöngéd kötelék fűzte Paul *de Vigne* szobrász családjához, Paul unokahúga, Jeanne *de Vigne* énekesnő, kinek Hubay *Ressemblance* című dalát ajánlotta, többször nyilvánosan is énekelte Hubay Victor Hugo-dalait. A fiatalabbik, *Alice,* nagyon megszerette Hubayt, (ez hozzá írta a *Ne le crois pas* kezdetű dalt) és még Brüsszelből való eltávozása után is sokáig levelezett vele.

Tisztelői valósággal elhalmozták ajándékkal. Igy egy ízben, mikor 1886-ban Budapestről visszajött, a hölgyek fölvirágozták szobáját és egy remekművü bronz tintatartóval lepték meg. A belga királyné brilliántos gyűrűt küldött neki levél kíséretében. Caraman Chimay hercegtől nagyértékü gránát-gombokat kapott. Az utolsó esztendőben tisztelői egy drága Tourte-vonóval s egy solitaire gyémánt gyűrűvel ajándékozták meg.

Hubay Brüsszelben az elképzelhető legartisztikusabb miliőben élt. Asztaltársaságának a *Globe* restaurantban *Maeterlinck, De Vigne,*

Rodenbach, Verhaeren és *Servais* voltak nevesebb tagjai. Alig múlt el nap, hogy színházban, hangversenyen, vagy soiréen ne kötött volna valami érdekes ismeretséget, vagy ne szerzett volna új művészi benyomásokat. Itt hallotta először Brahms szimfóniáit, majd Wagner trilógiáját a Neumann Angelo társulatától, a magyar eredetű Seidl Antal vezetésével, azután a La Monnaie színházban a Mesterdalosokat. Bár az előadás nem volt elsőrangú, az opera Hubayra olyan mély benyomást tett, hogy ma is Wagnernek ezt a művét szereti legjobban.

Szabad idejében — mert csak hat órát tanított hetenkint a konzervatóriumban — sokat komponált. Kora reggel künn volt a gyönyörű *Bois de la Cambre*-ban és ott dolgozott. Munkájában csak Brüsszel polgármestere és újjáteremtője, *Buls* zavarta meg, ki soká elbeszélgetett vele s elváláskor rendesen így szólt: Vous ne voulez pas être dérangé. Brüsszelben írta a *Concerto dramatique*-ot (op. 21.), *Gevaert* fölszólítására pályázati munkának a *brácsa-versenyművet* (op. 20.), melyet később *Popper* Dávid gordonkára írt át, a *Sonate Romantique*-ot hegedűre és zongorára (op. 22.), a második és harmadik *Csárdajelenetet* (op. 13. és 18.), az *Elegiát, Larghettot* és *Contemplationt* (op. 14.) hegedűre zongorakisérettel, azután a *Conte* és a *Maggiolata* című apróságokat hegedűre vagy brácsára (op. 15.), a *Románcot* hegedűre (op. 25.) és az *első szimfoniát* nagy zenekarra (op. 26.). Vokális művei közül ebből az időből való a Victor *Hugo* dalciklus (op. 12.), *négy férfinégyes* (op. 16.), a Lucien *Paté* és Sully *Prudhomme* dalciklus (op. 17.), a *két magyar dal (Petőfi* és *Zichy* szövegére, op. 19.), *Quatre Mélodies (Vacarescu* Helén dalai, op. 23.), *Négy férfikar* (op. 24.). Ugyancsak Brüszszelben kezdte el *Merlin l'enchanteur* című operáját, melynek szövegét *Haraucourt* Edmond írta. A

VIEUXTEMPS mellszobra.

Cyprien Godebski francia szobrász alkotása, melynek modelljét a művész Hubaynak ajándékozta. E modell után készült a verviersi Vieuxtemps szobor.

Gevaertnak ajánlott munkát Budapesten fejezte be s címét Alienorra változtatta, mert mások is írtak (*Goldmark, Rüfer*, stb.) oly címmel operát.

A szünidőt rendesen otthon töltötte Magyarországon. Közben kétszer járt Bayreuthban: mindkét alkalommal hallotta a *Parsifalt*, melynek misztikus varázsa és transcendentális tisztasága el nem muló hatást tett reá.

Hubay *Brüsszelben* a már említett milliomosnak, *Van Halnak* egy gyönyörű *Stradivarius*-hegedűjén játszott két éven át, míg meg nem vette Henri Wieniawsky özvegyétől az elhunyt művész híres *Amati* hegedűjét, mely szakértők szerint Petrus Guarnerius egyik remekműve.

1886 kora tavaszán Hubay és a magyar közoktatásügyi minisztérium között megtörtént a megegyezés s így ő bejelentette lemondását az igazgatónak. Gevaert megilletődéssel hallgatta Hubay szándékát és így szólt hozzá: — Én természetesen azt hittem, hogy ön egészen a miénk fog maradni. De belátom, hogy önre hazájában nagy szükség van és mindenki odahaza értékesíti legörömestebb tehetségét. Azonban egyre mégis figyelmeztetem: Magyarország a civilizáció határán fekszik, az ön kiváló tehetsége és finom izlése nehezen fog boldogulni az ottani viszonyok között, sőt talán nagy küzdelmek elé fog kerülni. Mindenesetre szívem mélyéből fájlalom távozását és jegyezze meg jól, hogy ha bármikor kedve volna ismét visszajönni hozzánk, tárt karokkal fogadjuk. — Hubay természetesen megmaradt elhatározása mellett.

Április végén Liszt Londonból visszajövet pár napra megpihent *Antwerpenben* Lynenéknél. Hubay is átrándult Brüsszelből, hogy meglátogassa a mestert, ki ekkor már roskatag aggastyán volt, csak szemében lángolt a régi tűz. El-

mondta neki, hogy tárgyal a magyar kormánnyal hazajövetele ügyében. Liszt iparkodott Hubayt lebeszélni tervéről: „A Lajtán túl ne menjen, kedves Jenő, magának jó dolga van itt, fogadja meg tanácsomat, maradjon Brüsszelben. Nagyon szeretem hazámat és Magyarországra mérhetetlen nyereség lenne az ön művészete, de nem hiszem, hogy boldogulna az otthoni viszonyok között." Hubay azonban kijelentette, hogy szándéka megmásíthatatlan, elhatározását csak megerősíti az a tudat, hogy közel lesz hozzá. Igen melegen bucsúztak el a közeli viszontlátás reményében Budapesten. Ekkor találkoztak utóljára. Julius 31-én Bayreuthból Liszt halálának hírét röpítette szét a távíró.

Júniusban vezette utólszor osztályát a nyilvános vizsgálatra. Tanítványai közül a következők nyertek első díjat: Bram *Eldering*, Georges *Laoureux*, Henriette *Schmidt*, Eugène *Sauveur*, Henri *Darmaros*, *Pettykó* Imre és *Rigó* Gyula. Bram Eldering azonkívül művészi oklevelet (diplôme de capacité) is kapott, ami a legritkább kitüntetésszámba megy. Beethoven hegedűversenyének előadásával érdemelte ki; a kísérő zenekart természetesen Hubay vezette. Eldering később követte mesterét Budapestre, hol említésre méltó szerepet játszott zenei életünkben. Jelenleg Kölnben tanít. *Laoureux* Brüsszelben telepedett le, mint Eugène *Sauveur* is, ki egy előkelő belga zeneiskola hegedűtanára. *Pettykó* Imre losonci gentry-családból származott és mielőtt Brüsszelbe került, 1883-ban Huber Károlynál tanult Budapesten. Jeles tehetség volt: átérzett, bensőséges játékának sok bámulója akadt. A végtelenül kedves bohém fiút hamar megszerették Brüsszelben, jól sikerült mókáin és ötletein nem egyszer kacagtak. Idehaza többször föllépett a hangversenyteremben és szereplését mindig méltánylás-

sal fogadták. Sajnos, nem sokkal azután végzetes betegség vett rajta erőt, a Schwartzer-szanatóriumban fejezte be életét. *Rigó* Gyula, Hubay másik magyar tanítványa azelőtt szintén Hubay édesatyjánál tanult. Cigány eredetü és rendkívül kalandos természetü volt, úgy hogy vele jóformán megismétlődött Liszt Ferenc Józsi cigányának esete, kiből hiába akartak a legelső intézetekben művészt faragni, megmaradt egész életén át cigánynak. Rigó Gyula elvégezte a brüsszeli konzervatóriumot és mestere segítségével a La Monnaie-színházhoz bejutott második hangversenymesternek. De nyugtalan vére nem hagyta békén, hajlott bátyja hívó szavára s elment Párisba, a Grand Café cigányzenekarába — kontrásnak. Itt találkozott vele Hubay: engedve panaszának és könyörgésének, szerzett neki új állást, a genfi konzervatórium egvik hegedütanári tanszékét. De egy év mulva innen is tovább vándorolt. Azóta Hubay semmit nem hallott róla.

Az ünnepi díjkiosztás befejezése után Gevaert az intézet növendékei, tanári kara és a közönség jelenlétében meleghangu beszédet intézett a távozóhoz, méltatva nagy érdemeit és sajnálkozva az elváláson. Gevaert szavai oly megindító hatással voltak mindenkire, hogy Hubayt a legspontánabb ovációval vették körül. Egyaránt sajnálták benne a szeretett, kitünő pedagógust, a jeles művészt és zeneszerzőt, az elragadó kedvességű kollégát. Azután Gevaert szobájába kérette, ott tudomására hozta, hogy szolgálatai és érdemei elismeréseül a kormány a Lipót-rend lovagkeresztjével kívánja kitüntetni. Majd e szavakkal fordult hozzá: „Mondja, kedves barátom, meggondolta a dolgot? Én carte blanche-t adok önnek, írja reá föltételeit.“ Hubay meghatva köszönte meg a jóindulatnak ezt a páratlan megnyilvánulását, de szándéka már megváltozhatatlan volt.

Hubay Jenő élete történetében Brüsszel a legragyogóbb fejezet. Itt bontakozott ki sokoldalu tehetsége, itt izmosodott meg művészete, itt vált neve világhíressé és itt edződött meg ereje a budapesti nehéz küzdelmekre. Felejthetetlen, harmonikus emlék, mely pályáján biztatón, erőt adva kíséri tovább.

VII.

Budapest.

1886—1894.

Német világ a magyar zenében. — Az új korszak. — A *Zeneakadémia* és a *Nemzeti Zenede.* — *Popper* Dávid —*Hubay* Károly—*Mihalovich* Ödön. — *Pécsi* dalosverseny (1886). — A *Hubay—Popper* quartett estéi. — *Brahms Budapesten.* — Hangverseny *Billrothnál.* — *Kalbeck* és a magyarok. — *1887. Festival Hongrois Angersben.* — *Stocker* d-moll versenye. — 1888. A *filharmonikusok* magyar estéje. — Hangverseny Bécsben. — Körút *Zichy* Géza gróffal *Ausztriában* és *Itáliában.* — Hangverseny *Párisban.* — Fogadóest a *Munkácsy*-palotában. — Látogatása *Sinaiában* a román királynénál. — *1889. Joachim* Budapesten. — Hangverseny *Párisban.* — Egy *Boulanger*-ebéd. — Dalosünnep Szegeden. — Az *Ungvári* és *Budai Dalárda jubileuma.* — *Huber-ünnep Varjason.* — Körút *Popper* Dáviddal és *Thomán* Istvánnal Felső-Magyarországon. — Önálló hangverseny *Budapesten.* — *1890.* Hangversenykörút Keleten. — *Frankfurt—Büsszel—Páris.* — A *Virágrege*-ciklus. — *Munkácsy* Budapesten. — Körút *Orosz- és Finnországban.* — *Zichy* Mihály. — *Rubinstein* Antal. — A *Műbarátok Köre.* — *Cebrián* László gróf és leánya. — *1891.* A

Pesti Jótékony Nőegylet hangversenye. — A *Hubay—Popper*-quartett *Prágában.* — *Alienor* bemutatója. — Kamarazene és vonósnégyes a Zeneakadémián. — *1892. Joachim* Budapesten. — *Berlin—Hamburg.* — A berlini sajtó. — Körút Magyarországon. — *Moszkva—Tátrafüred.* — *Körút Belgiumban.* — *1893. Németországban, Franciaországban.* — Est a *Wenckheim*-palotában. — Önálló hangverseny. — *Pawlowsk.* — *Mária Pawlowna* nagyhercegnő estéje. — *Brixen.* — *1894. Bécs—Boroszló—Prága.* — Házassága.

1886 nyarán új korszak kezdődött *Hubay* Jenő életében. Eseményekben, fordulatokban, dicsőségben épp oly gazdag, mint az előzők, de Hubay törhetetlen energiája, alkotóereje és munkakedve a magyar zenekultúrára döntő fontosságúvá avatta. Zenei művelődésünk, legalább a külső nyilvánulási formában, szinte kizáróan német volt. A tengődő *Nemzeti Zenede* és a még gyermekkorát élő *Zeneakadémia* egymagukban nem tudtak a rohamosan terjedő német zenének gátat vetni. Roppant sok német művész — nagyobb része jelentéktelen — kereste föl ekkor fővárosunkat, hol természetesen a német muzsikát terjesztették s a magyar közönséget még arra sem érdemesítették, hogy magyar nyelvü programot adjanak kezébe. A két nyilvános zeneintézetnek alig volt néhány növendéke. A közönség rendszerint magánúton taníttatta gyermekeit német zenészeknél. Filharmonikusaink mindenféle darabot szívesebben adtak elő, mint magyart. A nemrég megnyilt Operaházban vajmi keserves sorsa volt a magyar szerzőnek, ha ugyan sikerült oda bejutnia.

Ezen a szomorú állapoton, mely időközben Liszt halálával még súlyosabbá lett, akart Hubay változtatni, mikor arra gondolt, hogy elfoglalja atyja örökét úgy a Zeneakadémián, mint a Nem-

zeti Zenedében. Mindjárt kezdetben két kitünő szövetségese akadt: *Popper* Dávid, a bécsi Opera volt világhírű hangversenymestere, ki *Prágából* jött közibénk, a Zeneakadémiára, egyidőben Hubayval és ennek csakhamar benső barátja lett, azután tulajdon bátyja, *Hubay* Károly dr. ügyvéd, ki mint az 1881-ben alakult Harmonia részvénytársaság igazgatója lelkesen támogatta magyarosító törekvéseit: kiadott magyar műveket, hangversenyeket rendezett, mindenütt magyar hirdetéseket és műsorokat használt, általában zenei életünk minden ágából lehetően kiküszöbölni törekedett a német nyelvet. Munkájukat nem csekély mértékben megkönnyítette az új igazgató, *Mihalovich* Ödön. *Mihalovich* személyében európai látókörü, a nemzetközi zenészvilágban is számottevő tényező került a Zeneakadémia élére, ki alatt az intézet oly jeles zenei főiskolává fejlődött, mely bátran kiállja a versenyt a külföldi zenekonzervatóriumokkal.

Hubay hazájába visszajötte után Pécsett szerepelt első izben. Itt rendezte tizenkettedik dalünnepét az *Országos Dalosszövetség,* mely még a télen országos karnagyának választotta. Augusztus 11—16-ig tartott az ünnepség, mintegy ezer dalos részvételével. A szövetség hivatalos krónikása, *Ábrányi* Kornél följegyzi, hogy soha dalosverseny még ily tökéletesen nem sikerült, mint a pécsi. A Majláth-téren épült óriás dalcsarnokban rendezték a hangversenyeket. Magától értődik, hogy a jurybe Hubayt is beválasztották. Augusztus 12-én volt a kötött verseny napja, mikor a dalegyesületek Hubay *Magyarok Istene* című férfikarával küzdöttek a díjért, augusztus 13-án, a szabadon választott darabokkal; másnap folyt le az összes karok versenye. Utóbbin előadásra került a *Hymnus* és *Szózat* mellett *Liszt* Királydala, *Zimay* Honfidala, *Huber* Károly Rá-

kóczija, *Hubay* Sóhajtása, *Mihalovich* Völgy és bérce, *Erkel* Takarodója, *Szentirmay* Magyar Dalfüzére és *Zichy* Géza gróf Búcsú-szerenádja. Valamennyi művet Hubay tanította be és dirigálta, kivéve Zichy gróf művét, ki azt személyesen vezette. A kórusokat a városi zenekar kísérte, melyet az Operaház húsz tagjával erősítettek meg. Mindegyik szám nagyszerűen érvényesült, ami elsősorban a vezénylő karnagy kitünő fegyelmező és áttekintő képességének köszönhető. Hubayt kivált *Sóhajtás* című poétikus dalának bemutatása után ünnepelték lelkesen. A *Sóhajtás* tenorszólóját a híres pécsi tenorista, *Hoffer* Károly, a baritonszólót pedig az *Operaház* már akkor neves művésze, *Szendrői* Lajos énekelte. Augusztus 15-én a pécsi dalárda rendezett hangversenyt a dalcsarnokban *Huber* Károly síremléke javára.

A közönség érdeklődése akkora volt, hogy már napokkal azelőtt elkelt valamennyi hely a háromezer nézőre berendezett dalcsarnokban. De a műsor meg is érdemelte a díszes nagy hallgatóságot. Megnyitóul *Ábrányi* Emil szavalta el ünnepi prológját. *Szendrői* Lajos és *Ábrányiné* Wein Margit opera-áriákat énekeltek, *Hoffer* Károly *Hubay, Zichy* és *Vieuxtemps* dalait adta elő, a pécsi dalárda férfikarokat mutatott be. A legnagyobb hatást azonban Hubay és Zichy játéka keltette, kik együtt eljátszották Zichy Magyar Ábrándját is. A fölhangzó tapsorkánra még több ráadást kellett adniok. A pompás hangverseny jelentős összeget jövedelmezett a kegyeletes célnak.

Hubay még 1886 őszén nagyfontosságú művészi vállalkozásba fogott. *Popper* Dáviddal együtt elhatározta, hogy vonósnégyes-társulatot alakít s így fokozza a közönség érdeklődését a kamarazene iránt. A fővárosnak addig csak egy quartettje volt, a *Krancsevics* Dragomir operaházi

hangversenymesteré, de ez nem vonzotta eléggé a zenekedvelőket. *Hubay* az első hegedűn játszott, *Popper* a gordonkán. Hogy legyen megfelelő második hegedüsük, meghívták Bécsből az ottani konzervatórium egyik végzett kitünő növendékét, *Herzfeld* Viktor lovagot, ki nálunk idővel zeneakadémiai tanár lett s ma az intézet egyik legerősebb oszlopa. Brácsásnak pedig szerződtették Bram *Elderinget,* Hubay jeles brüsszeli tanítványát. A quartett 1903-ig működött nyilvánosan: nemcsak itthon, de Európaszerte a legelső vonósnégyesek közé sorozták. Hubay és Popper volt a két legfőbb erőssége, a többi tag az idők folyamán változott. Igy 1888-ban *Grünfeld* Vilmos operaházi hangversenymester, 1889-ben *Bloch* József, későbbi zeneakadémiai tanár és jeles pedagógus vette át a második hegedűt. 1893-ban *Waldbauer* József játszik a brácsán, 1894-ben *Farkas* János (Hubay-növendék) a második hegedűn. A következő évben szintén egyik Hubay-növendék, *Kemény* Rezső, későbbi zeneakadémiai tanár, a kitünő hegedűművész, lesz második hegedűs, 1898-ban pedig *Szerémi* Gusztáv (ma szintén tanár a Zeneakadémián) lesz brácsás. Legutoljára ebben az utóbbi összeállításban léptek a nyilvánosság elé.

A Hubay-Popper vonósnégyes a képzelhető legtökéletesebb művészi előadásban mutatta be a kamarazeneirodalom nagy remekeit és számos új alkotását a budapesti közönségnek, de egyuttal kettős kulturális missziót is végzett. Fölvette műsorába a fiatal magyar zeneszerzők műveit s így teljesítette leghőbb vágyukat: a közönség megismerkedhetett velük. Hubay quartettje volt az országban az egyetlen, amely állandóan játszott magyar kompoziciókat. Itt került bemutatóra — hogy csak egynéhány munkát említsünk — *Beliczay* Gyula, *Aggházy* Károly, *Major* Gyula, *Jámbor* Jenő, *Farkas* Ödön, *Szendy* Árpád, *Végh* János

vonósnégyese, az idegenbe szakadt *Moor* Manó, *Major* Gyula és *Végh* János hegedűszonátája, *Bátor* Szidor, *Herzfeld* Viktor, *Aggházy* Károly és *Dohnányi* Ernő quintettje, *Koesler* János sextettje és még sok más magyar munka. Az idegen zeneköltők közül elsősorban a klasszikusok, azután a modernek, *Dvôrák, Grieg, D'Albert, Brüll, Franck, Saint-Saëns, Kahn,* mindenekfölött pedig *Brahms* szerepelt a társulat estéin. Nem kevésbbé fontos esemény volt, hogy a quartett hanversenyein állandóan földléptek elsőrangu idegen művészek, kik így rendszeresen ideszoktak Budapestre. Addig csak ötletszerűen kereste föl egy-egy művész fővárosunkat. Hubayék révén azután Budapest mint rendes állomás kapcsolódott bele az utazó művészek utirendjébe. A zongoraművészek közül közreműködtek Hubayék estéin: *D'Albert, Sauer, Leschetitzky* és felesége, *Esipoff Anette, de Serres* Carolin, *Basch-Mahler* asszony, *Carreno* Teréz, *Paderewsky, Rosenthal, Friedmann, Stavenhagen* stb.; magyarok: *Deutsch* Vilmos, *Goldstein* Vilma, *Aggházy* Károly, *Szendy* Árpád, *Thomán* István, *Dohnányi* Ernő, *Juhász* Aladár, hogy csak éppen a legnevesebbeket soroljuk föl. Énekesnők: *Spies* Hermin, *Papier* Róza, *Náday* Katalin, *Brandt* Mária, *Nikisch* Arthurné, *Lindh* Marcella, *Koenen* Tilly, *Gmeiner* Lula. 1889-ben a Hubay-Popper quartett egyik koncertjén tünt föl egy gyönyörű hangu, ragyogó szépségü fiatal trieszti énekesnő, ki annyira megtetszett Mahler Gusztáv akkori operaigazgatónak, hogy rögtön szerződtette. A trieszti énekesnő — azóta az Operaház legünnepeltebb művésznője — Vasquez grófné volt.

1886 október 24-én rendezték első hangversenyüket a fővárosi Vigadó kis termében, mely ez alkalomra szorongásig megtelt előkelő közönséggel. *Haydn* f-dur, *Volkmann* e-moll és *Beethoven* c-dur

A *Hubay-Popper* quartett és az ő két mecénása:

Wahrmann Mór és *Haynald* biboros.

Jankó János karikaturái a *Borsszem Jankóban.*

vonósnégyese volt műsoron. A hallgatóság alig tudott betelni a társaság utólérhetetlen játékával. A sajtó is egyhanguan a legnagyobb elragadtatással írt az estről. Egyik előkelő napilapban például a következőket olvassuk: „*Hubay* és *Popper* nagyszerüen alá tudják rendelni énjüket a kamarazene-stílusnak. *Volkmann* művének előadásában elenyésztek a hangszerek, csak a szellem és a poézis maradt meg. A nagy mester gondolatait ily méltóan kifejezve még nem hallottuk. A közönség minden tétel után, minden szám után megujuló lelkes tetszése kifejezte azt a nagy nyereséget, melynek zenei életünk ma este örvendett. Osztatlan érdeklődéssel várjuk a második estét."

Valóban a társaság többi három hangversenye is épp oly nagy hatást tett s egész zenei eseményszámba ment. Hírneve csakhamar elterjedt az országban, úgy hogy sokfelé kaptak meghívást. Novemberben útra is keltek. *Pécsen, Kassán, Miskolcon, Debrecenben, Aradon, Temesváron, Lugoson, Kolozsváron* és *Nagyváradon* játszottak. A rendezést zenebarátok vállalták. Mindenütt a legfényesebb anyagi és erkölcsi siker kisérte a társaságot.

Hubaynak mindjárt az első budapesti siker után életrevaló ideája támadt. Elhatározta, hogy megnyeri quartett-estéire a kamarazene legnagyobb élő német mesterét: *Brahms*-ot. A terv megvalósítása azonban nehéznek látszott, mert a nyolcvanas évek vége felé a mester már nem igen szokott nyilvánosan föllépni. Joachim közt és közte az érintkezés megszakadt s ezért munkáit nem vitte többé bemutatóra *Berlinbe, Bécsben* pedig nem volt olyan vonósnégyes, mely izlésének megfelelt volna. Hubay fölküldte Bécsbe bátyját — a quartett-estéket a Harmonia rendezte — ki előterjesztette a társaság kérelmét. Brahms, mindannyiuk nagy meglepetésére, kedvező vá-

laszt adott s kijelentette, hogy már régóta kiváncsi megismerni a Hubay-Popper vonósnégyest. Erre Hubay nyomban Bécsbe utazott. Brahms igen szívesen fogadta s közösen megállapodtak, hogy még karácsony előtt eljön a mester Budapestre. 1886 december 23-án rendezték az első *Brahms-estét.* A *c-moll triót,* a *gordonka-szonátát* és a *zongora-sextettet* adták elő Brahmssal együtt. Az utóbbi darabban *Waldmann* János és *Wilmouth* Bódog operaházi tagok is részt vettek. Közben Ney Dávid énekelt Brahms-dalokat. Mind-

Brahms egyik Hubayhoz irott levelezőlapja.

vel és az átdolgozott, gyönyörű *h-dur trió.* A hangversenyen jelen volt a mester leglelkesebb bécsi híve, *Hanslick* Eduárd egyetemi tanár, a nagyhírü zeneíró és tudós. Koncert után a fővárosi zenészek és írók a két bécsi kiválóság tiszteletére lakomát rendeztek, melyen számos toast hangzott el. *Apponyi* Albert gróf köszöntötte föl

vonósnégyese volt műsoron. A hallgatóság alig tudott betelni a társaság utólérhetetlen játékával. A sajtó is egyhanguan a legnagyobb elragadtatással írt az estről. Egyik előkelő napilapban például a következőket olvassuk: „*Hubay* és *Popper* nagyszerüen alá tudják rendelni énjüket a kamarazenestílusnak. *Volkmann* művének előadásában elenyésztek a hangszerek, csak a szellem és a poézis maradt meg. A nagy mester gondolatait ily méltóan kifejezve még nem hallottuk. A közönség minden tétel után, minden szám után megujuló lelkes tetszése kifejezte azt a nagy nyereséget, melynek

pedig nem volt olyan vonósnégyes, mely izlésének megfelelt volna. Hubay fölküldte Bécsbe bátyját — a quartett-estéket a Harmonia rendezte — ki előterjesztette a társaság kérelmét. Brahms, mindannyiuk nagy meglepetésére, kedvező vá-

laszt adott s kijelentette, hogy már régóta kiváncsi megismerni a Hubay-Popper vonósnégyest. Erre Hubay nyomban Bécsbe utazott. Brahms igen szívesen fogadta s közösen megállapodtak, hogy még karácsony előtt eljön a mester Budapestre. 1886 december 23-án rendezték az első *Brahms-estét*. A *c-moll triót*, a *gordonka-szonátát* és a *zongora-sextettet* adták elő Brahmssal együtt. Az utóbbi darabban *Waldmann* János és *Wilmouth* Bódog operaházi tagok is részt vettek. Közben *Ney* Dávid énekelt Brahms-dalokat. Mindhárom munka ujdonság volt, mely ekkor került bemutatóra. A közönség, kivált a *c-moll triót*, melyet kéziratból játszottak, végtelen gyönyörűséggel hallgatta. A poétikus alkotás egyetlen árnyalatbeli finomsága sem veszett el az ideális összjátékban. Az *andante gracioso* dallamossága, a *Presto non assai* szilaj lendülete — mint egyik kritikus írja — a tetszés egész zivatarát keltette. Mindegyik mű után lelkesen éljenezték „az öreg pápaszemes zenedoktort“, kinek szemmelláthatóan jól esett a meleg ováció, ami küzdelmekkel teljes, komor életében ritkán jutott osztályrészéül.

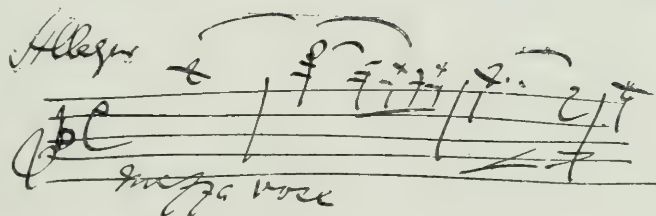
Ettől fogva *Brahms* rendesen átrándult Budapestre karácsony hetében. 1887 december 21-én volt a *második Brahmst-est*. Az érdekes műsor ismét bemutatóval kedveskedett a magyar közönségnek. Előadásra került a második *hegedű-szonáta* (op. 100., Hubay és Brahms), azután a *vonósötös* (op. 88.) *Grünfeld* Vilmos közreműködésével és az átdolgozott, gyönyörü *h-dur trió*. A hangversenyen jelen volt a mester leglelkesebb bécsi híve, *Hanslick* Eduárd egyetemi tanár, a nagyhírü zeneíró és tudós. Koncert után a fővárosi zenészek és írók a két bécsi kiválóság tiszteletére lakomát rendeztek, melyen számos toast hangzott el. *Apponyi* Albert gróf köszöntötte föl

Brahmsot, ki válaszul szép beszédben méltatta a *Hubay-Popper* vonósnégyes művészetét és emlékül remekművü ezüst babérkoszorút nyujtott át ajánlással. *Hanslick Eduárd* is felköszöntötte a quartettet.

1888 decemberének elején Hubay Bécsben hangversenyzett. Ez alkalomból meglátogatta *Brahms*-ot, ki fölkérte, hogy akkor készült *harmadik hegedüszonátáját* játsza el vele *Billroth* szalónjában. Megelőzően naponta reggeltől délig többször átjátszották a munkát, melyen ekkor Brahms sokat változtatott. A bécsi egyetemnek zeneszeretetéről is híres sebésze épp oly rajongója volt Brahmsnak, mint *Hanslick;* a jó bécsiek azt rebesgették róla, hogy operáció közben is Brahms-melódiákat dudol. Másnap délelőtt tizenegy órakor megjelent Brahms és Hubay Billroth lakásán. Eljött *Hanslick* és *Kalbeck* is, csak a házigazda hiányzott. Billroth leánya mentegette édesatyját, hogy alighanem valami sürgős műtét miatt késik. Végre jó félóra múlva *Brahms* megúnta a várást és rosszkedvüen mondá: Kezdjük! *Hanslick* a szoba egyik sarkába vonult, *Kalbeck* pedig lapozott. Az első tétel után a mellékszobából belépett *Billroth* s üdvözlés helyett megjegyezte, hogy kívülről mindent hallott. Azután ismét visszavonult. Mindegyik tétel után bejött, de csak ennyit mondott, fejét vakarva: Ezt mégegyszer kell hallanom! A szonáta befejezése után mindenki hallgatagon maradt. Kis vártatva Brahms Hubayhoz fordult, a következő szavakat mormolva szakállába: „Lássa, mindig ilyen az én sikerem! Az első szonátám, melyet *Joachimmal* játszottam először, éppen így tetszett ezeknek.“ A villásreggelinél azután fölmelegedett a hangulat és kezdték magasztalni az ujdonságot, mely pár héttel később Budapesten nagy sikert aratott. Majd Brahms lakásába mentek, hol a mester megajándékozta

BRAHMS

Herrn Jenö Hubay
in dankbarer Erinnerung
an freundliche Morgenstunden
bei
Joh. Brahms.

Hubayt arcképével. Emlékül szonátája első taktusait s a következőket írta reá: *„Freundliches Gedenken an frühe Morgenstunden. In dankbarer Erinnerung. Johannes Brahms."*

1888 december 22-én ismét eljött közénk a nagy bécsi mester. Ekkor a g-dur vonóshatost (*Léncz* Rezső brácsás és *Adler* Mihály dr. gordonkaművész közreműködésével) és mint ujdonságot az említett harmadik hegedűszonátát hallottuk. Közben *Walter* Gusztáv, a híres bécsi énekes Brahms-dalokat adott elő. Az est jegyeit már előre szétkapkodták úgy, hogy igen sokan hely nélkül maradtak. Igy terjedt a fővárosban egyre szélesebb rétegekben az abszolut zene nemes kultusza.

1890 január 10-én újból Brahms-estét rendeztek. Ekkor került bemutatóra a *b-dur vonósnégyes.* A *h-dur trió* és a *b-dur vonóshatos* volt még műsoron, utóbbi *Waldbauer* József és *Schultz* János közreműködésével. Utoljára 1891 január 20-án járt Budapesten Brahms. Ezúttal az *f-dur vonósötöst* ismerte meg a közönség. Előadták még az op. 67. quartettet és az esz-dur triót. Utóbbit *Drescher* Raimund operaházi kürtös közremüködésével.

Hubay *Visszaemlékezéseiben* sok érdekeset mond el *Brahmssal* való ismeretségéről. Csodálatos egyszerüség jellemezte — úgymond — az egész embert. Azok, akik nem ismerték, keménynek, dacosnak, gőgösnek tartották, pedig az érdes, rideg külső lágy, érzékeny szívet rejtett. Olyan volt az egyénisége is, mint a zenéje. Komor erővel üti meg a főtémát, de a mellékgondolatban már ellágyul s a kidolgozásban azután a borongós hangulat napsugaras verőfénybe olvad át. A quartett utolsó próbáin mindig részt vett és gyakran tett megjegyzést. Igy a *g-dur ötös* első tétele után kérte a társaságot, hogy ismételjék meg a darabot gyorsabban. Mikor kivánsága teljesült, ezt mondta: „Már ha-

boztam, nem jobb-e az önök tempója, mert művem oly szépen hangzott az önök előadásában, de most úgy látom, mégis nekem van igazam. Tagadhatatlan, hogy a zeneszerző sokszor tévedhet a tempó megadásában". Mikor a *c-moll triót* először kéziratból átjátszották, Hubayt és Poppert annyira föllelkesítette a mű szépsége, hogy meg akarták ölelni az ősz mestert. Ám ő egy tekintetével lehűtötte az érzelmi kitöréseket. Nem volt barátja semmiféle elérzékenyülésnek.

Ha a zenetörténetírás Brahms értékelésében ma még nem is vall egységes nézetet — némelyek Beethovenként istenítik, míg mások csak matematikát látnak írásaiban — annyi mégis kétségtelen, hogy néhány kamarazene-műve a zeneirodalom örökéletü alkotása. És éppen ezek a legmaradandóbb munkái innen, *Budapestről* indultak világot hódító körútjukra. Ezért a *Hubay-Popper* quartett *Brahms-estéi* a zenetörténelem jelentős dátumaivá lettek. Fontos és szükséges erre reámutatnunk akkor, mikor Brahms bőbeszédü bécsi életrajzírója, Max *Kalbeck, a Neues Wiener Tagblatt* volt érdemes kritikusa alighanem szándékosan megfeledkezik a magyar vonósnégyes szerepéről a nagy költő életében, bár erről annakidején saját lapjában nem egyszer olvashatott. Egyetlen egy ízben kockáztatja meg a következő apróbetűs jegyzetet: *Kurz vorher wurde dieses Stück von Herren Hubay und Popper in Budapest aufgeführt.* Holott azt is tudnia kellene, hogy Brahms *Hubayval* és *Popper*rel akarta előadatni a bécsi filharmonikusoknál *Kettős versenyművét* hegedűre és gordonkára, csak *Richter* János érthetetlen vonakodása miatt mutatták be a munkát bécsi művészek: *Rosé* és *Hummel.*

1887 februárjában Hubay a magyar muzsika terjedésére messze kiható jelentőségü cselekedetet vitt véghez. Franciaország egyik legműveltebb

Popper Dávid Hubay Jenő Herzfeld Viktor Bram Eldering

A HUBAY-POPPER vonósnégyes
1886-ban.

vidéki városában, a Loire menti, festői fekvésű *Angers*-ben *Festival Hongrois*-t rendezett. Ez volt az első ilynemü művészi vállalkozás, mely hangverseny keretében a magyar zenének külföldön való népszerűsítését tűzte ki célul. A technikai részt az *Association Artistique d'Angers* nevü előkelő művészi egyesület vállalta, hathatósan támogatva a többször Magyarországon járt Armand *Gouzien*, directeur des beaux arts-tól, nemzetünk lelkes barátjától, kit tréfásan hongrois honoraire-nak neveztek. A zenekart az említett egyesület orkesztere szolgáltatta, Gustave Lelong vezetésével. *Hubay* Jenő állította össze a műsort, mely magyarázattal ellátva az *Angers-Revue* című hetilapban is megjelent. Előadásra kerültek a következő művek: *Hubay:* Concerto dramatique hegedűre, előadta a szerző, *Mihalovich:* L'Ondine (A sellő) szimfónikus ballada, *Bertha* Sándor (Párisban élő hazánkfia): Mélodies Populaires Magyares, énekelte Jeanette *Horovitz.* (A kisasszony Albert Wolf unokahuga, Marchesi asszonynak, az akkori legelső párisi énekmesternőnek tanítványa volt.) *Hubay:* Plevna-nóta hegedűre, előadta a szerző, *Goldmark*: Scherzo, *Zichy* Géza gróf: Liszt-induló és *Liszt:* Rapszódia. Mindhárom munka zenekarra. Az angersi hangverseny nagy diadalt és sok hívőt szerzett a magyar muzsikának. A hatalmas cirkusz, hol a koncert lefolyt, az utolsó helyig megtelt előkelő, lelkes közönséggel, mely minden egyes számot fáradhatatlanul megtapsolt, Hubayt pedig egész este viharosan ünnepelte.

A francia sajtó is szokatlan melegséggel írt az első Festival Hongroisról, melyre a nagy lapok külön tudósítót küldtek. A *Figaro* bámulatosan fejlettnek találja a magyar zeneművészetet. Dicséri *Mihalovich* drámai erejét, színdús orchesterét, *Goldmark* elmés ötleteit, *Zichy* hatal-

mas indulóját, mindenekfölött pedig Hubay invenciózus hegedűversenyét és csodálatos játékát.

Áprilisban a *filharmonikusok* hangversenyén az Operaházban lépett föl Hubay. *Stocker* István magyar származású bécsi komponista d-moll hegedűversenyét adta elő. Az érdekes, dallamos munka a kitünő előadásban jelentős hatást tett. A következő évben (1888) a filharmonikusok is nagynehezen reászánták magukat, hogy egyik hangversenyükön csupa magyar munkát mutassanak be. Ekkor előadták Hubay Jenő *szimfóniáját*. A munka világos és áttekinthető tematikus kidolgozásával, magyaros Scherzojával és ötletes hangszerelésével nagyon tetszett.

Hubay ezután Bécsbe ment és a *Gesellschaft der Musikfreunde* hangversenyén bemutatkozott a császárváros közönségének, *Brahms* g-dur hegedűszonátáját adta elő *Grünfeld* Alfréddal, azonkívül egyik *Magyar Fantáziá*-ját és *Goldmark* hegedűversenyének második tételét, nemcsak a közönséget, de a szigoru és a magyarok iránt kevéssé jóindulatu osztrák sajtót is meghódítva.

Márciusban *Zichy* Géza gróffal hangversenykörútra indult *Ausztriába* és *Olaszországba*. Megfordultak *Laibachban, Görzben, Velencében, Florencben* és *Rómában*. A közönség mindenhol lelkes fogadásban részesítette a két magyar művészt, kik a bevételt osztrák, illetve olasz vagy magyar jótékonycélra adták. A *Teatro Costanzi*-ban rendezett hangversenyükön megjelent az egész római társaság, élén *Margit* királynővel és a génuai hercegnővel. Margit királynő — mint az egykori lapok írják — így jellemezte Hubay játékát: „Hubayban a művészi érzés és a technikai virtuózság tiszta harmoniában egyesül; a hangok, melyeket hegedűjéből kicsal, szívhez szólnak“.

Áprilisban már *Párisban* találjuk. A *Salle Erard*-ban rendezett hangversenyt *Sarolta* kisasz-

CARMEN SYLVA román királyné
arcképe sajátkezü aláírásával.

szonynak — a párisi nagy Opera magyar származásu énekesnőjének — és *Foerster* zongoraművésznek közreműködésével. Hubay *Rust* szonátáját, *Bach, Vieuxtemps, Wieniawsky* és saját darabjait adta elő nagy és előkelő francia és magyar közönség jelenlétében.

Hangverseny után *Munkácsy* palotájában nagyszerü fogadóest volt, hol, mint rendesen, ezuttal is muzsikáltak. *Hubay* magyar darabjai közül adott elő néhányat, viharos tetszés közepette, *Sarolta* kisasszony pedig Hubaynak *Vacarescu* Helén román költőnő francia verseire szerzett dalait énekelte nem kisebb sikerrel.

Szeptemberben a román királyné meghivására *Sinaiá*-ba utazott. *Carmen Sylva* rendkívül kegyesen fogadta. Mellette volt udvarhölgye, Vacarescu Helén, a föntebb említett írónő. A királyné fölszólítására Hubay bemutatta néhány, Carmen Sylva versére írt dalát zongorán s közben énekelt is — már amennyire tőle tellett. A rögtönzött hangversenyt egyszerre energikus hang szakítja félbe a függöny mögül: Ne muzsikáljanak, minisztertanács van! Nyomban reá megjelent egy tábornoki egyenruhát viselő vézna férfi, a tipikus Hohenzollern arcéllel: *Károly király.* A felséges úr nem tudta, hogy a királynőnek vendége van s ezért kért csendet. Ekkor a palota távolabbi részében fekvő zeneterembe mentek, hol Hubay a felséges asszony kedvelt zeneköltőjének, Bachnak néhány darabját játszotta el. Ezután déjeuner következett, melyre a kormány tagjai is hivatalosak voltak. Ez alkalommal *Majorescu* kultuszminiszter sokáig elbeszélgetett Hubayval Magyarországról, meglepő jártasságot tanusítva politikai, irodalmi és művészeti viszonyaink ismeretében. Déjeuner után a királynő fölolvasta egyik drámájának vázlatát s egyuttal kijelentette, hogy örömest átengedi Hubaynak operaszövegül. Másnap,

mikor Hubay belépett a királynő termébe, Carmen Sylva átnyujtotta összes költeményeit sajátkezü ajánlásával. Azután Bach-szonátákat játszott a királynő orgonakíséretével. Ily kellemesen telt el még két nap. Eljövetelekor arcképet kapott, alatta Carmen Sylva *Die Geige* című, hozzá írott kiadatlan versével. Pár év múlva a királyné Hubaynek egy pergamentre festett naptárt küldött, mely tizenöt oldalból áll. Az első három oldalt az *An Jenő Hubay* című költemény foglalja el. A többi lapra a hónapok nevei vannak festve, gyönyörüen kidolgozott virágdísszel. Carmen Sylva később is éreztette jóindulatát kedvelt magyar művészével: nem egyszer küldött neki értékes ajándékot, s mikor évek múlva Budapesten járt, magához kérette.

Decemberben Hubay *Montigny-Remaury* aszszonnyal, *de Serresnek*, az osztrák államvasút igazgatójának feleségével, ki jeles zongoraművésznő volt, hangversenyt adott *Bécsben* a *Bösendorfer*-teremben. Együtt eljátszották a *Kreutzer*-szonátát, azután Hubay előadott egy csomó *Bach*-munkát és egy-egy művet *Vieuxtempstól* és *Wieniawskytól*. A bécsieknek kivált a Kreutzer-szonáta tetszett, melyet ritkán hallottak ennyi tűzzel előadva, mint a magyar művész és a francia művésznő játékában.

1889 február havában Budapestre jött *Joachim* József, ki éppen kerek tíz esztendővel azelőtt járt nálunk. Joachim három hangversenyen lépett föl: egy zenekarin, egy kamaraestén s egy önálló koncerten. A kamaraestén február 8-án a *Hubay-Popper* quartettel jelent meg a pódiumon: olyan kitüntetés, mely a kamarazene mesterei közül is csak keveseknek adatott meg. Joachim játszott az első hegedűn, Hubay a brácsán. Műsoron volt *Haydn* d-moll négyese, az u. n. quint-quartett (így nevezik az első tételbeli éles quintek miatt), *Brahms* f-dur ötöse (itt a második brácsát *Grünfeld* Vilmos ját-

Janvier

1	S	Circoncision	
2	D	S. Basile	
3	L	Ste Geneviève	
4	M	S. Rigobert	
5	M	Ste Amélie	
6	J	Epiphanie	
7	V	Ste Mélanie	
8	S	S. Lucien	P L
9	D	S. Marcellin	
10	L	S. Paul. er	
11	M	Ste Hortense	
12	M	S. Arcade	
13	J	Bapt. N.S.	
14	V	S. Hilaire	
15	S	S. Maur	D q
16	D	S. Marcel	
17	L	S. Antoine	
18	M	Ste Prisca	
19	M	S. Sulpice	
20	J	S. Sébastien	
21	V	Ste Agnès	
22	S	S. Vincent	N L
23	D	S. Raymond	
24	L	S. Babylas	
25	M	Conv. S. Paul.	
26	M	Ste Victorine	
27	J	S. Julien	
28	V	S. Charlemagne	
29	S	S. Franç. S.	P q
30	D	Ste Martine	
31	L	Ste Marcelle	

szotta) s *Beethoven* e-moll Razumowszki vonósnégyese. A felejthetetlen estén a Vigadó összes termei zsufolásig megteltek. Szintúgy a harmadik hangversenyen, február 12-én. Ennek legfőbb érdekessége *Spohr* két hegedűre irott versenyműve volt, melyet Joachim *Hubayval* adott elő. A nagyszerű produkció benyomásairól *Tóth* Béla a következőkben számol be olvasóinak: *„Spohr* műve a szó teljes értelmében hangverseny: a két egyenlő szerepü hegedűnek valóságos vetélkedése, egymást gyakran ismétlő dialógusokban. *Joachim* nagy individualitása: a német klasszicizmus itt domborodott ki erősen, ellentétben *Hubay* francia romantikusságával. Mily különbözőképpen mondta el a két művész ugyanazt! Az öreg művész hangszeréből filozófiai mélység szólt, csupa erő, csupa puritán egyszerűség, szinte hideg világosság; az ifju művész hegedűje pedig tele a gondolaton gyakran uralkodó érzelemmel, hévséggel. Két annyira ellentétes iskola összehasonlítására ritkán nyílik oly kedvező alkalom, aminő ez volt, mert Joachimnak alig akad egyhamar ily méltó társa a másik táborból.“ A közönség a darab végén túláradó lelkesedéssel tüntetett az öreg mester és egykori tanítványa mellett. A koncert után Hubay Károly dr. és neje lakásukon soiréet rendeztek Joachim tiszteletére. Igen sok szellemi kiválóságunk jött el Hubayékhoz köszönteni az idegenbe szakadt nagy magyar művészt: *Apponyi* Albert gróf, *Mihalovich* Ödön, *Léderer* Rudolf, *Vadnay* Károly, *Mahler* Gusztáv, *Csiky* Gergely, *Lánczy* Leó, *Alexander* Bernát, *Váradi* Antal, *Wahrmann* Mór, *Szentirmay* Elemér és mások. Társalgás közben Joachim sok érdekes emléket újított föl régi budapesti tartózkodásából. Elmondta, hogy nyolc éves korában játszott először fővárosunkban s így e mostani hangversenye egyúttal félszázados jubileuma is volt. Jól emlékezett arra az

időre is, mikor az ötvenes évek vége felé föllépett a filharmonikusoknál a Nemzeti Muzeum dísztermében: ekkor írta és mutatta be magyar hegedűversenyét. Megemlítette a hatvanas években adott hangversenyét, melyen Brahms is közreműködött, kit ő hozott először Budapestre. Búcsúzáskor fényképét nyujtá át Hubay Jenőnek meleg ajánlással.

Május elején a *Salle Pleyel*-ben lépett ismét Hubay a párisi közönség elé. *Bach, Vieuxtemps* és saját műveit adta elő, majd *de Serres* Caroline-nal *Brahms* harmadik hegedűszonátáját, ami Párisban ujdonság volt, végül Jules *Delsarttal,* a Conservatoire nagyhírű gordonka-tanárával együtt *Schumann* d-moll zongorahármasát. A díszes közönség soraiban ott ültek *Bibesco, Gorcsakow* és *Brankova* hercegnők, *St. Paul* marquise, *Uzès* hercegnő, Camille *Flammarion* és családja, *Diemer* és *Paderewsky* zongoraművészek, *Godebsky* a szobrász, *Commettant, Mercadier* zenekritikusok és sokan még az előkelő világból. Megható volt, — mint az egykoru lapok írják, — mikor a hangverseny végén *Munkácsy* Mihály e szavakkal: Jer Jenőkém, hadd csókoljalak meg! Hubay nyakába borult. Ebben az időben állott *Boulanger* hatalma tetőpontján. Már úgy látszott, hogy a ravasz és ügyes kalandor generális mesterkedései Franciaországot ismét államcsínybe sodorják. A gyászos emlékü *coup d' état* ismét kisérteni kezdett. A mozgalom egyre jobban terjedt ugy a nép rétegeiben, mint a legfelsőbb körökben. A feudális francia arisztokrácia lélekben mindig royalista vagy bonapartista maradt. Sohasem tudott kibékülni a radikális demokráciával s folyvást cselszövényeket bogozott titkos és nyilvános alkalmakkor egyaránt. A főnemességben Boulanger leghatalmasabb pártfogója *D'Uzès* hercegnő volt, (a gaminek *Veuve Cliquot*-nak csúfolták, mert

Paris, 2 Novembre 1885

Cher Monsieur,

Je me sens très flatté de l'hommage que vous faites à mes poésies en y cherchant vos inspirations musicales et je m'empresse de vous envoyer l'autorisation que vous voulez bien me demander de publier chez Mr Hamelle à Paris vos mélodies composées sur les pièces suivantes : Ressemblance – Hélas – Au bord de l'eau – Si j'étais Dieu. Veuillez du reste considérer cette autorisation comme valable pour la publication de toutes autres

Sully Prudhomme levele.

mélodie que vous pourriez composer sur des vers de moi imprimés.

Je vous prie d'agréer, cher Monsieur, l'expression de mes sentiments les plus distingués et tout dévoués,

Sully Prudhomme

P. S. Je vous serais très obligé de reproduire toujours intégralement le texte de ma poésie, dans le cas même où vous n'en utiliseriez pas toutes les strophes d'une pièce.

S.

az ő tulajdona a híres pezsgőgyár) ki Boulangernek három millió frankot bocsátott rendelkezésére, hogy a trón örököséhez méltó háztartást rendezzen be magának. *D'Uzès* hercegnő éppen Hubay párisi időzése alatt dîner-t adott, amelyre őt is meghívta, mint régóta kedvelt művészét. Az ebéden a következők vettek részt: de *Brou* és *St. Paul* marquise-ok, Charles *Widor* — a zeneszerző, — Arthur *Meyer*, a Gaulois hirhedt szerkesztője és *Hubay*. Asztalbontás után *Meyer* — ki Boulanger legfáradhatatlanabb ügynöke volt — elmesélte, hogyan tervezik a puccsot s a pezsgőtől mámoros vendégek máris az ancien régime-be képzelték magukat . . . A kormány gyors és határozott föllépése Boulanger-val szemben, melyet a rövidesen bekövetkező választás igazolt, azután szétfoszlatta reményeiket . . .

Augusztusban a magyar dalosok ismét összegyültek, ezúttal *Szegeden*, hogy — híven a hagyományhoz — verseny keretében mutassák be fejlődésüket. Az összes dalosegyesületek együttes versenye augusztus 18-án folyt le a színházban *Hubay* Jenő vezetésével. Műsoron volt a Himnusz és a Szózat, *Zichy* Géza Búcsúszerenádja, *Mihalovich* Völgy és Bérc címü kórusa, *Zimay* Honfidala, *Ábrányi* Kornél Dalárszózata, *Hubay* két új férfikara: Szabadság és Dicsőség és Zengjen a dal, *Huber* Károly Magyar király-indulója, *Erkel:* Honvéd takarodója, *Szentirmay* Elemér és *Simonfy* Kálmán Magyar nótafüzére. A dalosok és a közönség a hangverseny folyamán számtalanszor tüntettek Hubay Jenő mellett. Másnap este ünnepi koncert volt a színházban fővárosi művészek részvételével. Ez alkalommal Hubay régi barátja, *Aggházy* Károly kiséretével magyaros darabjaiból adott elő néhányat.

Hubay Jenő ekkor szerepelt utoljára országos karnagyi minőségben a dalos szövetség verse-

nyein. A másnapi közgyűlésen kitört a dalosok között régóta lappangó elégületlenség, mire az egész tisztikar, élén az egy nappal előbb díszelnöknek megválasztott *Zichy* Gézával és Hubayval, lemondott. Hubay ekkor végleg megvált az Országos Magyar Dalosszövetségtől.

Ha hivatalosan nem is szerepelt többet dalosversenyeken, a magyar dal lelkes katonái később is sokszor adták iránta való szeretetüknek tanújelét. Majdnem az összes dalárdák dísztagnak választották. Mindjárt szeptemberben meghívta az *Ungvári Dalárda* fönnállásának huszonötödik évfordulója alkalmából rendezett jubiláris ünnepségre. A három napig tartó ünnepségen — melyen a *nyiregyházai, miskolci, munkácsi* és *szatmári* dalárdák is résztvettek — a dalosok valósággal elhalmozták a volt országos karnagyot ragaszkodásuk kitüntető jeleivel. A jubileum első napján este díszhangverseny volt a dalcsarnokban *Hubay* Jenő, *Aggházy* Károly és két dalegyesület közreműködésével. Hubay *Bach-* és *Wieniawsky*-darabokat, majd magyar dalokat adott elő. Utána *Kusnyiry* Gyula, az ungvári dalárda széphangú tagja Hubay *Kis furulyám* címü dalát énekelte óriás hatással. Második nap az ungvári dalárda a vendégdalárdákkal együtt Hubay *Zengjen a dal* kezdetü férfikarát adta elő. A kitörő tapsra a szerzőnek sokszor meg kellett jelennie a dobogón a közönség és a dalosok szünni nem akaró óvációja közepette. Emlékül babérkoszorút kapott a város polgáraitól.

Október elején a *Budai Dalárda* ünnepelte fönnállásának negyedszázados évfordulóját. A jubiláris hangverseny műsorán a legnevesebb zeneköltők között ott találjuk Hubayt is *Sóhajtás* címü dalával.

Nem sokkal ezután kegyeletes tartozást rótt le *Varjas* község iránt. Varjas jeles szülöttének,

Huber Károlynak szülőházát emléktáblával jelölte meg. Viszonzásul az ünnepelt fia jótékonycélra hangversenyt rendezett a Schnur-féle kávéházban.

Az őszi hónapokban *Popper* Dáviddal és *Thomán* Istvánnal, Liszt tanítványával együtt néhány hangversenyt adott Felső-Magyarországon. (*Miskolc, Kassa, Eperjes* stb.)

A budapesti közönség gyakran hallhatta Hubay Jenőt zenekari koncerten, kamara-estén vagy jótékonycélú hangversenyen, — mert ő mindig örömest szolgált művészetével bármily igaz és nemes ügyet, — de önálló hangversenyen még nem. Novemberben rendezte Budapesten való megtelepedése óta első önálló szólóestéjét. A klasszikusokat *Bach* Air-je és *Rust* hegedűszonátája, a moderneket *Fauré* és mások képviselték. Ekkor mutatta be Hubay *Danse diabolique* című művét és a *Virágrege* ciklust, mely *Zichy* Géza gróf költeményei nyomán készült. Utóbbi oly nagy hatást keltett, hogy a *Zephyr* című ötödik részt meg kellett ismételnie. Tisztelői elhalmozták virággal, pálmaággal, zeneakadémiai és zenedei tanítványai és kartársai pedig babérkoszorúkkal lepték meg szeretett mesterüket.

1890 februárjában nagyobb keleti körútra indult Hubay. *Nagyváradon, Kolozsváron, Nagyszebenen* és *Brassón* át *Szófiát* és *Konstantinápolyt* látogatta meg. Mindkét helyen nagy sikert aratott. Szófiában Djuvara román követ, a későbbi külügyminiszter, fényes soiréet adott tiszteletére, melyen számos bolgár előkelőség is megjelent.

Hazatérve, nem sokáig pihent, hanem csakhamar *Frankfurton* keresztül — hol a Muzeum-Egyesület hangversenyén eljátszotta *Vieuxtemps* negyedik versenyét — *Brüsszelbe* ment ismerőseit meglátogatni. Régi barátja, *Van Hal* palotá-

jában fogadóestét adott tiszteletére, melyen Brüsszel egész művészvilága megjelent. A vacsorát követő hangversenyen Hubay két régi brüsszeli tanítványa: *Schmidt* Helén, *Agnes* és *Jacobs* előadták Beethoven nagy a-moll vonósnégyesét. Heléne *Brohez* Hubaynak Sully Prudhomme, Victor Hugo és Vacarescu dalaiból énekelt, *Hubay, Tonnelier* zongoraművész és *Jacobs Brahms* e-moll zongoraharmasát játszották. Végül *Hubay* bemutatta Brüsszelben írt *romantikus szonátáját* és a *Virágrege* ciklust, mely itt is szünni nem akaró tetszést keltett.

Brüsszelből *Párisba* ment Hubay, hol François *Coppéeval,* a neves költővel tágyalt operaszöveg dolgában. Már régebben megtetszett neki *Coppée Le luthier de Crémone* című dramolettje, melyet a költő azután a legnagyobb örömmel átengedett megzenésítésre.

Itthon néhány ujabb vidéki hangversenyt adott *(Pozsony, Kolozsvár* stb.), majd őszkor *Mária Terézia* királyi hercegasszony meghívására Reichenauba utazott *Bodó* Alajos zongoraművésszel. Átnyujtotta a hercegasszonynak a neki ajánlott *Virágrege* ciklust, melyet eljátszott az udvari társaság előtt. A ciklusnak *Virágfakadás, Lepke* és *Mámor* című darabjai, Szabó Xavér Ferenc átírásában nagy zenekarra, a filharmonikusok novemberi hangversenyén kerültek előadásra. A ragyogó hangszerelés pazar színpompájú köntösében a közönség épp oly szívesen fogadta e műveket, mint mikor Hubay hegedűjén szólaltak meg.

Októberben hazajött Párisból *Munkácsy* Mihály az *Ecce Homo* kiállítására. A nagy művészt természetesen szakadatlanul ünnepelték. Tiszteletére hangversenyt rendeztek, melyen *Hubay* Jenő *Grünfeld* Alfréddal és *Popper* Dáviddal *Schubert* egyik zongoraharmasát, majd a *Virágregét* és az egyik *Csárdajelenetet* adta elő. Hubay

és Munkácsy néhány órát töltöttek együtt, fölújítva párisi emlékeiket és tervezgetve Munkácsy itthon való letelepedését. A sors azonban másképp határozott. Mielőtt még kettejük és — rajtuk kívül annyiuk — közös ábrándja megvalósulhatott volna, a nagy magyar festő elméjére ráborult az örök homály.

Novemberben Hubay egy hónapig tartó körútra indult *Orosz-* és *Finnországba*. Hangversenyzett *Péterváron, Moszkvában, Dorpatban, Mitauban, Rigában, Tulában, Nisni Nowgorodban, Kievben, Odesszában, Kisenevben, Pskowban, Revalban, Rjäsanban, Tambowban, Saratowban, Koslowban, Helsingforsban, Wiborgban* és más orosz, illetve finn városokban. *Péterváron* a császári zenetársaság filharmoniai hangversenyén lépett föl, a *Vieuxtemps* ötödik versenyét adta elő, *Auer* Lipót a magyar születésű hegedűművész és karmester vezetésével. Az est hallgatósága a pétervári közönség elitjéből telt ki, mely rendkívül melegen fogadta a magyar művészt. Hangverseny után a zenetársaság elnöke, *Rubinstein* Antal — ki, mint tudjuk, már több alkalommal találkozott Hubayval, — a vendég tiszteletére lakomát rendezett, melyen sok neves orosz zeneköltő is megjelent. Rubinstein felköszöntötte Hubayt és szerencsésnek mondotta Magyarországot, mely oly sok kiváló hegedűst adott már a világnak. Másnap Rubinstein ebédre hívta Hubayt és sokáig elbeszélgetett vele a zenéről, főképp *Wagner* Richardnak szerinte káros és veszedelmes térfoglalásáról. Ez alkalommal Hubay *Zichy* Mihályt is meglátogatta. *Helsingforsban* az egyetem aulájában játszott Bodó Alajos zongorakíséretével. Szünet közben két finn egyetemi tanár: *Arlberg* és *Sätälä* kifogástalan magyar beszédben üdvözölték. Itt oly nagy tetszést aratott, hogy még két hangversenyt kellett adnia. A legnagyobb

sikert Moszkvában aratta a filharmonikusok hangversenyén. Az arisztokraták klubjának díszterme — itt rendezték a filharmoniai hangversenyeket — zsúfolásig megtelt mintegy négyezer főnyi közönséggel.

Hubay Jenőt a budapesti társaság hamar megkedvelte nemcsak művészetéért, hanem kedves modoráért és lebilincselő egyéniségeért. Mindenütt — a magasabb körökben is — szivesen látott vendég volt. Épp úgy gyönyörködtek hegedűjének édes szavában, mint kellemes és elmés társalgásában. A főúri szalonok közül leggyakrabban *Cebrián* László gróf házát kereste föl, hol a gróf bájos és szellemes leánya, *Róza* grófkisasszony mindig örömest hallgatta terveit és ábrándjait. A grófnő maga is művészi hajlamokkal volt megáldva és átértette és átérezte Hubay minden vágyát és törekvését. A meleg rokonérzés csakhamar szerelemmé változott s Róza grófnő kezét Hubay Jenőnek nyujtotta. Ám az apa, Cebrián László gróf, becsülte és kedvelte Hubayt, de nem akarta vejéül fogadni. Tiszteletreméltó aggodalmában nem látta biztosítva lánya sorsát egy művész kezében. Az atyai vétó azonban nem választotta szét az ifju párt. A fenkölt lelkű és erős akaratu grófnő nem riadt vissza semmi akadálytól: elhatározta, hogy bevárja néhány év múlva elkövetkező nagykorúságát s akkor tartják meg az esküvőt.

1891 márciusában *Széchenyi* Béla gróf a *Pesti Jótékony Nőegyesület* javára hangversenyt rendezett, melynek legfőbb érdekessége Cebrián Róza grófnő és Hubay Jenő együttes szereplése volt. Hubay *Swendsen Románcát* adta elő menyasszonya zongorakíséretével, a grófkisasszony pedig *Bach—Gounod* Ave Máriáját énekelte vőlegénye hegedű- és *Cebrián* Mária grófnő zongorakíséretével. A nagy és díszes közönség már is-

Programmbücher à 80 Pfennige.

✱ CONCERT-DIRECTION HERMANN WOLFF, BERLIN. ✱

Montag den 29. Februar 1892, Abends 7½ Uhr sehr präcise.

VIII. Philharmonisches Concert.

Dirigent: Dr. Hans von Bülow.

Solist: Jenö Hubay (Violine).

PROGRAMM.

1. Ouverture z. Oper „Beatrice und Benedict" (z. 1. Mal) . . . . *Berlioz.*
2. Concert für die Violine, op. 21, A moll (z. 1. Mal) *Hubay.*
3. „Macbeth", Tondichtung f. grosses Orchester op. 23 (z. 1. Mal) . . . . *R. Strauss.*
   (unter Leitung des Componisten).
4. Violinsoli:
   a) Romanze . . . . *Svendsen.*
   b) „Zéfir" aus „Blumenleben", op. 30. *Hubay.*
   Mit Begleitung des Orchesters.
5. Sinfonie No. 2, D dur (1877) . . . . . . *J. Brahms.*
   Allegro non troppo. — Adagio non troppo. — Allegretto grazioso, quasi Andantino. — Presto ma non assai. — Allegro con spirito.
6. Grosse Ouverture zu „Leonore", No. 3, C dur *Beethoven.*

IX. Philharmon. Concert, Montag den 14. März 1892:

Cherubini: Ouverture zu „Ali Baba". — **Liszt**: Klavier-Concert A-dur. — a) **Meyerbeer**: Arioso aus dem „Prophet" — b) **Massenet**: Arie aus „Herodiad". — Klaviersoli. — Lieder. — **Berlioz**: Harold-Sinfonie.

Solisten: *Jettka Finkenstein, Grossh. Hess. Kammers.*
Bernhard Stavenhagen (Klavier).
Professor Emanuel Wirth (Viola).

Das Verlassen des Saales nach Beginn des II. Theiles des Concerts kann — um Störungen während der Sinfonie etc. zu vermeiden — nur durch die rückwärtige Thür (bei den Stehplätzen) bewerkstelligt werden.

Die Foyers in der oberen Etage sind dem geehrten Publikum geöffnet.

Während der Musik bleiben die Saalthüren geschlossen.

Zwischen No. 4 und 5 Pause von 10 Minuten.

Programmbücher à 80 Pfennige.

A berlini filharmoniai zenekar egyik hangversenyének műsora, melyen Hubay Jenő is közreműködött.

sikert Moszkvában aratta a filharmonikusok hangversenyén. Az arisztokraták klubjának díszterme — itt rendezték a filharmoniai hangversenyeket —
zsúfc
séggı
]
megk
ves r
denüi
vende
nek ı
salgá
Cebri
gróf
szony
ábrán
volt
minde
csakh
kezét
rián I
nem a
dalmá
művés
laszto
akarat
tól: e
elköve
az esk
18
Pesti
rendez
Róza
volt. F
asszon
dig *Bc*
génye
kíséret

merte regényüket és mindkettőjüket szeretettel ünnepelte.

Ennek az esztendőnek legkimagaslóbb eseménye a *Hubay—Popper*-quartettnak külföldön, Prágában való bemutatkozása mellett Hubay *Alienor* című operájának premiérje decemberben a magyar királyi Operaházban. Az operát — melynek szövegét, mint említettük, Haraucourt Edmond írta — még Brüsszelben kezdte el és Budapesten fejezte be. A szereposztás a következő volt: Alienor — *Bianchi* Bianca, Orlin — *Broulik,* Merlin — *Ney,* Typhaine — *Hilgermann* Laura, Budik király — *Szendrői,* Hoël fia — *Takács.* Karnagy: *Rebicsek.* A közönség és sajtó az ujdonságot nagy érdeklődéssel fogadta s az Alienor bemutatója sok forró Hubay-estének volt biztató előjele az Operaházban. A külföldi lapok is behatóan foglalkoztak az új zenedrámával.

A *Zeneakadémia* az 1890/91. tanévben tanrendjébe illeszti kötelező tárgynak a kamarazenét és vonósnégyest Hubay Jenő vezetésével.

1892. január havában *Joachim* József ismét Budapestre jött s hangversenyt adott. Ez alkalommal eljátszotta *Spohr* adagióját Hubay zongorakíséretével.

Februárban Hubay viszont *Németországba* megy s *Hamburgban* és *Berlinben* bemutatja a *Concerto dramatique*-ot a filharmonikusok hangversenyén. Mindkét helyen a kísérő zenekart a híres Hans von *Bülow* vezette, kinek kifejezett kívánságára játszotta Hubay saját versenyművét. A német kritika egyhangu dicsérettel fogadta a művészt és darabját. Ime néhány idézet a berlini lapokból:

Berliner Tagblatt: Der Solist des Abends war Jenő Hubay. Er ist ein ganz vortrefflicher und eigentümlicher Virtuose, sein Ton ist ungemein voll, weich und warm, seine Technik kann sich in

unfehlbarer Reinheit und Sicherheit mit dem der grössten Virtuosen messen, der Vortrag ist feurig, geschmackvoll und gesund.

Berliner Börsen-Courir: Als zweite Neuheit folgte ein Violinconcert von Jenő Hubay. Das dreisätzige Concert ist eine interessante Bereicherung der Violinlitteratur. Die Solovioline findet viel Gelegenheit sich in ausgiebiger Cantilene zur ergehen und durchwegs ist der Ernst mit dem die Composition der Sphäre eines blossen Virtuosenstücksentruckt ist. Vor kühnen Harmonie-Verbindungen schreckt der Autor nicht zurück und im zweiten Satze einer Andante sind in der Begleitung durch Hinzuname der Harfe eine *Kette* von Klangwirkungen geschaffen, die in einem derartigen Werke ebenso erfreulich als selten sind. Als Spieler zeigte sich Herr Hubay von hoher Bedeutsamkeit. Ein grosser, schöner, in allen und selbst den höchsten Lagen mühelos ausprechender Ton, eine wunderbar vollendete Technik und ein trefflicher musikalischer Geschmack stellen Herrn Hubay in die erste Reihe der heutigen Geigervirtuosen.

Berliner Lokal-Anzeiger: Als weitere grosse Neuheit trat der ungarische Violinvirtuose Hubay mit einem eigenen Violinkonzert auf, mit welchem er sich als ein Geiger allerersten Ranges einführte. Seine Technik ist ebenso kolossal, wie unfehlbar, sein Ton prachtvoll und die Sauberkeit seines Spiels bis ins kleinste hinein makellos. Ungeheuerer Beifall belohnte seine Leistung.

Hazajőve, *Bodó* Alajossal megint vidéki hangversenykörútra indult. Járt *Ungváron, Szatmáron, Egerben, Marosvásárhelyen, Fogarason, Nagyváradon, Szolnokon, Balassagyarmaton, Nyiregyházán, Szegszárdon, Fiumében.* Tavasszal ismét ellátogatott *Oroszországba.* Útja alkalmával veszedelmes helyzetbe kerül. A határon egy szotnya kozák kémnek vélte és le akarta lőni.

*Zu dankbarer Erinnerung
des 12ten December und auf
baldiges Wiedersehen hoffend
Josef Joachim
Budapest, 13. Decbr 1899*

JOACHIM

(ezt az arcképet legutolsó budapesti szereplése alkalmával adta Hubaynak).

Csak lélekjelenléte és — rubeljei mentették meg a biztos haláltól. Ez alkalommal a moszkvai filharmonikusoknál két estén eljátszotta *Vieuxtemps* és *Godard* versenyműveit. A nyarat *Alsótátrafüreden* töltötte *Zichy* Géza gróf villájában. Egy délután *Klotild* királyi hercegasszony és családja tiszteletére pompás kis hangversenyt rendeztek. A fenségeken kívül jelen voltak az *Odescalchi, Zichy, Sztáray, Mighazzi, Teleki, Széchényi, Erdődi, Karátsonyi* családok. *Zichy* Géza gróf előadta saját szerzeményü Don Juan-fantáziáját az ő páratlan művészetével. Két leánya, *Ilma* és *Margit* atyjuk darabjait mutatták be négykézre. *Aggházy* Károly *Mária Dorottya* királyi hercegnő *Klotild* Gavotteját játszotta. Gyujtó hatást tett Zichy gróf *Magyar Ábrándja,* melyet Hubay Jenő adott elő a szerzővel együtt. Hubay ráadásul a *Virágrege* ciklust interpretálta és az egyes darabok előtt a programul szolgáló költeményeket elszavalta.

Télen második hazáját, Belgiumot kereste föl. Két hangversenyt adott *Brüsszelben,* hol melegen üdvözölték a rég nem látott kedves ismerőst. A *Salle de la Grande Harmonie* termében lépett föl *Silotival,* a moszkvai konzervatórium világhírü zongoraművészével. Az estén megjelent *Isaye* is, Hubay utódja Brüsszelben, aki magával hozta tanítványait, hogy hallgassák meg Hubay művészetét. Hubay és Siloti *Grieg* f-dur szonátáját játszották együtt, azután Hubay *Vieuxtemps, Rust* és saját műveit adta elő. Közkívánatra a *Cercle artistique et littéraire*-ben is rendezett egy koncertet, mikor is a *Kreutzer-szonátából, Bach* és saját műveiből állította össze programját. Majd két volt tanítványával, Heléne *Schmidttel* és Auguste *Agnessel,* meg *Jacobs* gordonkaművésszel vonósnégyest szervezett és *Gand*-ban, *Liége*-ben, *Anvers*-ben és *Ostendé*-ben kamaraestét adott.

Belgiumból *Németországba* ment, hol *Frank-*

furtban, Mainzban, Kölnben, Wiesbadenben, majd *Genfben* hangversenyzett, mindenütt zenekarral. Ezúttal *Godard* új g-moll *versenyét* játszotta, melynek Németországban és Svájcban ez volt a bemutatóelőadása. Azonkívül a *Csárdajelenetekből* is műsorán szerepelt néhány. A genfiekre oly maradandó hatást tett Hubay egyénisége és művészete, hogy nyomban fölajánlották a városi konzervatóriumnak éppen akkor megüresedett igazgatói székét. Genfből *Lyonba* ment, hol oly nagy sikert aratott, hogy még egy hangversenyt kellett rendeznie. Az első estén Albert *Friedenthal* zongoraművész, a másodikon Louise *Riquier* zongoraművésznő és Ugo *Bedetti* gordonkás működtek közre. Lyonból Párison keresztül *Rouenba* utazott. A gyönyörü normandiai városban lakott egyik tisztelője, *d'Avranche* dúsgazdag államügyész, ki fölkérte, hogy játszék soirée-ján, melyen Paul *Plançon,* a párisi nagy opera baritonistája, Jules *Delsart,* a Conservatoire tanára és A. de *Greef,* a brüsszeli konzervatórium tanára is részt vett.

Márciusban a *Műbarátok Köre* szenzáció számba menő estét rendezett *Wenckheim* Frigyes gróf Baross-utcai palotájában Hubay Jenő közreműködésével. Áprilisban önálló hangversenyt adott, melynek ezuttal két bemutató kölcsönzött különös érdekességet. Ekkor hallotta először a közönség a *Devant son image* című G húrra irott művet és a *Sous sa fenêtre* című szerenádot. Mindkét darab azonnal népszerű lett és úgy a közönség, mint a hegedűsök körében közkedveltségnek örvend. Ugyanakkor bemutatta a *Sonate Romantique*-ot.

Juliust *Pawlowsk*-ban, Pétervár közelében töltötte. *Pawlowsk* az orosz főváros közönségének kellemes kirándulóhelye, nagyszerü kastéllyal, remek parkkal és tizezer ember befogadására al-

Цѣна 5 коп.

ЦАРСКОСЕЛЬСКАЯ ЖЕЛ. ДОР.

ПАВЛОВСКІЙ ВОКЗАЛЪ.

Въ Среду, 21-го Іюля 1893 г.

имѣетъ быть

ЭКСТРЕННЫЙ СИМФОНИЧЕСКІЙ КОНЦЕРТЪ

подъ управленіемъ Н. В. ГАЛКИНА,

при участіи: Гг. Іено Губай профессора Пештской Консерваторіи, Эдуарда Жакобсъ профессора Брюссельской Королевской Консерваторіи и большаго симфоническаго оркестра.

ПРОГРАММА:

Отдѣленіе I.

1. **Шуманъ.** Увертюра „Манфредъ"

Увертюра къ Манфреду написана въ Октябрѣ, а прочія части въ Ноябрѣ 1848 г. По поводу этого сочиненія самъ Шуманъ говорилъ: Ничему не отдавался я съ такою любовью и тратою всѣхъ моихъ силъ, какъ сочиненію музыки къ «Манфреду». Чтеніе этого произведенія Байрона приводило его въ сильное волненіе. Біографъ Шумана указываетъ на сходство духовнаго облика названнаго композитора съ Байроновскимъ Манфредомъ, на одинаковость ихъ внутреннихъ страданій, которые передъ смертію Шумана, причинили полное душевное разстройство.

2. Давыдовъ. „Andante" изъ 2 концерта.
   Попперъ. Tarantelle.
   Соло на віол. исп. г. *Эдуардъ Жакобсъ.*

Отдѣленіе II.

3. **Берліозъ.** Симфонія „Гарольдъ въ Италіи" (по востребованію).
   I. Гарольдъ въ горахъ. Сцены меланхоліи, радости и счастія.
   II. Маршъ пилигримовъ, поющихъ вечернюю пѣсню.
   III. Серенада горца изъ Абруццъ своей возлюбленной.
   IV. Оргія разбойниковъ. Припоминаніе предъидущихъ сценъ.

Партію альта (Viola) солоисп. г. *Іено Губай*

(См. на оборотѣ).

Hubay Jenő egyik pawlowski hangversenyének műsora.

kalmas hangversenyteremmel, melyben naponta száztagú zenekar rendez koncertet. Tagjai mind elsőrangú művészek. Ekkortájt *Burmester* Villy volt a hangversenymester és *Jacobs,* a brüsszeli konzervatórium tanára az első gordonkás, a karmester pedig *Galkin* pétervári dirigens volt. Majdnem mindegyik hangversenyen vendégszerepelt valamelyik világhírű virtuóz vagy énekes. A közönséget különvonatok szállították ki. A fontosabb koncerteken az összes pétervári zenekritikusok is megjelentek. Hubayt *kilenc* fellépésre szerződtették. Igy a hegedűirodalom kimagaslóbb alkotásait majd mind bemutatta. Az egyik hangversenyen előadták szimfoniáját is személyes vezetésével. A darabot az egész sajtó, kivált *Ivanoff,* a Nowoje Wremja kritikusa behatóan méltatta. Utolsó föllépése alkalmával meleg óvációban részesült; a közönség elhalmozta mindenféle emléktárggyal: mikor a dobogóra lépett, virágesővel fogadták.

Mielőtt elhagyta volna Oroszországot, nagy kitüntetés érte: a cár sógornője, *Mária Pawlowna* nagyhercegnő meghívta kastélyába, hol nagyhercegekből és nagyhercegnőkből álló társaság gyönyörködött művészetében. Ugyanakkor *Wolkenstein* gróf pétervári magyar-osztrák nagykövet tiszteletére fogadóestét rendezett.

Pawlowskból *Brixenbe* utazott, hol *Wohl* Janka társaságában egy hónapot töltött. Itt írta Ataïr című zenei regényét hegedűre.

Bár a tanítás rendkívül elfoglalta: a Zeneakadémián tizenkét hegedű- és két zenekari órája volt, a Zenedében pedig nyolc leckéje hetenkint, azonkívül magánórák, quartett-próbák, komponálás vette igénybe idejét, mégis már a következő (1894) esztendő kezdetén ismét elhagyja Budapestet, hogy idegenben szerezzen dicsőséget. Februárban *Bécsben* lépett föl kétszer a *Kleiner Musikverein Saal*ban, *Brüll* Ignác, a Horák-féle konzervatórium

igazgatójának, a jeles zeneszerzőnek és *Basch-Mahler* Fanny zongoraművésznőnek közreműködésével. Majd *Boroszlóban* és *Prágában* az *Orchester Verein* és a *Konzervatórium* koncertjein szerepelt. Áprilisban *Budapesten* hallhatta a közönség önálló est keretében.

Ebben az évben töltötte be *Cebrián* Róza grófkisasszony huszonnegyedik életévét s így mi sem állt útjában szándékának. Mikor azután atyja látta leányának megingathatatlan elhatározását, sajátkezűen írt levéllel hívta meg Hubay Jenőt szalatnai kastélyába az eljegyzésre, melyet tavasszal tartottak meg. Nemsokára utána juliusban Losoncon történt az esküvő. Hubay Jenő és neje azóta az esztendőt fölváltva Budapesten és Szalatnán töltik. Mindkét helyen az arisztokrácia, az író- és művészvilág sokszor és örömmel keresi föl a Hubay-párt, kinek boldogságát később gyermekek tették teljessé.

HUBAY JENŐNÉ
CEBRIÁN RÓZA grófnő
(László Fülöp festménye)

HUBAY Andor és Tibor.

HUBAY Jenő dolgozószobája.

MIHALOVICH ÖDÖN
az Országos Magyar Királyi Zeneakadémia
igazgatója.

Az Országos Magyar Királyi Zeneakadémia.

VIII.

Budapest.

1894—1912.

A magyar zenekultura föllendülése. — A *Cremonai hegedüs bemutatója.* — Hazai és külföldi pályafutása. — *1895. Az udvar* és a *Cremonai hegedűs.* — Körút Németországban. — A filharmonikusok *Goldmark-ünnepe.* — Önálló hangverseny *Budapesten.* — *Ostende.* — *1896.* Hangversenyek. *Németországban.* — A *Falu rossza* bemutatója. — Bátyja halála. — A Zeneakadémia a millenáris kiállításon. — Betegsége. — A *Falu rossza Bécsben. 1897.* — *Kamarazene-egyesület.* — Hangversenyek vidéken. — *Brahms* halála. — *Mária Terézia-emlék* Pozsonyban. — A *Cremonai hegedűs Newyorkban. 1898.* — *Bréma—Páris.* — *Király-díj.* — *1899. Van-Hal* és hegedűje. — *1900. Leipzig.* — *St.-Gallen—Basel—Páris—Magdeburg.* — *Geyer* Stefi. — *1901.* A *Nemzeti Zenede* igazgatósága. — *1902. Brünn—Frankfurt.* — A *Cremonai hegedűs Brüsszelben.* — A *Falu rossza Berlinben.* — *Vecsey* Ferenc. — *1903.* A *Moharózsa* bemutatója. — *Lipcse.* — *Nikisch* ajánlata. — *Drezda—Róma.* — A *Hubay—Popper*-quartett *Párisban.* — Kitüntetése. — *1904.* A *filharmonikusok* jubileuma. — *1904. Royal Academy of*

Music. — *1905.* A *II. hegedűverseny* Budapesten. — A *quartett* zártkörü estéi. — *1906. Lavotta szerelme* bemutatója. — *Vecsey és Hubay.* — Trió-esték. — *1907.* A *Zeneakadémia* új palotájának fölavatása. — Nemessége. — *1908.* A *Zeneakadémiai zenekar.* — *Hubay és Vecsey Londonban.* — *1910.* Magyar zeneünnep *Rómá*-ban. — *Hubay-dalest.* — *1911. Liszt-jubileum.* — Magyar hangverseny *Ostendében* és *Scheweningenben.* — A chicagói Musical College. — A művészképző. — *Festival Hongrois Ostendében.*

A Zeneakadémia három vezető szellemének: *Mihalovich* Ödön igazgatónak és társainak, *Hubay* Jenőnek és *Koessler* Jánosnak legfőbb törekvése volt a zenei oktatást Magyarországon is a nyugati zenekultura magaslatára emelni. Szervezik az előkészítő osztályokat, a tantervbe beillesztik kötelező tárgyakul a zeneelméletet, összhangzattant, zenetörténetet: szóval általában a zenetudományt. A tanári kart kiegészítik egy csomó tehetséges fiatal magyar művésszel. Mihalovichnak és társainak ebben a nehéz munkában bölcs és lelkes társa volt az intézet agilis titkára, *Harrach* József dr., kinek nevéhez fűződik sok dologban a kezdeményezés dicsősége. Fáradozásuk nemsokára nagyszerű eredményeket produkált. A Zeneakadémiát, melynek a nyolcvanas évek derekán alig volt harminc-negyven növendéke, csakhamar egyre nagyobb tömegekben keresi föl a tanulni vágyó fiatalság s a végzett növendékek között majd nem egy akad, kinek neve hazája határain túl is ismertté válik. Igy alakul ki egy fiatal magyar művész generáció, mely lassan már majdnem teljesen kiszorította az országból az élősködő és germanizáló német muzsikus hadat. A filharmonikusok, az Operaház megnyitották kapuikat a magyar művészet előtt. A közönség érdeklődése is fokozódik a magyar zene és művelői iránt. Szóval, a Zeneakadémia nagy-

A szalatnai kastély előtt.

Troldhaugen
pr. Bergen
(Norwegen)
10 Septbr. 1898.

Hochverehrter
Meister Hubay!

Ich hatte mir vorgenommen, diesen Winter nicht zu concertiren, um für mich arbeiten zu können. Jetzt kommt aber Ihr liebenswürdiger Brief an meine Frau als eine sehr grosse Versuchung. Leider kann ich Ihnen in diesem Augenblick keine definitive Antwort geben,

Grieg levele.

weil ich ein Auftreten
in anderen europäischen
Städten mit dem Buda-
pester Besuch verbinden
möchte und zuerst un-
tersuchen muss, ob einige
der von mir schon refusirten
Engagements noch zu
ermöglichen sind.
Sollte dem der Fall sein,
würde es mir eine ganz
besondere Ehre sein, Ihre
Einladung folge leisten
zu können. Sowie ich
etwas Bestimmtes weiss,
werde ich es Ihnen un-
verzüglich mittheilen.
Es wäre für meine Frau
wie für mich eine

grosse Freude, die kurze, aber uns so sympatische Bekanntschaft vom vorigen Winter erneuern zu können.
Mit den herzlichsten Grüssen von uns Beiden an Sie und Ihre verehrte Frau Gemahlin zeichnet mit ausgezeichneter Hochachtung

Ihr ganz ergebener

Edvard Grieg

arányú fejlődése, vezetőinek messzelátó művészi politikája odáig segített, hogy végre megszünt a magyar zenekultura minden vonatkozásában erőtlen árnyéka lenni a német zenei viszonyoknak.

1894 novemberében került bemutatóra új operája, a *Cremonai hegedűs,* melynek szövegét, mint említettük, Henri *Beauclair* írta *Coppée* hasonló címü dramolettjéből. A darab *Nikisch* Artur vezetésével példátlan sikert aratott, amilyen azóta sem jutott osztályrészül magyar zeneszerzőnek. Gianninát *Ábrányiné,* Ferrarit *Ney* Dávid, Sandrot *Arányi,* Philippot *Takács* énekelte. Az első nyolc előadás táblás ház volt, a híres hegedűszólót a szerző maga játszotta. A première-re külföldről is sokan eljöttek, így *Hanslick* Eduard is; a külföldi sajtó részletesen ismertette az operát. Ez alkalomból a *Budapesti Zeneművészkör* Hubay tiszteletére lakomát rendezett, melyen *Apponyi* Albert gróf éltette a győztes zeneköltőt. Hubay operája nemsokára megérte ötvenedik előadását a szerző személyes vezetésével, bemutatóra került majdnem mindegyik nagyobb vidéki városban és csakhamar megkezdte diadalmas külföldi pályafutását. Csak *Németországban, Svájcban* és *Ausztriában* a következő városokban adták: *Leipzig, Düsseldorf, Nürnberg, Königsberg, Strassburg, Stuttgart, Frankfurt, Graz, Olmütz, Salzburg, Prag, Basel, Fürth, Hannover, Kiel, Elberfeld, Magdeburg, Hamburg, Köln, Linz, Bern,* stb. Előadták azonkívül *Brüsszelben, New - Yorkban;* a hegedűszólót mindenütt játszák, *San Franciskóban* éppúgy, mint *Yokohamában.*

1895 január 14-én *királyunk,* lánya, *Mária Valéria* hercegasszony és veje, *Ferenc Salvátor* királyi herceg társaságában meghallgatta a Cremonai hegedűst. Ugyanakkor megjelent a színházban *Klotild* királyi hercegasszony leányával, *Mária Dorottya* hercegnővel, valamint a Budapesten

Jankó János karikaturái a *Borsszem Jankóban* és a *Bolond Istókban* a *Cremonai hegedüs* bemutatója alkalmával.

időző arisztokrácia csaknem teljes számban. A

ye-
ıgy
elő-
ıem
ály
csa
ogy
ı jó
ıat-
zési
ben,
al).
Ge-
in),
ban
yté-
phir
szt-
ver-
ora
özé
ım-
yét,
is-
mi-
teri
ark
ıyit
icht
gén
fő-
ëns

Paris. 11 oct. [18]94.

Cher ami,

pendant que vous pensez à moi, pendant que vous envoyez une si belle dépêche qui a été ma joie et que vous m'écrivez d'aussi intéressantes nouvelles mon

Massenet levele.

La 1ère de la Navarraise,

Moi, je pense aussi

à vous, à votre 1ère

de Lettres de Crimson!

— Qu'il me tarde de vous

savoir heureux de ce

succès! —

időző arisztokrácia csaknem teljes számban. A

— Voulez vous transmettre à notre éminent et aimable confrère Mr. Arthur Nikisch mes plus sincères remerciements! —

— Avec mes respectueux hommages à Madame Jenö Hubay et à

ye-
ıgy
elő-
ıem
ály
csa
ogy
ı jó
ıat-
zési
ben,
al).
Ge-
in),
ban
yté-
ohir
szt-
ver-
ora
özé
ım-
yét,
is-
mi-
teri
ark
ıyit
icht
gén
fő-
ëns

vous, mes sentiments
d'affection et d'admiration
les plus fidèles.

Mallarmé

toutes mes félicitations
et ma gratitude à
Mme Szilagyi et à Mr Arányi

időző arisztokrácia csaknem teljes számban. A hegedűszólót Hubay Jenő játszotta a Felség egyenes kívánságára. A király és családja nagy figyelemmel és érdeklődéssel kísérte az előadást. Mikor az opera véget ért, az udvar, nem várva be a Sylvia balletet, eltávozott. A király oda lépett az előcsarnokban hajlongó Nopcsa Elek báró intendánshoz és így szólt:

— Nagyon szép a Hubay operája, örülök, hogy hallottam. Első operája ez?

— Nem Felség, a második.

— Igazán szép és az előadás is nagyon jó volt.

Hubay az Operaházból a legközelebbi vonattal Németországba utazott, hová hangversenyzési kötelezettségei szólították. Föllépett *Münchenben*, (Kaim Konzert), *Augsburgban* (a Kaim-zenekarral). *Kölnben* (Gürzenich Konzert), *Lipcsében* (Gewandhaus), *Düsseldorfban* (Städt. Musikverein), *Nürnbergben* (Privat Musikverein) és *Stuttgartban* (Liederkranz). Ez alkalommal *Saint-Saëns* egytételes A-dur versenyét játszotta zenekarral és *Zephir* című művét. Közben februárban hazajött és résztvett a *Filharmoniai Társulat* Goldmark-hangversenyén a hegedűverseny előadásával. Hubay kora fiatalsága óta Goldmark leglelkesebb hívei közé tartozott. Franciaországban, Angliában, Belgiumban ő ismertette meg a költő hegedűversenyét, melynek nincs nála méltóbb interpretátora. Ez ismét beigazolódott a Goldmark-est alkalmából, mikor a közönség az ősz poétát érzésének mesteri megszólaltatójával együtt ünnepelte. *Goldmark* Hubay nyakába borult könnyezve s csak ennyit mondott: *„So schön hab ich selbst es mir nicht gedacht!"* . . .

Befejezvén német körútját, március végén *Budapesten* rendezett önálló hangversenyt. A fővárosi közönség ekkor hallotta először *Saint-Saëns*

A-dur versenyét zenekarkísérettel. Saját művei közül is kedveskedett ujdonsággal: bemutatva az *Alföldi hangulatok* című ciklus *Alkonyatkor* és *A fonóban* című képeit. Zongorakísérője egy nagyszerű jövőre jogosító fiatal magyar művész volt, kinek azóta nevét Európaszerte hordozza a hír: *Dohnányi* Ernő. Tavasszal megtisztelő kitüntetés éri: a *Magyar Zeneszerzők Társasága* elnökének választja meg.

Augusztusban *Ostendében* találjuk, hol a hatalmas *Kursaal* százhatvan tagu zenekarának kíséretével előadja *Saint-Saëns* a-dur versenyét, *Spohr* adagióját és a *Zephyr*-t. Ettől fogva csaknem minden nyáron fölkeresi a világhírü belga tengeri fürdőt, hol mint komponista vagy hegedűművész, vagy karmester szerepel. *Une nouvelle trinité musicale* — írja az egyik odavaló ujság — un compositeur, un chef d'orchestre et un violiniste, tous les trois remarquables.

1896 januárjában a fáradhatatlan művész ismét kezébe veszi a vándorbotot. *Bernben* (B. Musikgesellschaft), *Baden-Badenben* (Kurkomité), *Nürnbergben* (Philharmonischer Verein), *Frankfurtban* (Muzeumskonzert), *Stuttgartban* (Königliche Hofkapelle) lépett föl *Vieuxtemps, Saint-Saëns* és saját műveivel.

Márciusban az *Operaház* bemutatta a *Falu rossza* címü operáját. Ez volt az első minden ízében népies magyar dalmű, mely faji eredetiségével messzi perspektívát mutatott: a magyar dalmű jövőjét. A főbb szerepeket a következők énekelték: *Bárdossy* Ilona (Finum Rózsi), *Ábrányiné* (Boriska), *Kaczér* Margit (Bátki Tercsi), *Arányi* Dezső (Göndör Sándor), *Ney* Dávid (Feledi Gáspár), *Beck* Vilmos (Feledi Lajos), *Hegedüs* Ferenc (Gonosz Pista). Sikere nagy volt és őszinte, bár Operaházunk művészei a Falu rossza légkörét merőben idegennek érezték.

Saison 1898-99 CIRQUE DES CHAMPS-ÉLYSÉES 18me Année

ASSOCIATION

DES

CONCERTS LAMOUREUX

L'Orchestre sera dirigé par *M. Camille CHEVILLARD*

DIMANCHE prochain 5 MARS 1899, à 2 h. 1/2

(Ouverture des Portes à 1 h. 3/4)

SÉRIE A **DIX-NEUVIÈME CONCERT** SÉRIE A

AVEC LE CONCOURS DE M.

EUGÈNE D'ALBERT

ET DE M.

JENÖ HUBAY

Violoniste

— *PROGRAMME* —

OUVERTURE de la "Grotte de Fingal" . . . MENDELSSOHN

CONCERTO en la (nº 5) pour Violon . . . . . MOZART

I. Allegro aperto. — Adagio. — Allegro aperto. — II. Adagio.
III. Tempo di Menuetto. — Allegro. — Tempo di Menuetto.

M. Jenö HUBAY.

SCHEHERAZADE . . . . RIMSKY KORSAKOW

Suite symphonique en quatre parties, d'après *les Mille et une Nuits.*
(Première Audition)

CONCERTO en mi bémol . . . . LISZT

M. Eugen D'ALBERT.

A. *ADAGIO tiré du sixième Concerto* . . . SPOHR
B. *LE ZÉPHIR* (op. 36) . . . . HUBAY

M. Jenö HUBAY.

A. *BARCAROLLE* (nº 5) . . . . RUBINSTEIN
B. *ÉTUDE* (op. 25). . . . . CHOPIN

M. Eugen D'ALBERT.

CHEVAUCHÉE DES VALKYRIES . . . . WAGNER

PIANO DE LA MAISON STEINWAY

PRIX DES PLACES : Parquet, 7 fr. — Loges (la place), 7 fr. — Premières, 7 fr. — Promenoir numéroté, 5 fr. — Promenoir (entrée), 3 fr. — Secondes de face, 3 fr. — Secondes de côté, 2 fr.

Le Bureau de Location sera ouvert, au CIRQUE DES CHAMPS-ÉLYSÉES, tous les jours, de midi à 5 h. du soir, et le jour du Concert, de 10 h. à midi.

2-99 14. — Paris, Typ. Morris Père et Fils, rue Amelot, 64.

A párisi Lamoureux-zenekar egyik hangversenyének műsora, melyen Hubay Jenő is közreműködött.

Az öröm azonban nemsokára gyászra változott: bátyja, *Károly* május 29-ikén meghalt. Benne nemcsak melegen szerető testvért, hanem finomlelkü, művészetért rajongó s együttérző barátot veszített. Hubay Károly érdemeire már több izben utaltunk, most csak azt hangsúlyozzuk, hogy nemzeti zenekulturánknak egyik legbuzgóbb harcosa volt, kiben az európai gondolkozás erős nemzeti érzéssel párosult.

Tavaszkor a millenniumi kiállításon az ünnepi csarnokban a Zeneakadémia két hangversenyt rendezett klasszikus és magyar zeneszerzők műveiből. A zenekari számokat *Hubay* Jenő dirigálta s ettől fogva a zenekari gyakorlatokat ő vezette.

Az elmúlt évek szakadatlan munkája amúgy is aláásta Hubay Jenő szervezetét. Az új csapás, melyet még fokozott László fiának halála, ágyba döntötte, majd kényszerítette, hogy délvidékre utazzék. Hosszu ideig őrizte ekkor a betegszobát, még a Falu rossza *bécsi* bemutatójára sem mehetett el (Der Dorflump, *Theater an der Wien,* okt. 29.). A bécsi kritika a magyar tárgyu és zenéjü operát jóindulattal fogadta, a közönség is sokszor megtöltötte a színházat.

A következő esztendőben megalakult a *Kamarazene-egyesület,* melynek estéin gyakran szerepelt a *Hubay-Popper* quartett.

Néhány vidéki koncert után (Debrecen, Miskolc stb.) márciusban megtartotta szokásos évi önálló hangversenyét, mely mindig az évadnak egyik legkimagaslóbb momentuma volt.

Az 1897 esztendő elején nagyon kedvezőtlen hírek keringtek *Brahms* egészségéről. Ezért Hubay elhatározta, hogy meglátogatja a mestert, kit különben mindig föl szokott keresni, ha dolga akadt Bécsben. Néhány esztendő óta Brahms még komorabb és zárkózottabb lett s teljesen föl-

hagyott a nyilvános szerepléssel. Már nem is komponált, régebbi műveit revideálta és látta el jegyzetekkel. Ismerősei közül is csak kevéssel érintkezett. Hubay jövetelének mindig megörült s ilyenkor sokáig elbeszélgetett vele. Brahms a Karlsgasse 4. számu házában lakott a harmadik emeleten, egy öreg asszonynál, kinek három szobáját bérelte. Lakása szinte szegényesen egyszerü volt. Mindegyik butordarabja kottáktól roskadozott. No meg likőrös és boros palack is szép számban sorakozott a földön, mert a mester nem volt ellensége a finom alkoholnak. Egyik reggel, mikor ismét nála volt Hubay, örömmel mutatta neki a *Carmen* partituráját, mellyel kiadója lepte meg (a partitura megszerzése akkor még rendkívüli nehézséggel járt) s a lelkesedés lázával magasztalta Bizet zenedrámájának csodálatos szépségeit.

Április 3-án érkezett Hubay Bécsbe. Az ujságok válságosnak jelezték az agg költő állapotát. Még délelőtt találkozott Breuer dr.-ral, Brahms háziorvosával. Kérdésére, hogyan van a beteg, kitérő választ kapott. Nyomban a Karlsgasséba sietett. A lépcsőházban szembejött vele *Soldat* Mária hegedűművésznő, aki sírva mondta, hogy Brahms utolsó perceit éli . . .

Májusban leplezték le a pozsonyi *Mária Terézia* emléket a király, a királyné, az uralkodóház, s az osztrák és magyar főnemesség számos tagjának jelenlétében. Este a városi színházban díszhangversenyt rendeztek, melyen *Hubay* is részt vett.

December nagyszerű meglepetést hozott számára: *New-Yorkban* az *Astoria-klub* előadta saját szinpadán a *The Violin Maker of Cremona*-t kitünő szereposztásban. Gianninát a párisi *Opéra Comique* híres csillaga, Alice *Verlet* énekelte. Az amerikai sajtót és közönséget egy csapásra meghódította Hubay operája, mely az első magyar darab volt az újvilágban.

MR. BAGBY'S

89th Musical Morning

THE ASTORIA

Monday, December Twentieth

AT QUARTER PAST ELEVEN O'CLOCK

FIRST PRODUCTION
IN AMERICA OF . . .

THE VIOLIN MAKER OF CREMONA . . . (in French)

A Romantic Opera in Two Acts

Poem by FRANÇOIS COPPÉE and HENRI BEAUCLAIR

Music by JENÖ HUBAY

A CREMONAI HEGEDÜS
new-yorki bemutatójának szinlapja.

. . . CHARACTERS . . . .

TADDEO FERRARI, Violin Maker, . .	MR. HEINRICH MEYN
PHILIPPO / SANDRO } his pupils, ...	MR. MAURICE DE VRIÉS / MR. EDWIN WAREHAM
PODESTAT, ...	MR. ERNEST GAMBLE
AND	
GIANNINA, Ferrari's Daughter, . . .	MLLE. ALICE VERLET

Conductor, . . .	SIGNOR BEVIGNANI
Stage Manager, . .	MR. MAX FREEMAN
Violin Solo, . . .	MR. NAHON FRANKO

The violins and other musical instruments used on the stage are kindly loaned by Mr. Victor S. Flechter, 23 Union Square.

. . . ARGUMENT . .

ACT I.

Workshop of Ferrari the greatest violin maker of Cremona

The burgomeister, to preserve the fame of Cremona as the home of the greatest violin makers offers a jewelled chain for the best instrument made by a pupil.

Ferrari, anxious that one of his workmen should win the prize, offers, as an inducement, to give his daughter Giannina in marriage and his entire fortune to the successful competitor. Giannina, who loves Sandro, realizes that Philippo, a hunchback, the most expert of all the workmen, will be the winner. When Philippo has finished his violin, she asks him to play it for her; upon hearing the beautiful tones of the instrument she weeps. Philippo thinks her tears are a tribute to his wonderful art, but she reveals to him that she loves Sandro and can marry no other. Philippo, who loves Giannina too well to interfere with her happiness, generously decides to give her to his rival. Unperceived, he changes the violins, putting his matchless instrument into the case that held Sandro's.

Sandro, knowing that his suit is hopeless, becomes desperate with grief, and determines to win his love at all hazards. He, too, changes the violins. His better self triumphs, however, and repenting his act he confesses to Philippo what he has done. Philippo, forced to explain his noble sacrifice and desiring Giannina's happiness above all things, hastens with Sandro to the Piazza, hoping there is yet time to replace the instruments.

ACT II.—Piazza in Cremona

The podestat awards the prize to Philippo, who arrived too late to accomplish his unselfish purpose. He generously gives the prize to Giannina, and renounces all claim to her hand.

Monday, December 27th

MADAME SEMBRICH

in

"THE BARBER OF SEVILLE."

Ugyanebben a hónapban a filharmonikusok hangversenyén *Richter* János vezetésével előadta *Koessler* János zeneakadémiai tanárnak, egyik legkedvesebb barátjának versenyművét, melyet a szerző neki ajánlott. Az érdekes és értékes alkotás igen tetszett.

Még ebben az évben elkészítette a kultuszminisztérium fölszólítására az 1900-ra tervezett *párisi* világkiállítás magyar csoportja zenei tárlatára vonatkozó előadói javaslatot. Hubay tervezete szerint — mely sajnos, nem valósulhatott meg — hangszeriparunk, zeneműkiadóink, zeneiskoláink szövetkeztek volna retrospektiv kiállításra, hogy a magyar zeneirodalmat a legrégibb időtől napjainkig, hangversenyeken mutassák be.

A következő év (1898) január havában érte meg ötvenedik előadását a *Cremonai hegedűs.* Azóta sem veszített vonzóerejéből és gyors léptekkel halad a százas jubileum felé.

Koessler hegedűversenyét Hubay februárban bemutatta *Németországban,* a *brémai* filharmonikusoknál *Weingartner* Felix és *Lipcsében* a Gewandhausban *Nikisch* Arthur vezetésével. Néhány hét múlva a párisi *Lamoureux*-zenekar műsorai hirdetik *Hubay* Jenő szereplését a Cirque d'été-ben. Ezuttal *Saint-Saëns* A-dur versenyét és második csárdajelenetét játszotta. A *Cirque d'été* közönsége épp oly lelkesen ünnepelte a magyar művészt, mint évekkel azelőtt, a *Cirque d'hiver*-é.

1899-ben a *Liszt Ferenc Zeneművészkör* a millenáris Király-díj pályázatán nyertes műveket díszhangverseny keretében mutatta be. Hubay három kitüntetett dalát *(Eldobtad a szívem, Nefelejts, Elmondanám . . .) Ábrányiné* Wein Margit énekelte.

Kevéssel ezután Camille *Chevillard,* a Lamoureux-zenekar karnagya ismét meghívta

Hubayt, ki most Mozart A-dur versenyét adta elő. Ez alkalommal régi barátnője, *de Brou* marquise soiréet rendezett tiszteletére. Mint rendesen, a születési és szellemi arisztokrácia sok neves képviselője jelent meg az estén, melyen egyéb zeneszámok között Hubay is játszott *Saint-Paul* marquise zongorakíséretével. Ugyanakkor *Ostvalt,* Páris egyik leghíresebb szemorvosa is fényes route-on látta vendégül Hubayt.

Néhány hónap mulva meghalt *Van Hal,* Hubay brüsszeli barátja. Említettük, hogy Hubay az ő *Stradivariusán* játszott, míg meg nem vásárolta *Wieniawsky* híres *Amati*-ját. Akkor a remek hangszer visszakerült tulajdonosához. Van Hal végrendeletében a hegedű eladásából befolyó összeget a brüsszeli konzervatóriumnak hagyományozta azzal a kikötéssel, hogy a kamatot *prix Van Hal* néven minden esztendőben a legkiválóbb hegedűs kapja meg. A csodás hangú hegedűt, — melyről részletesen megemlékezik minden szakmonográfia — Hubay vette meg huszonötezer koronáért. Az Amati-hegedűt tanítványának, *Studer* Oszkárnak, a st.-galleni konzervatórium volt tanárának adta el.

1899-ben ismerte meg a budapesti közönség Hubay egyik csodagyermek tanítványát, a bájos Geyer Stefit, kinek játéka már akkor a legnagyobb feltünést keltette: a közel jövő azután fényesen igazolta a hozzá fűzött reményeket.

1900-ban ismét útra kél és *Lipcsében* (Gewandhaus), *Zürichben* (Neue Tonhalle Gesellschaft), *St. Gallenben* (Konzertverein), *Baselben* (Allgemeine Musikgesellschaft) eljátsza Mozart A-dur versenyét. Majd ismét föllép a *Lamoureux*-zenekar hangversenyén: ezúttal *Corelli* La Folia című művét interpretálva. Ugyancsak Mozart művét mutatja be őszkor *Magdeburgban* a városi zenekar szimfónikus estéjén. *Baselban* azonkivül

HUBAY JENŐ HEGEDÜJE.

Antonius Stradivarius mesterműve 1726-ból. Előbb *Van Hal* brüsszeli mecénás tulajdona, kinek halála után a hegedüt *Hubay* Jenő vette meg.

Hegner Ottó zongoraművésszel önálló hangversenyt is rendezett.

Időközben meghalt *Bartay* Ede, a *Nemzeti Zenede* igazgatója. Az előkelő és fontos állásra az intézet választmánya *Zichy* Géza gróf elnök ajánlására meghívta *Hubay* Jenőt. Az igazgatóválasztó gyűlés azonban csak módosítással volt hajlandó elfogadni Hubay föltételeit. Erre Hubay visszalépett a jelöltségtől, Zichy Géza gróf pedig lemondott állásáról s csak később, engedve a mindenfelől fölhangzó kérésnek, foglalta el ismét. Hubay ellenben örökre megvált a Nemzeti Zenedétől. Az igazgatói állást azóta sem töltötték be. A Nemzeti Zenede ügyeit ma négytagú tanács (direktorium) intézi.

1902-ben elfogadta a *Brünner Musikverein* és a *Frankfurter Museum-Gesellschaft* meghívását. Előbbi helyen *Vieuxtemps* fis-moll versenyét, utóbbi városban *Mozart* A-dur versenyét adta elő.

Április végén *Brüsszelben* előadták a *Salle de la Grande Harmonie*-ban a La Monnaie-színház tagjai a *Cremonai hegedűst. Gianninát* Alice *Verlet* énekelte, ki — mint említettük, — e szerepet New-Yorkban is kreálta. A zenekart *Van Dam* konzervatóriumi tanár vezette. Az előadáson megjelent a belga udvar és arisztokrácia, valamint az író- és művészvilág. A közönség egyre fokozódó érdeklődéssel hallgatta a darabot. Az egyes számokat sűrűen megismételtették s a hegedűszólót, melyet a szerző maga játszott, oly viharos tapssal fogadták, hogy szintén meg kellett ismételni. Az est sikeréhez először a *Flandriai grófnő* gratulált Hubaynak s abbeli reményének adott kifejezést, hogy a jövő évadban a darabot a La Monnaie-színház is bemutatja. A brüsszeliek és az ott levő magyarok egyaránt lelkesen ünnepelték. Másnap *Sousberghe* grófné déjeunerre, *d'Oultremont* grófnő pedig dinerre hívta meg. A

sajtó éppen oly dicsérettel írt a zeneszerző Hubayról, mint annak idején a hegedűművészről és sürgette, hogy a *La Monnaie*-színház mielőbb vegye föl műsorába a Cremonai hegedűst.

Ugyanebben az évben Hubay egy másik dalműve, a *Falu rossza* is bemutatóra került a külföldön. A *berlini Theater des Westens* adta elő. Bár — mint Bécsben — a darab nemzeti és faji jellege szokatlan volt a közönségnek, mégis szivesen hallgatták.

Novemberben szenzációval lepte meg Hubay a zenevilágot: a *Lipótvárosi Kaszinó* hangversenyén bemutatott egy alig tíz éves fiúcskát, Vecsey Ferencet, ki hegedűjén nemcsak a legnagyobb nehézségeket győzte le játszi könnyedséggel, de érett, sőt mély fölfogásával a hallgatóságot a legnagyobb bámulatba ejtette. Majd az egész világot bejárva, mindenütt diadalt szerzett magának és mesterének. Őt követte azután egész sereg kivételes művészi tehetség. Mindannyian Hubay Jenő mesteriskolájának neveltjei.

Hubay sokféle érdemeit már legmagasabb helyen is méltányolják: ő felsége a Ferenc József-rend lovagkeresztjével tünteti ki.

1903 február havában a *budapesti* Operaház bemutatja negyedik operáját, a *Moharózsát,* melynek szövegét *Ouida Two little wooden schoes* című bájos novellájából *Ruttkay* György avatott tolla dramatizálta. A szereposztás a következő volt: Bébé — *Szoyer* Ilonka, Flamen — *Bohnicsek,* Jeannot — *Beck,* Lisette — *Payer* Margit, Róbert — *Dalnoki.* Kisebb szerepekben *Flattné* és *Valent* Vilma működtek közre. Ez a darab is újabb bizonyítékát nyújtotta szerzője színpadi talentumának.

Ugyanekkor került első előadásra *második hegedűversenye Lipcsében,* a *Gewandhausban* Nikisch vezetésével. Hubay Jenő annyira elbű-

GEYER STEFI
a román királyné sinaiai palotájának zenetermében.

völte ekkor a rideg és szigorú német muzsikusokat, hogy Nikisch fölszólította, maradjon Lipcsében, számára a Gewandhausban egészen különleges állást szerveznek bárminő föltételekkel.

Majd átrándult *Drezdába,* hol a *Harmonie Gesellschaft* zenekarával adta elő *Mozart* A-dur versenyét. Innen *Rómába* megy a *Regia Accademia di Santa Cecilia* meghívására s két hangversenyen ragadja magával az örök város közönségét.

Decemberben pedig a *Hubay—Popper* quartett indul útnak. Két hangversenyt rendeznek. Az egyiket *Párisban* a *Nouvelle Société Philharmonique* termében, a másikat *St. Gallenben.* E társulat ebben az évadban egymásután meghívta a leghíresebb francia és idegen vonósnégyeseket. Hubayék Mendelssohn és Csajkovszki egy-egy művét játszották. Közben Hubay és Popper magándarabokat adtak elő. A közönség és a sajtó annyi kitünő kamarazene-társulat után is ujszerűnek és tökéletesnek találta a magyar quartett játékát.

Májusban ünnepelte meg a *Filharmoniai Társaság* fennállásának félszázados évfordulóját. Hubayt, mint zenei életünk egyik díszét, szintén fölkérték a jubiláris hangversenyen való közreműködésre. A *Gavotte*-ot és az *Idyll*-t játszotta *Suite*-jéből zenekarkiserettel.

1904-ben *Sir Alexandre Mackenzie,* az angol zenevilág doyenje, a londoni *Royal Academy of Music* igazgatója fölajánlja Hubaynak az intézet hegedűkiművelési osztályának vezetését. Öt hónapot kellene Londonban töltenie évenkint, húszezer shilling fizetéssel. Hubay azonban a Zeneakadémiánál elfoglalt pozicióját semmiféle művészi és anyagi javakért nem volt hajlandó föláldozni ezúttal sem.

1905 márciusában bemutatta a filharmoniku-

soknál nemrég Németországban nagy tetszés közepette előadott második hegedűversenyét.

A Hubay-Popper quartett már az elmult esztendőben fölhagyott a nyilvános szerepléssel. A művészeket annyira elfoglalta a tanítás, komponálás, szóló-esték rendezése, hogy nem maradt idejük a kamarazenére. De a zenekedvelő közönség nem tudott abba belenyugodni, hogy ily módon egyik legfőbb élvezetétől fosszák meg. *Apponyi* Albertné grófné kezdeményezésére néhány lelkes zenebarát elhatározta, fölkérik a quartetett, hogy folytassák továbbra is hangversenyeiket zártkörű társaság előtt. Hubayék engedtek a kérésnek és néhány éven át a Zeneakadémia kistermében kamaraestéket adtak. A rendezés fáradságos és körültekintő munkáját a zeneművészet önzetlen, lelkes és áldozatkész híve és Hubay gyermekkori barátja, *Léderer* Rudolf vállalta.

1906-ban mutatta be az Operaház *Lavotta szerelme* című zenedrámáját, mely poétikus szövegével, szimfonikus, de magyaros zenéjével, pompás énekbeszédével szintén fejezetet jelent a nemzeti dalmű történetében. A szereplők az alábbiak voltak: Ilona — *Krammer* Teréz, Lavotta — *Takáts,* Francia nevelőnő — *Válent* Vilma, Cigányasszony — *Berts* Mimi, Aradi Zoltán gróf — *Arányi,* Fóthy — *Gábor,* Őrszem — *Déry,* Szentgyörgyi — *Kornai.* Karmester Kerner István.

Vecsey Ferenc ezalatt már számtalan idegen országban megfordult. Őszkor hazajött. Egy jótékonycélú hangversenyen mesterével együtt előadta *Bach* kettős koncertjét a filharmonikusok kísérete mellett. A főváros közönsége örömmel ragadta meg az alkalmat, hogy ismét bizonyságot tegyen Hubay Jenő iránt érzett bámulatáról és szeretetéről.

Majd Hubay Popperrel és híres külföldi és magyar művészekkel szövetkezik trió-estékre. Igy

Station der Stadt-, Vorort- und electrischen Hochbahn (Zoologischer Garten).
Haltestelle der Straßenbahnen aus allen Richtungen.

Theater des Westens

Kantstr. 12. Direction: Max Hofpauer und Hugo Becker. **Kantstr. 12.**

Mittwoch, den 8. October 1902:

Zum 1. Male

Der Dorflump.

(Eine ungarische Dorfgeschichte).

Volksoper in 3 Akten. Musik von Jenö Hubay. Regie: Oberregisseur Jacques Goldberg. Dirigent: Kapellmeister Bertrand Sänger.

Feledi Gáspár, Dorfrichter	Robert Biberti	Lajos, dessen Sohn	Gustav Waschow	Göndör Sándor, ein junger Bursche . . . Franz Bucar.
Boriska, dessen Tochter	Camilla Götzl	Finum Rózsi, ein junges Weib	Aurelie Révy	Ort der Handlung: Ein ungarisches Dorf
Teres, dessen Adoptivtochter	Leonore Mellee	Bonosz Pista, Dorfwächter	Ferdinand Wornes	Zeit: Gegenwart

Der 1. Akt spielt auf dem Hofe Feledi's, der 2. vor der Schenke und auf der Gasse vor Feledi's Hause, der 3. am Ufer eines Flüßchens. Dorfbewohner, Männer, Frauen, Zigeuner etc.

Das Violin-Solo im 2. Akt spielt **Herr Professor Hubay.**

Kassen-Eröffnung 6½ Uhr. Anfang 7½ Uhr. Ende 10½ Uhr.

Preise der Plätze (incl. Zettel): Fremden-Loge Mk. 8.10, Orchester-Loge Mk. 6.10, I. Rang Loge Mk. 6.10, Herren-Loge Mk. 5.10, Parquet-Loge Mk. 4.60, I. Rang-Balkon Mk. 4.10, Parquet-Fauteuil Mk. 4.10, Parquet Mk. 3.10, I. Rang Mk. 3.10, II Rang-Balkon Mk. 2.60, II. Rang Mk. 2.10, III. Rang-Balkon Mk. 1.60, III. Rang Mk. 1.10, Parquet (Stehplatz) Mk. 1.10.

Donnerstag: **Die Brautlotterie.** — Freitag (6. Vorstell. im Freitags-Abonnem.) zum 2. Male: **Der Dorflump.**
Sonnabend: Volksthümliche Vorstellung zu halben Preisen: **Das Nachtlager in Granada.** — Sonntag Nachm. zu halben Preisen: **Der Troubadour.** Sonntag Abend: **Der lustige Krieg.** — Montag: **Martha.**
(Schüler-Gutscheine sind gültig).

Allein richtige Textbücher sind nur im Theater, an der Kasse und bei den Billeteuren zu haben.

Abonnements mit 40 und 50% Ermäßigung werden täglich von 10—1½ Uhr an der Theaterkasse entgegengenommen.

A „FALU ROSSZA“
berlini szinlapja.

D'Albert Jenő, *Backhaus* Vilmos, *Godovsky* Lipót, *Dohnányi* Ernő, *Juon* Pál, *Lamond* Frigyes és más zongoraművészek szerepeltek ezeken az estéken, mikor a kamarazene-irodalom legszebb remekeit hallhattuk.

1907-ben végre a Zeneakadémia méltó otthont kapott. Ekkor avatták föl új palotáját. Az ünnepség alkalmából öt hangversenyt rendeztek, melyeken gyakran találkozhattunk *Hubay* nevével. Igy az első koncerten Hubay előadta egy magyar témára irott változatait, a másodikon a *Hubay-Popper* quartett szerepelt, a harmadikon *Vecsey* Ferenc bemutatta mestere III. hegedűversenyét, melyet még abban az évben a berlini filharmonikusoknál is előadott. A negyedik — zenekari — hangversenyt Hubay vezette.

Ugyanekkor sokoldalú érdemeit magyar nemességgel jutalmazták.

A következő esztendőben alakult meg a Zeneakadémiai tanárok zenekari társasága *Mihalovich* Ödön elnöksége alatt. *Hubay* Jenő és *Popper* Dávid voltak karnagyai az életképes új intézménynek, mely zenei életünk nagy veszteségére, tavaly megszünt. Évente négy hangversenyt rendeztek, ugyanannyi nyilvános főpróbával. Hubay egész sereg ujdonságot mutatott be orkeszterével *Bachtól, Mozarttól, Griegtől, Lalotól, Bartóktól, D'Indytől, Juontól, Gilsontól, Debussytól, Fauré-tól* és a modern muzsika számos kiválóságától. Itt játszotta először 1908-ban *Geyer* Stefi, mesterének *Concerto All' Antica* című hegedűversenyét.

1908-ban a *londoni Philharmonic Society* karmesterének, Henri *Woodnak* meghívására ellátogat *Vecsey* Ferenccel Londonba, harminc év előtti diadalainak szinhelyére. A fogadtatás s az ünneplés épp oly lelkes volt, mint egykor. *Vecsey* mestere III. hegedűversenyét játszotta *Hubay* veze-

tésével, majd együtt előadták *Bach* két hegedűre írt versenyét. Nemcsak a publikum halmozta el tetszésének jeleivel, hanem a sajtó is valósággal magasztalta mindkettőjüket.

1910-ben a *Petőfi-ház* javára Hubay dalaiból hangversenyt rendeztek, mikor *Steiner* Ferenc, *Marschalkó* Rózsi és *Sas* Zoltán legujabb kompozicióit mutatták be. Ugyanekkor a Petőfi-Társaság tagjai sorába választotta. Júliusban *Ostendében* dirigált magyar zeneszerzők műveiből összeállított hangversenyt, augusztusban *Scheweningenben.* Utóbbi helyen a *berlini filharmonikusok* zenekarát vezette. Mindkét hangversenyen előadásra került A falu rossza *(Le Rôdeur du village)* hatásos ouverture-je. Scheweningenben azonkívül kitünő tanítványa, *Szigeti* József bemutatta mestere második hegedűversenyét. Ebben az évben a *Szinpadi Szerzők Egyesülete* elnökének választja.

1911-ben ülték meg nagy fénnyel és pompával a *Liszt-centennarium*-ot. Ez alkalomból a budavári Mátyás-templomban előadták a *Koronázó misét.* A *Benedictus* hegedűszólóját Hubay játszotta.

Tavaszkor a római nemzetközi kiállításon négy hangversenyből álló *Festival Unghereset* rendeztek *Hubay* vezetésével. Előadásra került *Herzfeld, Liszt, Hubay, Bartók, Dohnányi, Rékai, Mihalovich, Aggházy, Vándor, Liszt, Zichy, Szendy, Buttykai* és a magyar zene néhány más jelesének műve. A hangversenyek keretében *Hubay* eljátszotta a szólót a *Cremonai hegedűs*-ből, *Wieniawsky* két mazurkáját, míg *Vecsey* mestere harmadik hegedűversenyét és a *Zephyr*-t, együttesen pedig Bach kettős koncertjét. A hatalmas *Augusteo* mindegyik délután zsúfolásig megtelt s Hubaynak folyvást szünni nem akaró óvációkban volt része.

Paris
11 Janv. 1912

Savez-vous, mon admirable ami, que je vous aime depuis plus de trente deux années?...

Votre amitié fidèle me touche profondément!

Massenet

Massenet utolsó levele Hubay Jenőhöz.

tésével, majd együtt előadták *Bach* két [illegible]

Ziegfeld chi

tésével, majd együtt előadták *Bach két hegedű*

Ugyanebben az évben *Ziegfeld* dr., a chicagói *Musical College* elnöke meghívja az intézet hegedűosztályainak vezetésére, évi huszonötezer dollár fizetéssel! A válasz ismét ugyanaz, mint az előző ilyfajta ajánlatokra.

1911-ben állították föl a Zeneakadémián a művészképzőt, melyen Hubay Jenő, Popper Dávid és Szendy Árpád tanítanak.

Az utóbbi években sajnos, egyre ritkábban szerepel nyilvánosan Hubay Jenő. Legutóbb e nyáron az *ostendei Kursaal*-ban dirigált egy magyar koncertet. De annál többet foglalkozik tanítványaival és a komponálással. Hisszük és reméljük, hogy a java férfikorát élő sokoldalú művész zenekultúránknak még sokszor fog multjához méltó dicsőséget szerezni.

IX.

Hubay reproduktiv művészete.

Hubay Jenő előadó művészetét az előző fejezetek során sokszor jellemeztük a régi és modern zenekritika mestereinek tollával. Ezuttal csak egyéniségének analizálását kisértjük meg.

Hubay atyjától nemcsak nagy zenei tehetséget örökölt, hanem ritka hajlandóságot a hegedűhöz. Már kora gyermekségében fölényes ura hangszerének. Első irányítását atyjától nyerte, kinek játékában félreismerhetetlenül és határozottan szólalt meg a magyar lélek. Szilaj tűz, belső hév és energikus vonóvezetés, megannyi faji sajátság *Huber* Károly reproduktiv művészetében. Hubay Jenőnél azután fokozottan érvényesül a lelki átöröklés elve. Atyja előadásának sajátosságai nála hatványozva jelentkeznek. Mint gyermekifjú *Berlinbe* kerül a hegedű legideálisabb mesteréhez, *Joachimhoz.* Itt megtanulja a klasszicizmus tiszteletét, megérzi a zene metafizikai mélységeit. Látja, hogy a virtuozitás nem cél, csak eszköz magasabb célok elérésére, mert a befejezett technikai tökéletesség fokán a művészet teljes anyagszerűtlenségében szólal meg a hangszeren. A *Hochschulé*-n eltöltött évek adták meg *Hubay*

Jenő játékának a szilárd, biztos alapot s az erkölcsi tartalmat, mely nem csillogó külsőségben, hanem az elmélyedésben keresi és találja az igazi művészetet.

Joachim után egy másik nagy hegedűsnek, Henri *Vieuxtempsnak* környezetébe kerül Hubay. *Vieuxtemps* fölfogása és játéka merő ellentéte *Joachim* müvészetének. Széles, hatalmas tónus mellett virtuóz, elegáns könnyedség és színdús frazirozás, a hangszer legraffináltabb hatásainak abszolut ismerete avatták *Vieuxtemps*-t a belga iskola legnagyobb mesterévé. Ezek a kvalitások a német klasszikusok reprodukálásában nem érvényesülhettek, mert a bennük rejlő szellem másféle interpretálást — a *Joachimét* — követeli. *Vieuxtemps* inkább a más fajsúlyú francia muzsika, az esprit gaulois megszólaltatója. És mert a francia zene nem elég gazdag hegedűkompoziciókban, megteremtett egy új hegedű-litteraturát: a Vieuxtemps-irodalmat, melynek külső és belső értéke talán nincs összhangban, de telve van üde, friss poézissel s a hegedűsnek a leghálásabb föladat. Hubay, bár nem volt szószerinti tanítványa Vieuxtempsnak, mégis több, mint egy esztendőn át napot nap után vele töltött s így elleste művészetének legrejtettebb titkait. A belga hegedűs az ő meleg tónusával, közvetetlen előadásmódjával közelebb férkőzött az érzésben vele rokon magyar művészhez, mint a német hegedűs filozófikus nyugalma, sokszor hidegnek látszó józansága, melyen keresztül néha alig lehet megérezni a költő föllobbanásait. Igy Hubay elsajátította Vieuxtemps iskolájának összes jelességeit s később nem egyszer — mint említettük — a belga iskola reprezentativ művészeként szerepel Joachimmal szemben.

De *Joachimnak* és *Vieuxtempsnak* — a hegedű, Paganini óta, e két legnagyobb mesterének — művészete nem ejtette annyira hatalmába, hogy

az önálló egyéniséget kiölte volna belőle. Csak mint elektromos ütés hatott reá: izgatóan és hevítően. Az idegen hatásokat teljesen átformálta az ő magyar lelke. Játékának szenvedelmes ereje és epedő lágysága, csapongó fantáziáju előadása, nagyszerü ritmikája, mind Hubay legegyénibb tulajdonságai, melyekkel sem Joachim, sem Vieuxtemps nem rendelkezett. Hubay mint hegedűművész is ideálisan sokoldalu. Átérti és átérzi a német szellem legmélyebb megnyilvánulásait — *Bachot* és *Beethovent,* — a francia klasszicizmus derüs világát és csodálatos formaművészetét — *Saint-Saënst* és *Franckot,* — de épp oly otthonos a technika nyaktörő bravurjaiban vagy a modern muzsika — *Godard* és *Goldmark* — édes avagy buja szinekben tobzódó és forró erotikáju levegőjében. Van még egy zárt, különálló világ, hová Hubayt egy művésztársa sem tudja követni: a magyar muzsika. Az elkövetkezőkben szólani fogunk róla, hogyan alkotott ő is Vieuxtemps példájára magyar hegedű - irodalmat, melyben a kollektiv magyar fajilélek érzései jutnak kifejezésre. De itt a helye, hogy reámutassunk: a magyar néplélek édes-bús hangulatának igazibb tolmácsa nem volt, mint Hubay Jenő. Semmi külső dísz és sallang, cigányos cifrázás vagy a virtuóz hatásvadászó dekorativ cicomája: csupa szív és érzés, néhol megrázó erő, hévvel és tűzzel teljes temperamentum.

Igy egyesíti Hubay művészete a nagy hegedűsök egyéniségeit *Joachimtól Vieuxtempson* át *Sarasateig.* És ez a művészet annál értékesebb, mert színmagyar.

Nem kevésbbé jelentős mint kamaraművész. Itt érvényesül csak igazán stílusérzéke és a művek mélyére hatoló fölfogása. Joachim tanítványa egyéniségének teljes önmegtagadásával illeszkedik bele a kamarazene komoly, szigoru

szellemébe, anélkül, hogy elveszne játékának egyéni karaktere. A Hubay-Popper vonósnégyes négy különböző egyéniség ritka tökéletességü összehangolása volt, mely így érvényre juttatta a költő legtitkosabb intencióit, lelke legrejtettebb érzéseit. Mint a kamarazene tanára, növendékeit is ebben az irányban nevelte.

Hubay harminc éves tanári működése alatt egész hegedűművész-generációt nevelt föl, ékes bizonyságául nagyszerü pedagógiai tehetségének és oktatómódjának. Brüsszeli tanítványairól már szólottunk. Magyarország minden nevesebb hegedűse az ő iskolájából került ki, mely így a kasseli, bécsi, párisi, prágai és berlini iskolák hírnevét is elhomályosítja eredményével. Megtanulják nála nemcsak a hangszeren való uralkodást, hanem — amit különben ritkán lehet elsajátítani — hogyan kell szívet és lelket önteni játékba. Mindenütt jól tudják, hogy sehol a tanuló hegedűs nem tesz szert oly széles, meleg kantilenára, erővel teljes zengő hangra, mint Hubay iskolájában. A távol idegenből keresik föl állandóan nemcsak európaiak, de amerikaiak is, hogy kiképzésük és művészetük tökéletesítését tőle nyerjék.

Tanítványai közül világszerte ismeretes *Geyer* Stefi, *Vecsey* Ferenc és *Szigeti* József. Mindhárom egymástól elütő művész. *Geyer* Stefi előadásának lányos gyöngédsége, *Szigeti* tónusának eszményi tisztasága — minő talán csak az akusztikusok képzeletében él — és *Vecsey* korát meghaladó fölfogása és nagyszerű technikai készsége ragad meg. Mindegyikük rendes vendége évente Európa és Amerika hangversenytermeinek. Idegen növendékei közül máris hírneves az amerikai *Sol Cohen,* kiről az újvilág lapjai a legnagyobb elragadtatás hangján írnak, a szintén amerikai *Brown* Eddy, kit nemrég Londonban ünnepeltek, az orosz *Kogán,* a svájci *Studer* Oszkár, a magyarok körül *Kemény*

Geyer Stefi

Vecsey Ferenc

Szigeti József

HUBAY Jenő
és három leghíresebb
tanitványa.

Rezső, *Mambriny* Gyula, *Szerémi* Gusztáv zeneakadémiai tanárok, *Szigeti* Dezső, tíz éven át a párisi *Colonne* zenekar, most a Népopera hangversenymestere, *Zsolt* Nándor, a londoni *Wood*-zenekar első hegedűse, *Gyárfás* Ibolyka, *Telmányi* Emil, *Popiel* Mici, *Weltmann* Feri és Rózsi, *Rév* Kálmán és mások. Hubay mesteriskolájának így csakhamar oly hitele és neve lett külföldön, hogy a Hubay név a legjobb ajánlólevél bárhol egy fiatal hegedűsnek.

Hubay reproduktiv működésében jelentős szerepet játszik karmesteri tevékenysége. Már gyermekkorában atyja oldalán megismerte a legbonyolultabb hangszernek, a zenekarnak minden csinjátbinját. Párisban szorgalmas látogatója a zenekari hangversenyeknek és próbáknak, ami megbecsülhetetlen iskola a fiatal karmesternek. *Brüsszelben* dirigált először, a konzervatórium zenekarát vezette. Itthon három éven át országos karnagya volt az *Országos Dalosszövetségnek.* Ez a rendkívül nehéz és kényes állás volt tűzpróbája karmesteri képességeinek. Egy-két próbával a mindenfelől összegyült dalosokat fegyelmezni és gondos, finoman kidolgozott előadást produkálni, biztos kezü és biztos fejü dirigenst kiván. Majd a *Zeneakadémián* vezeti a zenekari gyakorlatokat. Kevés orkeszterben szólnak oly gyönyörű meleg hangon a vonósok, mint Hubay növendékzenekarában. A keze alól kikerült zenészek mindenütt beváltak mint fegyelmezett, kifogástalan zenekari játékosok. A *Zeneakadémiai Tanárok Zenekara* alkalmat nyujtott, hogy modern kompoziciók bemutatásával az orkeszterművészet virtuóz és ragyogó fogásait érvényesítse. Hubay Jenő az egyetlen magyar karmester, ki állandóan dirigál külföldi zenekarokat. Igy vezette a londoni, berlini, pawlowszki, scheweningeni, ostendei filharmónikusokat.

X.

Hubay produktiv művészete.

Hubay Jenő lirikus tehetség. Alkotóereje úgy a szimfónikus stílusban, mint a színpadi zenében vagy a kisebb dalformában, avagy hegedűdarabjaiban ugyanazokat a sajátosságokat mutatja. Invenciója szinte kiapadhatatlan. Melódiái a legnagyobb könynyedséggel ömlenek, továbbszövésük szimfonikus, fejlődésük széles és lendületes. Csupa világos, derűs érzés, csupa gyöngéd finomság, szelid, lágy hajlású dallamokban. Nem vívódik metafizikai problémákkal. Igazi lírai zene a maga bájos közvetetlenségében. Az éles drámai akcentus, a tragikai feszültség megrázó ereje nincs meg Hubay zenéjében. Szintúgy hiányzik belőle a szív eksztatikus hevületének visszhangja. Ha a lélek hullámzásának és viharának szegődik tolmácsává, zenéje szenvedelemtől, néha forró hévtől sugárzik, de megmarad lírának, felfokozott lírának, melyet így mindig kifejezőnek és őszintének érzünk. Amellett formában, érzésben előkelő. Kidolgozása elegáns és finom, sehol semmi elnagyolás. Másik jellemvonása Hubaynak a magyarosságra törekvés. Sőt ennél több, a magyar műzene megteremtése.

A XIX. század közepén alakulnak ki a nemzeti műzenék, mikor a népzene elemeit műzenévé fejlesztik oly erős egyéniségek, kik egyszersmind nagy tehetségek. Igy alkotja meg *Glinka* az orosz, *Pácius* a finn, *Smetana* a cseh, *Grieg* a norvég műzenét. Hubay előtt is ez a cél lebegett: fokozatosan impregnálni a zenei formát faji elemmel, hajlítva a kemény magyar frázist és könnyeddé téve a technikát. Szándéka tudatos és belső meggyőződés eredménye, de megnyilvánulása csakhamar ösztönszerüvé és öntudatlanná válik. Igy idővel faji frazeológiát, magyar műzenei nyelvet teremt. Magyar gondolatai a szimfonikus formában épp oly otthonosan érzik magukat, mint az operában. De csinál magának faji műformákat is, mint például a csárdajelenetek. Hubay magyarosságát zenéjének dallambeli ritmikai és harmóniai sajátosságai adják. Később részletesen vizsgálódás tárgyává teszszük ezeket.

A nemzetiesség mellett idegen hatások is vannak Hubay reproduktiv művészetében, épp úgy, mint előadóművészetében. Az *Alienor* ködös világát bayreuthi árnyak népesítik be. A *Cremonai hegedűsben* a *Thomas-Gounod-Massenet* harmónikus szépsége, lirikus dallamossága ragad meg. A magyar verőfényben bontakozik ki először Hubay magyarságtól izzó lelkének egész gazdagsága: *A falu rosszá*-ban. De őt is utóléri az úttörők rendes sorsa, a meg nem értés, a félreismerés. Magyar parasztok kimondhatatlan nevü ruhadarabokban az Operaház színpadán. A germán istenektől az olasz paraszton át az alvilág és felvilág minden rendü és rangú halandójának és halhatatlanjának van ott helye: csak a magyar nép fiának nincs. A főváros kozmopolita izlésü közönsége nem látta meg az első ízig-vérig népies magyar operát Hubay művében. Kissé csalódva, ismét idegenben reméli a diadalt: megzenésíti a *Moharózsát,* Ouida bájos no-

velláját. A Tauchnitz-poézis gyöngéd szentimentálizmusa a német romantika s a francia atelier-költészet levegőjét árasztotta maga körül. Később egyre számosabban sorakoztak a magyar zene híveinek táborába. Ujból megpróbálkozik a magyar operával, ezuttal nem népies, hanem történeti szövegüvel. Megírja a *Lavotta szerelmét* s azon az úton haladva, melyet *Mihalovich* Ödön kezdett meg a Toldi-ban, megpróbálkozik a magyar zenedráma frazeológiájával. Épp így dalaiban és hegedűdarabjaiban a franciás és németes irányuak váltakoznak a magyaros jellemüekkel. *Fauré* és *Godard* parfümös levegője amott, a német Lied és a francia Mélodie hangulatai emitt, mintha csak szerzőjük fitogtatni akarná, hogy mily könnyen tudja utánozni az idegen stílust.

Ám csakhamar nyilvánvaló, hogy az idegen hatások azonnal beleolvadnak Hubay költői egyéniségébe s egyáltalán nem veszélyeztetik eredetiségét. Dologbeli készséget, külső effektust tanul belőlük, de az az érzés és gondolatvilág, a fölépítés egyéni és eredeti. Amellett mindegyik művén érezhetők a magyaros vonások a szinekben és a ritmikában.

XI.

Hegedü-darabok.

Hubay zeneszerzői munkásságában kétségkívül hegedűre írt művei a legjelentősebbek. Tartalom és forma szempontjából kamarazene, programzene, ugynevezett előadóművészi és magyaros tárgyuakra oszlanak. Valamennyinek közös jellemvonása a hangszer bámulatos ismerete.

Két opera-parafrázissal aratja első két nagy sikerét: a *Lahore-suite*-tel (op. 3.) és a *Carmen fantaisie*-vel (op. 3. No. 3.). Mindkettő az operák legszebb melódiáit dolgozza föl. Meglepő könnyedséggel és bravurral hajlítja *Massenet* és *Bizet* muzsikáját a koncertáló hegedű-szólamához. A szerkezet egyszerü, de hatásos. A kisérő orkeszter mindig pompásan simul a magánhangszerhez.

Előadási darabjai rendkívül változatosak és sokfélék. Van közöttük egy csomó finoman érzelgős munka — megannyi szomorú vagy vidám hangulatváltozat — (*Contemplation* op. 14., *Conte* op. 15. No. 1., *Maggiolata* op. 15. No. 2., *Devant son image* op. 38., *Nachtigallen-Gesang* op. 38., *Nocturne* op. 42., *Pensée Triste* op. 74., *Fantaisie Élégiaque, Morceaux caractéristiques* címü füzetek stb.), néhány a technikai készség csillog-

tatására készült mű (*Danse diabolique* op. 10. No. 2., *Valse Caprice* op. 10. No. 3., *Deux Mazurkas* concertantes, *Capriccio de Concert* op. 86. No 1., *Moto perpetuo* op. 88. stb.).

Kimagasló programzenei alkotása három van. Időrendben első a *Virágrege-ciklus,* melyet *Zichy* Géza gróf költeményei inspirálták. Formája hat részből álló suite: *Virágfakadás, Bimbó és virág, A lepke, Mámor, Zephyr, Elhagyatva.* Csupa finom Maeterlinck-szerü szimbolizmus, lágyan zsongó, majd kecsesen szökellő melódiákban, modern, néhol pikáns harmóniákban és halavány, elmosódó szinekben. Legnagyobb sikert aratott a *Zephyr* című tétel, mely aetherikus finomságaival, harmónikus felhangjaival a legtökéletesebb flageolet - technikát követeli. Az *Ataïr*-t a szerző roman musicale-nak nevezi, először használva ezt az elnevezést, melyet majd Gustave *Charpentier* fog divatba hozni *(Louise).* Az *Ataïr* tulajdonképpen suite, zenei portrait alakjában. Egy szép asszony portraitja ötféle hangulatban, amint kedve vagy szeszélye változik: *Caprice de femme, Invocation. Feux follets. Epanchement. Grisé d'Amour.* Az alaptónus ismét gyöngéd líra.

Elmés, kedves muzsika a *Scènes d'enfant* című suite is. A gyermekszoba annyi jeles poétája, *Schumann, Bizet, Mussorgsky, Conus, Debussy, Ravel* és társai után Hubaynak még mindig van eredeti mondanivalója a gyermek lelkivilágáról. Tíz bájos képben varázsolja elénk a gyermek vidám, gondtalan életét reggeltől estélig. A fiúcska pajkosan kergetődzik kint a pázsíton *(Sur la pelouse),* mialatt elveszíti egyik játékszerét *(Premier chagrin),* majd a pillangót űzve *(Chasse aux papillons)* eltéved az erdőben *(Égaré dans la forêt).* Azután bujócskát és katonásdit játszik *(Jouons à cache-cache, je serai soldat).* Kifáradva a szaladgálásban, le-

telepszik a nagymama széke mellé s úgy hallgatja meséit *(Ce que grand' mère raconte)*. Közben szappanbuborékot fúj *(Bulles de savon)*. Végre eljő az este, imádkozik *(Prière du soir)* s elszenderül *(Endormi)*. Naivul bájos, egyszerű muzsika, mely finom pszichológiával festi a gyermek érzéseit.

Kötött formájú művei között legrégibb a *Suite* hegedűre, zenekar kísérettel. Uralkodó hangneme g-dur. Az első és utolsó tétel közös formái szerves összefüggést és ciklikus jelleget adnak a műnek. Az első tétel *Gavotte*, a XVIII. század nagy mestereinek stílusában, de raffinált modern harmóniákkal és szinekkel. A zenekar bevezetése után — melyet az utolsó tételben fogunk mint főtémát ismét hallani, — energikus akkordokban hangzik föl a magánhegedűn a gavotte témája. Érdekesen harmonizált átmenet után ugyanezen témával, kisérve a zenekar dallamos ellenpontjával, záródik az első rész. A trió, mint az *Bachnál* is gyakran előfordul, musette szintén g-dur témával, mellyel az ismétlésben variálva találkozunk. Ezután erővel teljes magyaros gondolat szólal meg, hogy kettős fogásokban átvezessen a negyedik a-moll témára, mely g-durba modulálva végződik. Most rendesen ismétlődik az egész gavotte a nyolc taktusos bevezetés nélkül. A szabályos zárlat után a musette következik h-mollban. Az oboák játszák a témát, melyet a magánhegedű kontrapunktáló figurákkal diszít. Különböző modulációk után eljutunk a főtéma záró részéhez. Ezzel végződik az első tétel. A második tétel az *Idyll*, kevésbbé eleven ritmusu, mint az első. Finoman ívelt, nyugodt hatnyolcados témát hallunk c-durban, egyszerü kisérettel. Különböző harmóniai elváltozásuk után következik a kissé gyorsabban lüktető középső rész c-mollban. Csakhamar visszajutunk az első témához s az ebből szólt coda légies elhaló hangjával ér véget az *Idyll*. A harmadik tétel az *Intermezzo*, a leg-

hosszabb. Azonnal az a-dur főtéma szólal meg a magánhegedűn, majd egész sereg melléktéma után halljuk a főtéma ismétlését zenekaron, míg a hegedű ugyanazt variálja. A középső rész f-dur témájának harmóniai és ritmikai elváltozásai után, melyekhez dallamos ellentémákat játszik a zenekar, következik a szabályszerü ismétlés záradékkal. A *Finale*-ban a *Gavotte* főtémáját halljuk számtalan variációban. A középső részben érzelmes, de férfias gondolat szólal meg.

Hegedűversenyt négyet írt Hubay. Az első a *Joachimnak* ajánlott a-moll *Concerto dramatique.* Az *Allegro Apassionato* szenvedelmes témával kezdődik, melyet a zenekar játszik. A bevezetés után a magánhegedű recitativja csakhamar átolvad a lágy főtémába. A szólóhangszer trillái alatt szólal meg a fafuvókon a g-dur melléktéma, melyet azután rögtön átvesz a hegedű, majd ragyogó passage-okban variálja a bevezető témát. Ezután ismét a főtéma hangzik föl diadalmasan, majd a recitativ ismétlése és cadentia-szerü futamok után föllép a szelid melléktéma, végül folyvást fokozódó tempóval és dinamikával befejeződik a tétel a-mollban. A második tételben, az *Andante ma non tanto*-ban (d-dur), a fafuvók és a hárfa hangulatos bevezető taktusai után halljuk a lágy főtémát, majd a zenekar átvezet a téma a-durban való megfordítására. Ezután következik a megkapó érdekességü tematikus kidolgozás. Elhaló pianissimoban végződik a tétel. Az *Allegro con brio* a zenekar szenvedelmes akcentusaival kezdődik. Heves lüktetésü téma hangzik föl a hegedűn a-mollban, majd d-mollba modulálva füződik tovább. Ugyancsak d-mollban van a melléktéma, melyet a klarinét sző tovább. Ezt széles, meleg cantiléna követi. A tematikus kidolgozásban a főtéma az előző tétel főtémájával keverve jelenik meg. Lendületes a-dur codaval végződik a verseny. Külön dicséretet ér-

demel a mű elmés ritmikája és szines fuvó-technikája, mely Hubayt mint bevégzett orkeszter-művészt állítja elénk.

Második versenyművében, melyet tanítványának, *Studer* Oszkárnak ajánlt, már magyar gondolatokat dolgoz föl. A hangszer technikai kihasználásában nem oly hálás és csillogó, mint az első, — cadentia sincs benne — inkább az abszolut muzsika szelleméhez mért komoly és előkelő alkotás. Az első tétel, *Allegro con fuoco* (e-dur), a rendes szonátaforma, erővel teljes főtémával és puha, lágy melléktémával. Utóbbit több instrumentális változatban halljuk. Rövid — modulációkban gazdag — coda közbeékelése után megkezdődik d-mollban a kidolgozás, melyben a magánhegedűn pompás magyaros ritmusu téma lép föl. Az expozició ismétlését követő codaban érvényesítheti azután a művész technikai készségét. A második tételt, *Larghetto* (c-dur), a zenekar kezdi, melyre a magánhangszer felel választémával. Majd a magyaros zamatu melléktémát halljuk g-durban. Ezután a *Piu mosso quasi allegretto* cimü középrész következik új témával, melyet a választéma követ variált formákban, majd a melléktéma. A poétikus tételt hangulatos coda fejezi be. A harmadik tétel, *Rondo, Allegro non troppo* (e-dur), csupa vidám derü. A zenekar rövid előjátéka után csakhamar megszólal a hegedűn a főtéma, melyet úgy a magánhangszer, mint a zenekar számtalan alakban variál. Ezután jön az első középtétel a főtéma ismétlésével. Különböző modulációk után halljuk a magyaros második középtételt (h-moll), melyet a fafuvók, majd a vonósok vesznek át, míg a magánhegedű a téma tizenhatodokra bontott változatait játsza. A többi rész a rondo-forma törvényeinek megfelelően alakul s a főtémából alakított hatásos codaban nyer befejezést.

A harmadik, *Vecsey* Ferencnek ajánlott g-moll

verseny első tétele *Moderato*. Az energikus főtéma először a zenekaron, később a magánhangszeren szólal meg egy második témával kibővítve. Majd a zenekar ismétli variációkban a főtémát, míg a hegedű arpeggiokkal kontrapunktál. Ezután következik a nyugodtabb melléktéma, melyet csakhamar gyors lüktetésü triolák váltanak föl, míg a fuvola és az oboa az első témát ismétlik. Számtalan hangnemkitérés és ritmikai változás után megkezdődik a kidolgozás, melynek végeztével a teljes zenekar attaca átvezet a *Scherzo*-ra (e-moll). A zenekar hosszabb bevezetése után lép föl a magánhangszer a diabolikus főtémával (allegro vivo). Rendkívül elmés az orkeszter kísérete, mely a lefelé haladó kromatikus skálán épül föl. Ezután következik a trio, melynek témája a főtémából készült, azután a kidolgozás e-durban. Codaval végződik a tétel. A következő tétel *Adagio* (cis-mollban). Az orkeszter bevezető ütemei után két főtéma szólal meg: a magánhangszeren és a zenekarban, ezután pedig a melléktéma. A kidolgozás után jön az ismétlés a g-húron. Az utolsó tétel *Allegro con fuoco*. A főtémát fugátonak dolgozza föl a zenekaron, melyet a hegedű is átvesz. Ezután a klarinét meleg kantilénaszerü melléktémát játszik, melyhez a hegedű kontrapunktáló főtémája fonódik s amely téma majd a hegedűn szólal meg. Majd következik a főtéma megismétlése, majd a kadencia, ebben föllépnek az egész versenymű összes főtémái. Újból a főtémát halljuk a zenekaron, majd a magánhangszer játsza az előbbi kantilénatémát g-durban s a zenekar hegedű kontrapunktáló témáját. Hatalmas coda rekeszti be a formában és tartalomban egyaránt érdekes és hatásos munkát.

A *Geyer* Stefinek ajánlott *Concerto all' Antica* a XVIII. századbeli mesterek stílusában komponált alkotás, archaisztikus formákkal és harmó-

Bruxelles
Hôtel de Suède
17-12-94

Cher Monsieur. C'est par hasard que j'ai découvert une scène de la Czarda qui m'est dédiée, elle est charmante et vous remercie, mais c'est aussi par hasard que j'en ai découvert une autre qui me plait infiniment plus et que je voudrais bien jouer, surtout en Espagne où j'irai en mars, car notre Reine est Autrichienne et adore les Airs Hongrois, seulement, je voudrais bien avoir l'Orchestre. Où peut-on se le procurer, pourriez-vous en faire une copie pour moi si elle n'est pas publiée? — avec une partie d'indication cela suffirait et cela me ferait bien plaisir le morceau me plaisant infiniment.

Je suis ici pour trois semaines ensuite vous pouvez écrire ou expédier chez Durand éditeur 4 place de la Madeleine Paris — Il est bien entendu que je

Sarasate levele

paierai les frais de Copie

Recevez l'assurance de ma plus grande sympathie artistique

Pablo de Sarasate

La Reine de la Czarda qui me plait tant est dédiée, à la Reine des Belges Marie Henriette

niákkal. Az első tétel, az a-moll *Prélude,* szabad formában van írva. A második a *Corrente* és *Musette.* A *Corrente* gyorsan pergő, finoman cizellált munka. Szintúgy a *Musette,* mely triónak van beállítva a tételbe. A kedves, szelid dallammal egyidőben folyvást hangzik a mély g, amint a dudán is szólt a basszus quint. A harmadik tétel e-dur *Larghetto* szonáta-formában. Az utolsó tétel ragyogóan kidolgozott *Finale.*

Itt említjük meg a *Sonate Romantique*-ot, mely bár Victor Hugo egyik versét vallja programul, a kamarazene-stílus és a szonáta-forma törvényei szerint van fölépítve.

Hubay volt az első, ki a népies magyar témát bevitte a hegedűdarabokba. A szimfonikus szerkesztés egyáltalán nem feszélyezte. Nagy technikai tudásával és erős faji érzésével bámulatos könnyen és biztosan dolgozza a népies gondolatokat. Egész új hegedűirodalmat teremtett így meg. Uj zenei formákat is alkotott, mint például a *Csárdajeleneteket.* Mindegyik népdalból van fölépítve *(Hejre Kati, Hullámzó Balaton, Sárga cserebogár, Kossuth-nóta, Azt mondják, Cinka Panna, Pici tubicám* stb.). Izig-vérig magyar muzsika, mely az előadó művésznek is rendkívül hálás, anélkül, hogy a technikai nehézségek szándékos halmozásával veszítene népies jellegéből. Hubay Csárdajelenetei polgárjogot nyertek a nagyvilág hangversenytermeiben, hol a hegedű legelső mesterei: *Heermann, Sarasate, Kubelik, Sauret* és mások szólaltatták meg. Magyaros tárgyu darabjai közül nevezetesek a *Plevna-nóta* (op. 1., *Szentirmay* Elemér dalának átírása), a három *Fantaisies Tziganesques* (op. 4. és 55.), népies zamatjával és tüzével a *Six poèmes hongrois* (op. 27.), *Six Nouveaux Poémes Hongrois* (op. 76.). Igen érdekesek *Impressions de la Puszta* (op. 44.), *Eine Pusztenfahrt* (op. 37.), *Alföldi hangulatok* címü darabjai. Ezekben találjuk először a

magyar föld, a magyar milieu érzésének és hangulatának zenei kifejezését a maga hamisítatlan népiességében, eredeti közvetetlenségében, mint *Grieg* népies levegőjü műveiben a norvégek érzéseit. Hubay magyaros szimfonikus művészetének legragyogóbb példája *Variations sur un thème hongrois* címü műve (op. 72., *Bram Elderingnek* ajánlva). Mindjárt a gyönyörű magyaros lejtésü témát halljuk a zenekaron, melyre a hegedű hat ütemes kadenciaszerü résszel felel. Ennek ismétlődése után a magánhegedűn lép föl a főtéma, mely négy periodusból álló magyar dal. A periodusokat a fafuvók menetei kötik össze. Az első változatban a klarinét és a fagott hozza a témát, melyet a magánhangszer figurációja díszít. A második változatban a mély vonósok interpretálják a témát, a hegedű kettős fogásu triolákban kontrapunktál; a harmadik változatban a négynyolcados témát hatnyolcados ritmusban halljuk. A negyedik változatban a fuvolán szólal meg a téma, melyhez a magánhegedű tremoloból és üveghangokból sző kiséretet. Az ötödik változat a témát csaknem teljesen deformálja. A hatodik változatban a fafuvókon hangzik föl b-mollban az előbbi deformált téma, melyet a magánhangszer futamai átfonnak. A hetedik változatban rövid kadencia után ismét d-mollban vagyunk és futamokra tördelve halljuk a témát. A nyolcadik változatban a brácsa játsza a témát, melyet a magánhegedű figurákkal diszít. A kilencedik változatban az első hegedűk komplikált ritmusu tizenhatod spiccato figurát játszanak; a magánhegedű a témát hármas fogásokra tördeli. Az utolsó változatban kétnegyedes ütemben a magánhangszer a fafuvók kiséretével a témát tizenhatodokra bontja. Több moduláció után elkezdődik a záradék a témával, melyet előbb a magánhegedű, majd a zenekar hoz, mialatt az előbbi oktávugrásos triolákat játszik. Ezután kö-

vetkezik a kadencia. Erőteljes d-dur akkorddal végződik a mű. Hubaynak ez a munkája az elképzelhető legváltozatosabb mintázásban mutatja be a földolgozott témát, amellett ritka hálás darab a virtuóznak.

Hubay Jenő egyetlen művet írt az abszolut muzsikában: egy *szimfoniát* (b-dur). Vidám magyaros a levegője az egész műnek. Elmés szerkezete, átlátszó világos polifoniája, finoman csiszolt formái, pompásan hangzó orkesztere a magyar szimfónikus zene egyik legkimagaslóbb alkotásává avatják. Az első rész *allegro* (b-dur) a melléktémával végződik a codában. Ez majd megismétlődik az utolsó tételben, ennek főtémájával összeszőve. A második részből, az *Andanteból* (a-dur) idilli hangulat árad. A harmadik tétel a *Scherzo* erősen magyaros jellegű. Triója a coda előtt megismétlődik g-durban. Az utolsó tétel *Allegro,* ismét b-dur. Melléktémája a Scherzo triójából van szőve s erősen magyaros. Igy a szimfónia fölépítésében a Franck-iskola ciklikus módszerét követi.

Teljesség kedvéért említsük meg Hubay két kötetre terjedő hegedűgyakorlatait *(Etudes),* melyek sokoldalú alaposságukkal a zenepedagógiai irodalom igen értékes alkotásai.

De Profil

Oh! wie sehr lieb' ich dich.

Jenő Hubay. Op. 23. No 2.

Andantino quasi Allegretto.

Chant.

Ah! ——— je vous-
Oh! ——— wie sehr

Piano.

MIRALÈS festménye: DE PROFIL.

(Hubay eljátsza De Profil cimű dalát Miralès műtermében.)

Munkácsy Mihály urnak ajánlva.

II. „Kis furulyám szomorúfűz ága."

Andante con moto.

Ének.

p

Kis fu - ru lyám

Zongora.

mf *dim* *p*

MUNKÁCSY MIHÁLY RAJZA
Hubay Jenő: Kis furulyám kezdetü dalához a „Petőfi dalok" címü kötetből

Zichy Mihály urnak ajánlva

18. Hozzám jösz-e ?

Larghetto.

Ének

Languendo

p

Csil - lag-nak szü - le - tél

Zongora.

espress

f

cresc

p

pp

ZICHY MIHÁLY RAJZA
Hubay Jenő: Hozzám jösz-e? cimű dalához, a „Petőfi dalok“ kötetéből

XII.

Dalok.

Hubay Jenő alkotóművészetében nem kevésbbé fontosak dalai. *Petőfi* dalaival ő teremtette meg a magyar nemzeti műdalt. Elmondtuk, minő szándék vezette Hubayt, mikor *Petőfi* költeményeit zenésítette meg. A szabályos dalformában mindenütt magyaros gondolat. A ritmus folyvást magyar, a melódia tökéletesen simul a vers prosodiájához, a harmóniákban semmi idegenszerüség, azok épp oly magyarosak, mint a dallamfűzés. *Petőfi* tizennyolc versét találjuk a kötetben. A nagy poéta lirájának gyöngéd és szenvedelmes érzései, magyaros szilajságának kitörései megkapóan jutnak kifejezésre Hubay dalaiban. Csak néhány példát idézünk. A *Zárjátok be már azt a koporsót* drámai tagolódásu dallama zokogó kétségbeesés, mely végül megrázóan komor akcentusokkal fejeződik be. A *Gyere lovam* csupa tűz és hév, pompás festése a betyár féktelen temperamentumának. A *Hozzám jössz* finom művészettel szőtt dialógus, elmés harmóniai fordulattal a d-moll hangnem versszakonkint átmegy háromszor a kemény d-akkordba. Gazdag és széles érzelemskála szól felénk mindegyikből. Hubaynak a csöndes epedéstől a féke-

vesztett fájdalom viharzásáig minden effektusra, minden árnyalatra van hangja. Amellett *Petőfi* csodálatos természeti képeit is elibénk varázsolja a zeneköltő színdús fantáziája. Az ősz hervadását, a holdfényben fürdő tájt, a temető szomorú hangulatát épp úgy megérzékíti, mint az Alföld költőjének népies genre jeleneteit, a betyárt, a juhászt... Hubay Petőfi-dalai a lezajlott harminc év alatt sem fakúltak meg. A belőlük kiáradó poézis ma is üde, friss és őszinte. A kötetet, mely *Táborszky* és *Parschnál* jelent meg, legnevesebb festőink művei díszítik, kik siettek ily módon kimutatni rokonérzésüket a fiatal dalköltővel szemben. Megemlítjük *Zichy* Mihály három szép rajzát, *Munkácsy* Mihály gyönyörű temetői képét, *Jankó* és *Lotz* genreképeit, *Ebner* borongós őszi tájképét. Magyar zenemű még nem lépett ily pompázó köntösben a közönség elé.

Magánénekre irott dalai között figyelmet érdemel az *Egy rózsa (Cebrián* Róza grófnő) cimü ciklus meleg, gyöngéd hangjával. *Farkas* Imre verseiből is többet megzenésített. Kivált az *Ugy-e Jani* kezdetü érdekes, merész harmóniával és drámai deklamálásával ragadja meg a hallgatót.

Idegen költők is megihletik. Victor *Hugo* (op. 12.) és *Sully Prudhomme* (op. 17.) verseire irott dalai vetekednek a francia mélodie legjelesebb mestereinek, Reynaldo *Hahnnak,* Ernest *Chaussonnak,* Henri *Duparcnak* műveivel. Ugyanaz a kecsesség és grácia a formában, ugyanaz a lágy, puha kolorit és fojtott érzés a tartalomban. Harmonizálásuk elegáns és választékos. *Brahms* hatása érzik a *Carmen Sylva*-dalokon (op. 29.). Ismét francia levegője van a *Vacarescu* Helén-daloknak (op. 23.).

A *capella* kórusaiban atyja nyomdokain halad: a szólamvezetés éppen oly bravuros és hatásos, mint Huber Károly műveiben. Meglátszik, hogy a

szerző sokáig volt a dalosszövetség karnagya és alaposan ismeri a dalének minden titkát. Magyaros irányuak a *Szabadságdal, Zengjen a dal* (Ábrányi Emil), *Nem nézek én* (Petőfi), *Kuruc-nóták* című férfinégyesei. Zenekari kiserettel van írva a *Talpra magyar, A hajós imája,* az *Ébresztő.* Hatásosak vegyes karai is. Igy a *Legenda, Alvó tábor, Mi dobog, mi zokog, Odafenn csillagos* és a *Rákóczi himnusz* (Endrődi Sándor szövegére) nagy zenekarral.

XIII.

Operák.

Alienor Hubay első színpadi műve. Négy fölvonásos zenedráma; szövegét *Haraucourt* Edmond francia költő írta. A darab Merlin kelta bárd történetének utolsó fejezete. Az Artusz-mondának ez a hőse már a tizennyolcadik században nyugtalanítja a zeneköltők képzeletét. *Gaillard* (Merlins Care), *Amiconi* (La grotta del mago Merline), *Gazzaniga* (La tromba di Merlino), *Dalayrae* (Wigande et Merlin), az újabb komponisták közül *Goldmark* (Merlin), *Rüfer* (Merlin) és mások zenésítették meg Merlin történetét.

Haraucourt hőse nem java férfikorában lép elénk, mint Goldmark Merlinje, hanem deres fővel. Az ő utolsó drámájának vagyunk tanui.

Az arvorok királyát, Büdiket egyszer megtámadták a frankok saját országában. Kastélyát is elpusztították s kis leányát, Alienort csak Merlin, ki atyjától bűvös hatalmat örökölt, tudta megmenteni a vad ellenség elől. Merlin Typhaine pásztornőhöz vitte a gyermeket. Alienor itt nevelődött. A bárd nemesszívű cselekedete úgy az atya, mint a gyermek előtt rejtve maradt. Ezek a darab előzményei. Az első fölvonásban Hoel, Budik fia, rá-

talál Alienorra. Azonnal beleszeret a gyönyörű hajadonba, de Alienor már Orlin pásztornak, nevelőanyja, Typhaine fiának ígérte kezét. A két ifjú között csakhamar viadalra kerül a sor, mikor megjelenik Merlin és megengedi Typhainenek, hogy Alienor előtt fölfedje sorsát. Hoel boldogan öleli szívére elveszettnek hitt nővérét. Mindketten haza indulnak az arvorok földjére. Merlin ezalatt eltűnik.

A második fölvonás Budik palotájában történik. Az egész ország örömmámorban ég: végre megtalálták a szépséges királyleányt. Budik elhatározza, hogy leköti Merlint udvarához. Akinek sikerül magával hoznia az ősz varázslót, az Alienort kapja jutalmul. Az időközben odaérkezett Orlin vállalkozik a kalandra. El fogja rabolni a bárd hárfáját. Igy Merlin majd elindul keresni drága hangszerét.

A harmadik fölvonás ősrégi kelta vidékre vezet: Merlin búvóhelyére. A bárd éppen nyugovóra tér. Álmában élőképek tárják elébe sorsát. Látja magát, amint a géniusz átnyujtja a hárfát, melynek bűbájos hangját mindenütt áhítattal hallgatják. Megjelenik előtte Artusz király a kerek asztal lovagjaival. Majd föltűnik előtte szerelmének, Viviane-nak alakja. Végül látja szomorú végét: amint a nép halálra kövezi.

Ezalatt Orlin, bár Merlin egykor életét mentette meg, elrabolja a hárfát. A bárd fölébredve, kétségbeesve veszi észre, hogy megfosztották legféltettebb kincsétől. Bánatában reményevesztetten rogy a földre.

A negyedik fölvonásban az arvorok háborúba indulnak a frankok ellen. Merlin eljött hárfájáért és megjósolja Budik királynak a győzelmet, de egyszersmind a halált is. Orlin elnyeri Alienor kezét. Az ősz bárd áldásával vonul az ifjú pár a templomba.

Az utójáték Merlin halálát mondja el. A csata hirtelen kedvezőtlen fordulatot vett. Budik és Hoel az ellenség fegyverétől találva holtan esnek össze. Az arvorok dühükben agyonkövezik Merlint. Ezalatt Orlin diadalt aratott, de már későn érkezik, hogy megmentse az aggastyánt.

Haraucourt szövegkönyvének gyöngesége azonnal szembeötlik. Nem eléggé drámai érdekü cselekvénye, fordulatai lélektanilag valószínűtlenek még a regevilág misztikus romantikájában is. Viszont a fogyatkozásért kárpótol a librettó nem egy ragyogó jelenete: néhány grandiózus wagneri kép és mindenekfölött a hangulatfestésre kiválóan alkalmas lírai helyzetek. A szöveg hiányai a muzsikában is érezhetők. Hubayt ekkor bayreuthi ideálok hevítették. Az Alienor genealógiája Lohengrin és Parsifal családjába nyúlik. A Musikdrama komor világa, az unendliche Melodie folyamatossága, a motivisztikus dolgozásmód jellemző sajátságai az Alienornak. De ez a német levegő idegen volt Hubaynak, az ő tehetsége sokkal eredetibb, semhogy ne rázta volna le a wagneri bilincseket. Ilyenkor villanik ki egyéniségének újszerű volta és gazdagsága. Fantáziája szinte túlárad a költészettől. Az Alienor zenéjében két pregnáns motivumot hallunk: Alienor idilli, lágy jellemzését és Merlin hatalmas erejű motivumát. Mindkettővel már az ouvertureben megismerkedünk. A darab legszebb részei az első fölvonás megnyitó kórusa, Orlin szerelmi vallomása, a második fölvonásban a harcosok himnusza, mely eredeti breton témán épül föl, Alienor és Orlin lendületes szerelmi kettőse és a megkapó finale, a harmadikban Merlin monológja és himnusza a holdhoz és a ballett-zene. Ezekben a számokban Hubay meleg líráját élvezzük a maga közvetetlenségében.

Az Alienor már mint a színpadi hatások biztoskezű ismerőjét mutatja Hubayt. Az énekszó-

lam és a recitativ mindig drámai, zenekari hatásai figyelemreméltók. Polifoniája könnyed, világos. A bevégzett tökéletességű orkeszter-technika különben mindig egyik legerősebb oldala Hubay művészetének. A színpompás aláfestés, a nagyszerű ökonómia a fölvonások fölépítésében, már csakúgy megvan Hubay első operájában, mint a későbbiekben.

Ezalatt a muzsika Európaszerte kezdett fölszabadulni *Wagner* nyomasztó uralma alól. A bayreuthi varázs megtört, a zeneköltők rátaláltak önmagukra. Az opera, a zenedráma lassankint levetkőzte német jellegét. Technikájában fölhasználta Wagner eredményeit, de nem utánozta többé nyelvezetét, kolorisztikáját. Igy Hubay is új darabjában, a *Cremonai hegedűs*-ben meglelte az egyéniségének megfelelő levegőt. Búcsút mondott a Musikdrama tragikus pátoszának, leveti a koturnusokat s a francia mesterek, *Thomas, Massenet, Delibes,* derüs, harmonikus világában keresi sikerét. Fiatalságának legszebb éveit francia földön töltötte s az esprit gaulois zenei frazeologiáját és formaművészetét annál könnyebben elsajátította, mert lirikus egyéniségében határozottan van valami franciás. *Coppée* François *Le Luthier de Crémone* című dramolettje igénytelen egyszerű kis történet. Azután meséjét már húsz év előtt megírta Wagner a Mesterdalosokban. De csupa poézis és gyöngédség, érdekes és megindító fordulatokkal. Cremonában, Amati, Stradivari, Guarneri hazájában élt Taddeo Ferrari hegedűkészítő. Műhelyében sok legény sürgött-forgott. Valamennyi közül a deli Sandrot és a pupos Filippot kedvelte legjobban a mester. Mindkettő házánál nőtt föl és egyformán sóvárgott szépséges leánya, Giannina után. Ferrari azonban annak adja Giannina kezét, aki a városi tanács hegedű-versenyére a legtökéletesebb mesterművet

készíti. A leány igyekszik lebeszélni apját szándékáról, mert már Sandronak ígérte szívét s fél, hogy a versenyben a pupos talál első lenni. De Ferrari hajthatatlan s a szerelmesek aggódva gondolnak a jövőre. Giannina megnyugtatja kedvesét: bármi történjék is, az övé lesz. Jön Filippo és eljátszik egy dalt a leánynak, aki hallva a pupos hegedűjének édes szavát, biztosra veszi Sandro vereségét a versenyen. Bánatában sírvafakad. Filippo azt hiszi, hogy a leány őt szereti és térdre borúl előtte. Ekkor Giannina bevallja, hogy már Sandro jegyese. A pupos lelkében fölülkerekedik a nagylelküség. Föláldozza magát, hogy elősegítse a szerelmesek boldogságát. Kicseréli Sandro hegedűjét a sajátjával. Igy biztos lesz a vetélytárs győzelme.

Eközben elérkezik a verseny órája. Ferrari háznépe ünneplőt ölt. Gianninát menyasszonyi ruha ékesíti. Elindulnak a városházára. Sandro viszi magával Filippo hegedűjét is, mert a pupos nem akar jelen lenni szerencsés társa diadalánál. Sandro azonban nem tud barátja nemes elhatározásáról. Attól reszket, hogy elveszti kedvesét s kétségbeesésében ő is kicseréli a két hegedűt. De csakhamar megbánja tettét. Visszajön Filippohoz, kinek töredelmesen mindent bevall. Szerencsétlen! kiált föl Filippo, eldobtad magadtól a győzelmet. Mindketten elrohannak, hátha még nem késő.

Cremona főterén vagyunk. A nép víg mulatozás közepette várja a verseny eredményének kihirdetését. Éppen mikor Sandro és Filippo megérkeznek lélekszakadva, a podeszta a városi tanács élén kihirdeti, hogy Filippo a győztes. Övé a díj, a mesterlánc, övé a leány. Filippo a láncot Gianninának adja, azután kézen fogja Sandrot és a leányhoz vezeti. Legyenek boldogok, ő világgá megy, hírt és dicsőséget keresni.

A Cremonai hegedűsben saját hangszerének

apoteozisát írta meg Hubay. Zenéje az első ütemtől az utolsóig finom és előkelő. Alaphangja gyöngéd, érzelmes líra, melybe csak Filippo alakja visz drámai elevenséget. Széles, meleg dallamfűzése, ragyogó színkeverése ekkor revelálta a magyar közönség előtt a vérbeli lírikust. Aki mindig igaz és őszinte érzelmeket tolmácsol gazdag s mindig ízléses, kifejező erővel. Formájában az opera világos és áttekinthető: Nummern-oper, de vezérmotivumokból fölépítve. A kórusok vidámak, gyorsan pergők. Az együttesekben hatalmas fokozás van. A ritmust nem egyszer magyarosnak érezzük. A recitativ karakterisztikus és drámai. A darab legszebb részletei Giannina dala, a szerelmi kettős s a belőle szőtt intermezzo s mindenekfölött a magyaros hegedűszóló. A hangszerelésben mindenütt megragad a vonósok tömör, meleg vezetése, a fafúvók elegáns, könnyed figurációja. Egészben: Hubay művészi egyénisége egyik alkotásában sem jut oly híven kifejezésre, mint a Cremonai hegedűsben.

Ez idő tájt a Sonzogno-pályázaton megjelennek a veristák, a parasztromantika megteremtői. Mascagni örök időkre halhatatlan mintáját adta az opera rusticának, az új műfajnak, melyben a nép vad ösztönei és féktelen érzései teljes közvetlenségükben érvényesülnek. A népies opera szinte kínálkozik a nép dalainak és nótáinak formábaöntésére, harmoniáinak, ritmusainak fölhasználására. Ezek a gondolatok lebegtek Hubay előtt, mikor tervbe vette *Tóth* Ede kedvelt népszínművének, a *Falu rosszá*-nak operára való földolgozását. A magyar népszínmű alakjainak jogos helyet akartam teremteni az opera színpadán, — írja Hubay egyik cikkében. — A mi közönségünk talán az egyedüli, amelyik nem látta a saját népét az operaszínpadon. Hát nincs a magyar parasztban annyi drámai erő vagy annyi humor, mint az

olaszban, németben avagy a franciában? — E szavak igazsága nyilvánvaló. A magyar népélet alakjai éppen úgy életképesek az operaszinpadon. Ennek fölismerése kétségkívül Hubay érdeme.

A falu rosszát az átdolgozó *Váradi* Antal négy képbe foglalta, mely nagyrészt jelenetről-jelenetre Tóth Ede darabja nyomán halad. Hubay zenéje tősgyökeres magyar muzsika, nincsen benne egy taktus sem, melyet idegennek éreznénk. Pedig ugyancsak nehéz föladat előtt állott. A nótából kellett megteremtenie a népies zenei nyelvet: a Falu rossza alakjának dikcióját. De magyaros érzéke, a magyar forma és ritmus biztos ismerete keresztül segítette a nehézségeken. Az ének seholsem vét a szöveg prosodiája ellen: a hangsúlyos és hangsúlytalan szótagok elhelyezése, ritmikai kiélezése kifogástalan.

A zene népies és melódikus, hű kifejezője a darab hangulatának. Az első fölvonás bájos almafakettőssel indul, melyet nemsokára Finum Rózsi tűzről pattant belépő-dala követ. Igen szép Boriska érzelmes dala. Jóízű humor nyilvánul a bakter zenei ábrázolásában. Szerencsésen hat a csárdajelenet is poétikus hegedű-szólójával, Göndör Sándor gyujtó dalaival. A partitura legszebb része a harmadik fölvonás bevezető zenéje, mely szimfónikus szövésével és gyönyörű hangulatváltozataival valóságos mestermű.

A Falu rossza Erkel Ferenc Névtelen hősökje óta az egyetlen népies magyar opera, mely a népopera nemzetközi fejlődésében *Smetana* Eladott mennyasszonyától *Fourdrain* La Glaneuse-éig az őt megillető láncszemet foglalja el.

Más világ tárul elénk a *Moharózsában:* gyöngéd, illatos romantika. Ki ne ismerné *Ouida* bájos novelláját a kis Bébéről, aki, alighogy kinyílott, a szíve, összetörve, szárnyszegetten hullott a

tóba. Hubay keresve sem találhatott volna lírai temperamentumának megfelelőbb tárgyat, mint ezt a megható kis flandriai történetet, mely oly közel áll a szívéhez. Hisz' ő is járt a Brüsszel és Laeken közötti úton, hol Bébé annyiszor bolyongott kis facipőivel. Föléledtek lelkében ifjúságának szunnyadó emlékei és a Moharózsa zenéjében újra átélte saját fiatalságát. A novellát Ruttkay György dramatizálta. Ruttkay, ki ismerte barátja egyéniségét és lelkivilágát, hozzá szabta a librettót. Mindegyik jelenet poétikus és hatásos elrendezésében a színpad kitünő ismerőjére vall és valósággal kínálkozik a zeneköltőnek.

A kis Bébé sorsát már az előjátékból megtudjuk. Bébét egy flamand paraszt leli meg egy tó partján, miközben az angyalok kara elmondja Bébé egész történetét: A tó vala bölcsőd és ez lesz pihenőd! A befejező apotheozisban majd ugyanezt a képet fogjuk látni, amint a tó hullámai bűvös erővel csalogatják vissza magukhoz Bébét.

Az első képben Brüsszel piacán vagyunk. Az összegyűlt kofák elhalmozzák ajándékkal Bébét tizenhatodik születésnapja alkalmából. Odavetődik egy fiatal festő, Flamen, kinek azonnal megtetszik a bájos leányka. Bébé sem idegenkedik a megnyerő külsejü ifjútól, moharózsát ad neki, s beleegyezik, hogy lefesse, bár imádója, Jeannot favágó óva inti, ne higyjen a piktor mézes szavainak.

A második kép Bébé kertes házikójába vezet. A leány nyugtalanul várja Flament. Csöndes szívét földúlta a szerelem, már barátnőivel sem tud olyan gondtalanul játszani, mint annakelőtte. Megjelenik Flamen s forró vallomása lángralobbantja Bébé szívét. A festőben azonban fölébred a jobb érzés. Bűn lenne letépni ezt a gyönyörű rózsabimbót. Elhagyja Bébét, mert nem akarja szerencsétlenné tenni.

A harmadik kép Párisban történik, Flamen műtermében. A festő súlyos betegségből gyógyult föl s ennek örömére barátaival és barátnőivel nagy dáridót rendez. A mulatozás féktelenné fajul: Flament grisettek ölelgetik, mikor nyílik az ajtó s kimerülten, sápadtan bevánszorog Bébé. Flamen betegségének hírére gyalog vándorolt Brüsszelből Párisba s most undorral látja, hogy érdemetlenért szenvedett annyit. Flament mélyen megindítja Bébé önfeláldozó szerelme s magánál akarja tartani a leányt, de ez büszkén utasítja vissza. Ekkor beront Jeannot. Meg akarja bosszúlni kedvesét s késsel kezében a festőre támad. Bébé kiragadja a fegyvert Jeannot kezéből. Azután mindketten hazaindulnak.

Bébé testben-lélekben megtörve érkezik falujába. Nem bírja tovább fájdalmát. Elbúcsúzik mindenkitől. Végül elővesz egy moharózsát, beleteszi a kis facipőbe s megkéri Jeannot, juttassa el Flamenhez. Elszenderül, álmában hallja az angyalok hívó szavát, amint a tóba csalogatják. Enged a csábításnak. Bemegy a hullámok közzé és lebukik a habokba. Mire előtűnik a tó színén, fején rózsa nyugszik. Az ég kárpítja megnyílik, az angyalok virágokat hintenek a szunnyadó Bébére, ki ismét bölcsőjében pihen.

Ez a finom, naiv poézis érzelmes muzsikára inspirálta Hubayt. A Moharózsa zenéjének szentimentális az alaphangja, melyet azonban pikáns ritmusok és szenvedelmes akcentusok tesznek elevenebbé és drámaibbá. Szövése francia csipkemunka, melybe ügyesen illeszkedik bele hellyel-közzel a nagyvonalú wagneri frazeológia. Az első képben a mozgalmas vásári jelenetet ötletesen illusztrálja a hullámzó zenekar. Megkapó a Moharózsa motivuma s az ezt követő Lisette pajkos kupléja. Hatásos az imakar is és a befejező nagy együttes. A második képben Bébé

kedves monologjára pompás ellentét a favágó nyers dala. Friss, üde a gyermekkar, mely egyike az opera legkedvesebb jeleneteinek. Végül Bébé és Flamen kettőséből hév és szenvedelem árad. A harmadik kép bohémjelenetében bőséges alkalma nyílott Hubaynak temperamentuma érvényesítésére. A zenekar szinte tobzódik a vidám, pezsgő melódiákban és csillogó szinekben, melyek végül hatalmas fokozással szilaj orgiába csapnak át.

Megrázó ellentét azután, mikor Bébé megérkezik, az orkeszter komor, tragikus dinamikája. Az utolsó kép ismét a finomlelkű poéta munkája, csupa puha, lágy szín mindenütt. A Moharózsa zenéje mindig folyamatos, szélesen ívelt. Sehol sem érezzük, hogy a költő invenciója apadóban van, vagy hogy alkotóereje sekélyességét külső effektusokkal kell takargatnia. Recitativjai jól beletalálnak a darab romantikus tónusába. Hangszerelése színes, beszédes, amilyen egy francia mesteré.

A *Lavotta szerelmében* Hubay Lavotta Jánost, a vándor nótaköltőt, a magyar Orfeuszt viszi színpadra. Lavotta Biharival és Csermákkal együtt a magyar muzsika megteremtője. Kalandos élete, tragikus sorsa hálás téma a költőnek. *Berczik* Árpád és *Farkas* Imre — a szöveg-írók — idealizálták alakját, kiért joggal eped a szépséges Szentgyörgyi Ilona, bár sohasem látta. Ám az atyai parancsra kénytelen kezét Aradi Zoltán grófnak nyujtani. A kastélyban már készülődnek a kézfogóra: a vendégek is együtt vannak. Utolsónak jő Lavotta, a vőlegény jóbarátja. Ilona és a költő ekkor találkoznak először. Hosszasan, önfeledt boldogsággal néznek egymás szemébe. A muzsikusok rágyujtanak Lavotta lakodalmasára. Maga a költő is előveszi hegedűjét, melynek gyujtó szavára pusztító lánggal lobog föl a szenvedelem Ilona szívében. Fehér rózsát ad szerelmesének . . .

A második fölvonásban Ilonát szobájában találjuk. A nyoszolyóleányok már rá akarják adni menyasszonyi ruháját. De ő még pihenni szeretne. Zongorájához ül s elsírja bánatát költője egyik hallgató nótájában. Ekkor jön Lavotta, ki meglepi a leányt. Már nem tudják tovább is visszafojtani érzelmeiket: egymás karjaiba borulnak. Ám válni kell, a nyoszolyóleányok viszik az esküvőre. Ilona azonban letépi mirtuskoszorúját és Lavotta karjaiba szalad. Aradi gróf kardot ránt a költőre. Lavotta harcba indul az inzurgensekkel Napoleon ellen.

A harmadik fölvonás az inzurgensek táborában történik. Az éjszaka lágyan teríti szét fátyolát. Ilona a táborba lopódzik Lavottához. Szerelemittasan ölelkeznek. Ágyúdörgés riasztja szét a boldog párt. Az öreg Szentgyörgyi és Aradi gróf jönnek Ilonáért. Lavotta karddal védi imádottját. A nő a küzdők közé rohan. Aradi gróf szúrását Ilona fogja föl, ki holtan rogyik össze.

Az utolsó képben Ilona sírboltja látszik. Lavotta megtört lélekkel közeledik boldogsága nyugvó helyéhez. Fájdalmában össze akarja zúzni hegedűjét, mikor fölcsendül Ilona hangja s halhatatlanságot ígér a költőnek. A szín elváltozik: a lankás tállyai hegyvidék tünik elibénk. A szüretelő nép ajkán fölhangzik Lavotta édes-bús nótája: Cserebogár, sárga cserebogár...

Ez a színes és mozgalmas szöveg, mely minden ízében drámai, Hubay Jenő zenéjének is erővel teljes lendületet adott. Valamennyi műve közül a Lavotta szerelme a legmagyarabb és éppen ezért a legdrámaibb. A lírai áradozásban néhol itt is idegen hatások érvényesülnek, de ahol a mese fordulóhoz ér, magyaros hév és erő lüktet Hubay zenéjében. A stílus mindenütt következetesen magyar, mert az idegen akcentusok is beleolvadnak a darab magyar lelkébe. A deklamáció prosodiája

hibátlan. A muzsikában sok régi magyar motivum — köztük Lavotta néhány dala — akad, melyek továbbfejlődése széles, szimfónikus, modern és magyaros. Általában a darab a legmodernebb zenedrámai technikával készült. És mindenütt megérzik, hogy ez a nemes készség a költő lelkéből fakad, belső meggyőződésen alapul és sehol sem törekszik olcsó külső hatásra. Mindjárt az előjátékban halljuk Lavotta nyugtalan, hősies motivumait, mellyel később is sokszor találkozunk. Megkapó ellentét Ilona gyöngéd, bánatos szerelmi motivuma. Az első fölvonásból kimagaslik Ilona nagy monológja, melyben a zenekaron átszövődik Lavotta alakjának zenei jellemzése. Pompásan illeszkedik bele Lavotta lakodalmasa és hatalmasan bontakozik ki a fölvonásvégi együttes. A második fölvonásban megragadó a hosszú szerelmi duett Ilona és Lavotta között, telve egyre fokozódó hévvel. Lavotta vallomását az Ocskay szerenádja néven ismert eredeti Lavotta-dallamra énekli. A lakodalmas nép mulatozása, az insurgensek harci indulója mind jellemző, lendületes muzsika. A fináléból erő és szenvedelem árad. A darab a harmadik fölvonásban tetőpontját éri el. Holdfényes éjszaka ereszkedik alá. Lavotta elmereng. A pásztorsípon fölsír a Cserebogár, sárga cserebogár, majd a strázsa gyönyörű dala, mely talán a legpoétikusabb száma az operának. Jő Ilona. A zenekar notturnoba olvad, melyből nagyszerű plasztikával emelkedik ki a szerelmesek duettje. Később a zenekar tragikai ereje ráz meg a befejezésben, mikor ismétli Ilona első fölvonásbeli áriáját. Az utolsó jelenetben a bevezető, komor gyászzene csöndes, szomorú melankóliává csitul, melynek hatásos befejezése a Cserebogár-nóta. Olyan nagyszerű dologbeli készségű komponistánál, mint Hubay nem kell külön kiemelni a friss, széles kórusokat és az eleven, szín-

A MOHARÓZSA első felvonása
a m. kir. Operaházban.

MOHARÓZSA EMLÉK
a szalatnai kastély parkjában.
(Telcs Ede műve.)

dús zenekart. A *Lavotta szerelme* öntudatos, egységes, modern magyar zenedráma. Igaztalanul letűnt az Operaház színpadáról, hová időnapelőtte föl fogja idézni a nemzeti művészet iránt való vágy, a belső szükségérzet a magyar dalműre.

Hubay Jenőnek két operája van még kéziratban: a *Milói Vénusz* című egyfölvonásos dalmű két képben (szövegét *Lindau* Rudolf után írta *Farkas* Imre) és a *Szerelmi Éj* című cselekményben, zenében izgatóan érdekes zenedráma, melynek szövegét *Lothar* Rudolf és *Martos* Ferenc írták.

*

Hubay Jenő nemcsak mint zeneköltő, hanem mint kritikus is mestere a tollnak. Ha érdeklődését valamelyik zeneköltő vagy zenemű fölkelti, sokszor elmondja benyomásait, melyek mindig ujak és egyéniek. Sokszor és sokat írt aktuális zenei kérdésekről, külföldi körútjairól, élményeiről és darabjairól is bepillantást engedve lelkivilágába. Igy — hogy csak egynéhányat említsünk — Vieuxtempsről (Pester Lloyd), Mihalovich Ödönről és Zichy Géza grófról (Magyar Nemzet és Egyetértés), a Salomeról (Magyarország). A Budapesti Hirlapnak éveken át egyik legkedveltebb munkatársa volt. Itt jelentek meg A román királynénál, Az orosz határon, Orosz benyomások, Atala és más cikkei.

RÉSZLET HUBAY JENŐ SZERELMI ÉJ CIMŰ OPERÁJÁNAK VEZÉRKÖNYVÉBŐL.

XIV.

Források.

Hubay Jenő életrajzára legfőbb forrásom volt a Mester három kötetes *Visszaemlékezéseim* cimü kéziratban levő naplója és levelezése, melyet rendelkezésemre bocsátott. Igen sok fontos, becses adatot és útbaigazítást kaptam *Léderer* Rudolf és *Farkasházy* Jenő uraktól, Hubay két legrégibb barátjától. Nagy haszonnal forgattam a *Pesti Hirlap, Fővárosi Lapok* és a *Budapesti Hirlap* egykoru évfolyamait. Hubay Jenő párisi tartózkodásáról értékes és érdekes közleményeket találunk a *Pesti Hirlap*-ban a lap két párisi levelezőjének, Jules *Lafonde*-nak és *Huszár* Imrének tollából. Munkám megírásánál szives támogatásukkal nagy segítségemre voltak: *Ferenczy* Zoltán dr. az Egyetemi Könyvtár igazgatója, *Kopp* Lajos dr. főreáliskolai igazgató, *Aggházy* Károly a Nemzeti Zenede tanára, *Moravcsik* Géza dr. a Zeneakadémia titkára, *Molnár* Géza dr. zeneakadémiai tanár, *Fabó* Bertalan dr. zenetörténet-író, a *Rózsavölgyi* és *Társa* cég. Utóbbi megbecsülhetetlen program-gyüjteményét készséggel engedte át könyvem céljaira. A legnagyobb hálával kell megemlékeznem e helyen *Léderer* Rudolf úrról, ki külföldön is ritkaságszámba menő gazdag zenei könyvtárát ezúttal is az ő lekötelező szívességével nyitotta meg előttem, azután *Kern* Aurél kedves bará-

tomról, a Budapesti Hirlap művészeti rovatának vezetőjéről, ki munkámat nagyon megkönnyítette s úgy kéziratban, mint levonatban könyvemet elolvasta. Úgyszintén köszönet illeti az áldozatkész *Singer* és *Wolfner*-céget és vezetőjét, *Wiesner* Emil urat s a *Budapesti Hirlap* nyomdavezetőségét, kik mindent elkövettek, hogy e munka mentől díszesebb köntösben kerüljön a közönség kezébe.

Könyvem megírásánál a következő munkákat használtam:

Ságh József: Magyar Zenészeti Lexicon. Budapest, évszám nélkül.

J. Th. *Radoux:* Vieuxtemps. Sa vie, ses oeuvres. Liège. Évszám nélkül.

Andreas *Moser:* Joseph Joachim. Berlin 1900.

Ábrányi Kornél: Az Országos Magyar Daláregyesület negyedszázados története. Budapest 1892.

Ábrányi Kornél: A Magyar Zene a XIX. században. Budapest 1896.

Ernest *Closson:* Note sur la vie musicale en Belgique (Zeitschrift für Internationale Musik-Gesellschaft XIII. Jahrgang. Heft 10/11.

Massenet: Mes Souvenirs. Páris 1912.

A. *Bruneau:* Geschichte der Französischen Musik (Die Musik vállalatban).

A. *Bruneau:* La Musique Française. Páris 1901.

Moravcsik Géza: Az Orsz. M. Kir. Zeneakadémia története. Budapest 1907.

Vajdafy Frigyes: A Nemzeti Zenede története. Budapest 1892.

Romain *Rolland:* Paris als Musikstadt (Die Musik vállalatban).

Romain *Rolland:* Musiciens d'aujourd'hui: Le Renouveau. Paris 1908.

Max *Kalbeck:* Johannes Brahms. Wien 1906.

Julius *Kapp:* Franz Liszt. Leipzig 1909.

Hanslick: Aus dem Conzertleben. Berlin 1900.

Ernest *Walker:* A History of Music in England. Oxford 1907.

Max *Koch:* Richard Wagner. Berlin 1907—12.

Hugues *Imbert:* Portraits d'artistes contemporains. Páris 1897.

Fabó Bertalan: Erkel-album. 1910.

W. I. *Wasielewski:* Die Violin und ihre Meister.

George *Hart:* The violin its Famous makers and their imitators. London 1875. és francia kiadása. Alphonse Roger-től. Páris 1886.

Beer Ágoston, *Béldi* Izor dr., *Diósy* Béla dr., *Kern* Aurél és *Molnár* Géza dr. recensiói a budapesti napilapokban és a *Zeneközlöny* évfolyamai.

Hubay Jenő növendékei:

Adler René István
Altmann Leó
Arányi Adila
Arányi Jelly
Babáry Jóska
Bachmann Albert (francia)
Balassa Kálmán
Dr. Balassáné Sessler Sarolta
Bárdos Alice
Bárdos Béla
Barna Izsó
Batek Zoltán
N.-né Békei Józsa
Benkő Alice
Benyovszky Rezső gróf
Bergmann Rudolf (német)
Berkovics Lajos
Blau Jenő
Brown Edie (amerikai)
Breuer Marianne
Cohen Sol (amerikai)
Crespi Valentine (olasz)
† Darmaros Henri (görög)
Duverdier Berta (francia)
Eldering Bram (hollandi)
Farkas Márta
Fodor Izsó
† Füredi József
Füredi Sándor
Fürediné Sonnenfeld Margit
Gabriel Ferenc
Gautier Juliette (amerikai)
Geyer Stefi
Gobbi Károly dr.
Godebski Ferenc (francia)
Goldmark Sarolta
Gróf Miklós
Mac Guigen Magdolna (amerikai)
Gyárfás Ibolyka
Gyémánt Miklós
Haris Ervin
Hartley Dora (angol)
Hegedűs Ferenc
Herman Emilia
Hessheimer Gizella
Holló Béla
Horovitz Pál
Horváth István
Huszka Jenő

Kálmán Mária
Kende Arnold
Kerékjártó Gyula
Kemény Rezső
Kladivko Vilmos
Klein Józsi
Kogan Sinowy (orosz)
Koller Alfréd
Koller Ferenc
Koncz János
H.-né Konyovics Ivánka
Kornstein Egon
Kotlárszky Sámuel (amerikai)
Kresz Géza
Kürschner Manó
Laoureux Miklós (belga)
Leitnerné Pay'r Olga
† Lentz Rezső
Ligeti Imre
Linz Márta
Mambriny Gyula
Mannheim Ilona
Martin Irén (amerikai)
Mayer Lõwy
Meyer Nelly (svájci)
Meyer-Warde Helén (angol)
Nagler Berta
Opris Valéria
Pavovich János
Pécskai Alajos
† Pettykó Imre
Pillitz Imre
Pollák Imre
Pollermann Aranka
Popiel Mária
Rákos Arnold
Recht Sándor
Regéczy Ilona
Reuss Anna
Rév Kálmán
Révai Rózsi
Rigó Gyula
Sauveur Eugène (belga)
Schmidt Helén (belga)
Schultz Ernestin (német)
Sterszky Melitta
Studer Oscar (svájci)
Szabathiel Rezső
Szántó Boris
Szerémi Gusztáv
Szigeti Dezső
Szigeti József
Spanovszky Ferenc (lengyel)
Takács Margit
Telmányi Emil
Temesváry János
Tomas Tessie (angol)
Tomm Béla
Totisz Elza
Torra Celia (délamerikai)
Vecsey Ferenc
Vinçon Carlo (olasz)
Waldbauer Imre
Waldmann Dezső
Walter János (egyiptomi)
Ware Helene (amerikai)
Weszprémy Andor
Whitman Ben (amerikai)
Zsolt Nándor

HUBAY JENŐ SZERZEMÉNYEI.

Opus szám	A mű cime	Kiadója	Megjelenési idő
1	**Plevna nóta** (Fantaisie hongroise) pour Violon avec Orchestre ou Piano	Brandus et Comp. Paris	1878
2	**18 magyar dal** (Petőfi költeményeire) (18 ungarische Lieder auf Gedichte von Petőfi). Mit Illustrationen von Munkácsy, Zichy, Ebner, Spányi etc., etc. illusztrációival	Nádor. Budapest	1877—78
3	No. 1. **Suite** sur des motifs de „Le roi de Lahore" de Massenet No. 2. *a)* **Crepuscule** } de J. *b)* **Sérénade** } Massenet Transcription pour Violon avec Piano No. 3. **Fantaisie Carmen** (Bizet) pou Violon avec Orchestre ou Piano	No. 1., 2. Heugel, Paris No. 3. Choudens père et fils, Paris	1880 1881 1876
4	**Fantaisie Tziganesque.** Duo hongrois concertant pour Violon et Piano (Partie de Piano par Carolus Aggházy)	Choudens père et fils, Paris	1879
5	**Suite** für Violine mit Clavier oder Orchesterbegleitung	B. Schott's Söhne, Mainz	1878
6	No. 1. **Plaintes Arabes** No. 2. **Chant Polonais** pour Violon avec accompagnement de Piano	No. 1., 2. B. Schott's Söhne, Mainz	1881
7	**Pusztaklänge** (Echos de la Puszta) Duo hongrois concertant pour Violon et Piano (Partie de Piano par Carolus Aggházy)	B. Schott's Söhne, Mainz	1880
8	**Fünf Lieder** für eine Singstimme (Magyar forditások Ferenczi Zoltántól) (Hohe und tiefe Ausgabe) 1. **Der Mond und die Lilie** (A hold és a liliom) 2. **Du bist so still** (Te oly szelid vagy) 3. **Das verlassene Mägdlein** (Az elhagyott leány) 4. **Deine blaue Augen** (A te kék szemed) 5. **Märchen** (Rege)	J. Hainauer, Breslau	1879 1878 1875 1875 1879

Opus szám	A mű cime	Kiadója	Megjelenési idő
9	**Scènes de la Csárda No. 1.** pour Violon et Piano ou Orchestre	A. Cranz. Hamburg, Bruxelles	1879
10	**No. 1. Arioso** avec Piano ou Orchestre **No. 2. Danse diabolique** } avec Piano **No. 3. Valse Caprice** } avec Piano	Bosworth et Comp. Leipzig	1876 1879 1879
11	**No. 1. Búcsu** (Der Abschied) **No. 2. Isten segits** (Gott hilf) 2 férfinégyes zenekarkisérettel. 2 Männerchöre mit Orchesterbegleitung	Harmonia Budapest	1879
12	**Trois mélodies** (Viktor Hugo) *a)* »J'eus toujours de l'amour« *b)* »Comment disaient-ils« *c)* »O! Quand je dors«	A. Cranz. Hamburg, Bruxelles	1882
13	**Scènes de la Csárda No. 2.** pour Violon avec Orchestre ou Piano	A. Cranz. Hamburg, Bruxelles	1882
14	**No. 1. Elegie** pour Violon et Piano. (Transcription pour Alto par Hermann) **No. 2. Larghetto** **No. 3. Contemplation** } pour Violon et Piano	No. 1. Breitkopf und Härtel., Leipzig No. 2. 3. Brandus et Comp. Paris.	1883
15	**No. I. Conte** (pour Violon ou Alto) et Piano **No 2. Maggiolata** pour Alto (ou Violoncelle et Piano)	No. 1. Cranz. Hamburg Bruxelles No. 2. J. Hamelle, Paris	1882 1883
16	**Négy férfinégyes** (Vier Männerchöre) **Magyarok Istene** (Ungarns Gott) (a capelle) **Ébresztő** »Freiheitsruf« } mit Orchesterbegleitung — zenekarkisérettel. **Ima** »Gebet« } mit Orchesterbegleitung — zenekarkisérettel. **A hajós imája** (Des Schiffers Gebet)	Harmonia Budapest.	1882
17	**Cinq mélodies** (Lucien Paté et Sully Prudhomme) **Ne le crois pas** (avec Orchestre) **Ressemblance** **Ici bas** **Au bord de l'eau** **Si j'étais dieu**	J. Hamelle, Paris	1883

Opus szám	A mű cime	Kiadója	Megjelenési idő
18	Scènes de la Csárda. No. 3. pour Violon et Orchestre ou Piano	J. Hamelle, Paris	1883
19	Két magyar dal. (Zwei ungarische Lieder) Szeretném itt hagyni (Petőfi) Ha meghalok (Zichy Géza gróf)	Harmonia, Budapest	 1878 1886
20	Concertstück für die Viola (für das Violincello übertragen von David Popper) mit Clavier oder Orchesterbegleitung	J. Hamelle, Paris	1884
21	Concerto dramatique pour Violon et Orchestre	Lemoine et fils, Paris	1884
22	Sonate romantique pour Piano et Violon	J. Hamelle, Paris	1884
23	Quatre mélodies (H. Vacaresco) Ce que je cherche entoi De Profil Chante quelque vieille ballade Ah, viens (Deutsche Übersetzung von Neugebauer)	J. Hamelle, Paris	1887
24	Négy férfinégyes. Vier Männerchöre: Szabadságdal (Freiheitslied) (Ábrányi Emil) Zengjen a dal (Erklinge das Lied) (Ábrányi Emil) Nem nézek én (Ich blicke nicht) (Petőfi) à capella Die Thräne (Geibel) à capella	Harmonia, Budapest	1886
25	Romance pour Violon et Orchestre ou Piano	J. Hamelle, Paris	1886
26	Symphonie No. 1. pour grand Orchestre	Kézirat	1885
27	Six poémes hongrois pour Violon et Piano	J. Hamelle, Paris	1887
28	Alienor. Opera en 4 actes et epilogue. Poëme de Edmond Haraucourt. (Mit deutscher und ungarischer Übersetzung.)	Harmonia, Budapest	1885—88

Opus szám	A mű cime	Kiadója	Megjelenési idő
29	**Fünf Carmen Sylva Lieder** **Nebel** **Ein Sonnenblick** **Geächtet** **Am Abend** **Ewige Liebe**	J. Hainauer, Breslau	1887
30	**Blumenleben** (La vie d'une fleur). Sechs charakteristische Stücke für die Violine mit Clavierbegleitung. (Mit erläuternden Gedichten von Gr. Géza Zichy, deutsche Übersetzung von Neugebauer) **Knospensprossen** **Blumenreigen** **Schmetterling** **Liebesrausch** **Zephir** (Mit Orchesterbegleitung) **Verlassen, verwelkt**	J. Hainauer, Breslau	1887
31	**Fünf Petőfi-Lieder** (in ung. Weise) **Adieu mein Täubchen** **Niemand hat die Blume** **Glatt ist die Schnee** **Zigeunerlied** **Ich stand an ihrem Grabe** } Deutsche Übersetzung von Neugebauer. Ausgabe für hohe und tiefe Stimme	J. Hainauer, Breslau	1890
32	**Scènes de la Csárda No. 4.** (Hejre Kati.) Pour Violon et Orchestre ou Piano	J. Hainauer, Breslau	1887
33	**Scènes de la Csárda No. 5.** (Hullámzó Balaton.) Pour Violon et Orchestre ou Piano	J. Hainauer, Breslau	1887
34	**Scènes de la Csárda No. 6.** (Sárga cserebogár.) Pour Violon et Orchestre ou Piano	J. Hainauer, Breslau	1887
35	**Két magyar dal:** — Zwei ungarische Lieder: **Hagyj álmodni szerelemről** (Bartók) **Meg szeretnék halni** (Wohl Janka)	Harmonia, Budapest	1893
36	**Lieder einer Rose** (für eine Singstimme mit Clavierbegleitung) **Leise fällt der Schnee vom Himmel** **Liebesglück** **Lass mich in dein Auge blicken** **Möcht's jubeln in die Welt**	J. Hainauer, Breslau	1890

Opus szám	A mű cime	Kiadója	Megjelenési idő
37	Mailied Aus vergangner Zeit } Für Violine mit Clavier	O. Junne, Leipzig, Bruxelles	1892
38	Vor ihrem Bild, Gesang auf der »G«-saite (Für Violine oder Violoncello) Unter ihrem fenster. (Serenade)	O. Junne, Leipzig, Bruxelles	1892
39	Nachtigallen-Gesang (Für Violine mit Clavier)	O. Junne, Leipzig, Bruxelles	1892
40	Geigenmacher von Cremona (Le Luthier de Cremone.) Oper in 2 Bildern. Text von F. Coppée und H. Beauclair. Deutsche Ubersetzung Max Kalbeck.	Harmonia, Budapest, F. Durdilly, Paris	1893
41	Scénes de la Csárda No. 7. (Kossuth-nóta) pour Violon et Orchestre ou Piano	J. Hainauer, Breslau	1891
42	Nocturne (No. 1.) pour Violon et Piano	Ries und Erler, Berlin	1893
43	Talpra magyar, férfinégyes zenekarkisérettel (Chorverk mit Orchester)	Harmónia, Budapest	1893
44	Impression de la Puszta (Pusztenstimmungen) Trois morceaux pour le violon avec Piano. No. 1. Sirva vigad a magyar (La joie melée aux larmes) No. 2. Alkonyat (Crépuscule) No. 3. A fonóban (Les fileuses) avec Orchestre	Ries und Erler, Berlin	1893
45	Deux Mazurkas No. 1. 2. pour le Violon	Bart. Senff, Leipzig, Berlin	1890
46	Trois morceaux caractéristique pour le violon No. 1. Tendre aveu No. 2. Premier Roman No. 3. Pagenstreich	Bart. Senff, Leipzig	1892
47	Ataïr (Roman musical en cinq chapitres) pour le violon No. 1. Caprice de femme (Frauenlaune) No. 2. Invocation (Beschwörung) No. 3. Feux follets (Irrlichter) No. 4. Epanchement (Herzensgeständniss) No. 5. Grisé d'amour (Im Rausch der Liebe)	J. Hainauer, Breslau	1893

Opus szám	A mű cime	Kiadója	Megjelenési idő
48	Trois morceaux pour Violon et Piano No. 1. Ballade No. 2. Intermezzo No. 3. Serenata	O. Forberg Leipzig	1892
49	Mosaique 10 pièces romantique pour Violon et Piano No. 1. Souvenir No. 2. Plainte No. 3. Sous les arbres No. 4. Prière No. 5. Barcarolle No. 6. Vision No. 7. A vous qui étes la No. 8. Soupir No. 9. Révérie (Transcrite pour alto et pour le Violoncelle) No. 10. Tourement	Bosworth et Co. Leipzig	1893
50	A falu rossza (Der Dorflump) (Le rôdeur du village). Ungarische Oper in 3 Aufzügen. Text nach E. Tóth von A. Váradi	Harmonia, Budapest	1894—95
51	Cinq morceaux caractéristiques pour Violon et Piano No. 1. Sicilienne No. 2. Gavotte No. 3. Bolero No. 4. Echos des Alpes No. 5. Scherzo diabolique	Bosworth et Co. Leipzig	1895
52	Trois morceaux pour le Violon No. 1. A une fleur (Sonnet) No. 2. Vieille chanson du jeune temps No. 3. Souviens-toi (Valse caprice)	J. Hainauer, Breslau	1894
53	Fünf Lieder No. 1. Bekenntniss (Niemand auf der weiten Erde) No. 2. Nachtwandler (Im Lichte deiner Augen) No. 3. Zu einer Rose (Im Garten wuchs die Rose) No. 4. Die Liebe (Stark wie der Tod) No. 5. Ständchen (O Liebchen lausche)	Ries und Erler, Berlin	1894
54	Deux Mazurkas concertantes pour Violon	J. Hamelle, Paris	1895

Opus szám	A mű cime	Kiadója	Megjelenési idő
55	Fantaisie tziganesque No. 1. Fantaisie tziganesque No. 2. } pour le Violon et Piano	Bosworth et Comp. Leipzig	1895
56	Trois poémes (d'apprés F. Coppée) pour le Violon et Piano	Rózsavölgyi, Budapest	1895
57	Eine Pusztenfahrt, 6 ungarische Vortragsstücke für die Violine	Rózsavölgyi Budapest	1895
58	Trois morceaux pour Violon No. 1. Chant élégiaque No. 2. Tendres paroles No. 3. Spanisch	Bosworth et Comp. Leipzig	1895
59	No. 1. Danse hongroise No. 2. Chanson de Hussards No. 3. Cadences pour le concerto de Beethoven	Bosworth et Comp, Leipzig	1895 1876
60	Scènes de la Csárda No. 8. (Azt mondják) pour Violon et Orchestre ou Piano	W. Hansen, Kopenhagen	1896
61	Sieben Lieder (deutsch und englisch). Hoch und tiefe Ausgabe. No. 1. Wenn nicht die Liebe wär'! No. 2. Es ritt hinaus No. 3. Hier unter diesem Tannenbaum No. 4. Das Mägdlein und der Dornbusch No. 5. Ein namenszug No. 6. Lenztraum No. 7. Herzensbitten	C. Kiesler, Leipzig	1896
62	Fantaisie élégiaque pour Violon	W. Hansen, Kopenhagen	1896
63	Etudes de Violon Cah. I.	J. Hamelle, Paris Harmónia, Budapest	1896
64	Etudes de Violon Cah. II.	J. Hamelle, Paris Harmónia, Budapest	1896
65	Scénes de la Csárda No. 9 (Czinka Panna) pour Violon et Orchestre ou Piano	C. Kiesler, Leipzig	1897

Opus szám	A mű cime	Kiadója	Megjelenési idő
66	Trois morceaux pour Violon et Piano No. 1. Moment musical No. 2. Adieu No. 3. Vol d'hirondelles	C. Kiesler, Leipzig	1897
67	Magyar nóták (Ungarische Weisen) für Violine	Klökner, Budapest	
68	Két magyar dal (Zwei ungarische Lieder)	Klökner, Budapest	1897
69	Scènes de la Csárda No. 10. (Szalatnai emlék) pour Violon et Orchestre ou Piano	J. Hamelle, Paris	1898
70	Cantilène pour Violon et Piano	J. Hamelle, Paris	1898
71	3 mélodies (Mit deutschem und ung. Text) No. 1. Romance (François Coppée) No. 2. Pitié des choses (F. Coppée) No. 3. Si j'étais roi (V. Hugo)	Harmónia, Budapest	1898
72	Variations sur un thème hongrois pour Violon et Orchestre ou Piano	Bart. Senff, Leipzig, Berlin	1898
73 74	Nocturne No. 2. pour Violon et Piano No. 1. Berceuse } pour Violon No. 2. Pensée triste } et Piano	Bart. Senff, Leipzig	1898
75	Két magyar dal (Zwei ung. Lieder) Deutsche Übersetzung von Neugebauer No. 1. Kedvesem (Wohl) No. 2. Ó, mért oly későn (Kiss)	Harmónia, Budapest	1894 1898
76	Six nouveaux poémes hongrois pour Violon	J. Hamelle, Paris	1898
77	Három magyar dal (3 ung. Lieder) No. 1. Minek turbékoltok No. 2. Addig-addig adnám neked No. 3. Föltártad előttem szivedet	Harmónia, Budapest	1897
78	Három magyar dal (3 ung. Lieder) No. 1. Eldobtad a szivem No. 2. Nefelejts No. 3. Elmondanám én ezerszer	Harmónia, Budapest	1898

Opus szám	A mű cime	Kiadója	Megjelenési idő
79	Dix piéces caractéristiques pour Violon et Piano No. 1. Barcarolle No. 2. Valse No. 3. Epanchement No. 4. Serenade No. 5. La source No. 6. Melancolie No. 7. Mazurka No. 8. Prière No. 9. Berceuse No. 10. Le papillon	Enoch et Comp. Paris	1898
80	Scherzo pour Violon et Piano	Enoch et Comp. Paris	1898
81	Arlequin pour Violon et Piano	J. Hamelle, Paris	1898
82	Scénes de la Csárda No. 11. (Szomorú fűz ága) pour Violon et Orchestre ou Piano	J. Hamelle, Paris	1898
83	Scénes de la Csárda. No. 12. (Pici tubicám) pour Violon et Orchestre ou Piano	Kistner, Leipzig	1898
84	Scénes d'enfant (Kinderscenen) Du matin jusqu'au soir (Vom Morgen bis zum Abend) No. 1. Sur la pelouse No. 2. Premier chagrin No. 3. Chasse aux papillons No. 4. Egaré danse la forét No. 5. Jouons à cache-cache No. 6. Je serai soldat No. 7. Ce que grand'mére raconte No. 8. Bulles de savon No. 9. Priére du soir No. 10. Endormi	J. Hamelle, Paris	1898
85	Moharózsa (Moosröschen.) Musikalische Novelle im 4 Bildern und einem Vorspiel. Text nach der Novelle von Ouida von Max Rothauser	Harmonia, Budapest	1900—1903
86	No. 1. Capriccio de Concert pour Violon et Piano No. 2. Danse des elfes pour Violon et Piano No. 3. Rayon de lune pour Violon et Piano	No. 1. André, Offenbach No. 2. } J. Hamelle, No. 3. } Paris	1899

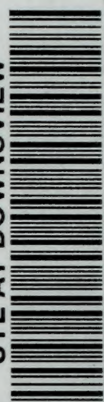
Opus szám	A mű cime	Kiadója	Megjelenési idő
87	No. 1. Rayon de soleil / No. 2. 3-éme Nocturne } pour Violon et Piano No. 1. est transcrit pour Alto et pour Violoncelle	R. Forberg, Leipzig	1899
88 89	Moto perpetuo pour Violon et Piano 10 Etudes Concertantes pour Violon	R. Forberg, Leipzig	1903 1903
90	Simon Judit (Kiss József) mit ung. und deutsch. Text. Melodrama mit obligater Clavierbegleitung	J. Hamelle, Paris	1884
91	2-éme Concerto pour Violon et Orchestre ou Piano	Harmonia, Budapest	1901
92	Ugy-e Jani? (Gelt, Hans?) Dal, zongora- és hegedü-kisérettel. Lied mit Clavier- und obligater Violinbegleitung	Harmonia, Budapest	1908
93	Symphonie No. 2. pour grand Orchestre	Kézirat	1906
94	Öt vegyes kar. Legenda. Alvó tábor. Mi dobog, mi zokog. Odafenn csillagos. Stella Maris.	Harmonia, Budapest	1906
95	4 Stücke für die Geige mit Harmonium oder Orgel Hochzeitslied. Stella Maris. Vorbei. Waldesrauschen.	Koeppen, Berlin	1907
96	Lavotta szerelme. Lavotta's Liebe. Magyar dalmű 3 felvonásban epiloggal. Ungarisches Musikdrama in 3 Aufzügen und einem Epiloge. Szövegét irták: Berczik Árpád és Farkas Imre.	Harmonia, Budapest	1904—05
97 98	Három kurucnóta. Férfikarra. Rákóczi-Hymnus. Csillagos mán. Vegyeskar vagy férfikar v. gyermekkarra zenekarral v. zongorával	Harmonia, Budapest	1904—05
99	3-ik hegedüverseny. 3-tes Concert für die Violine und Orchester	Zimmermann, Leipzig	1907

Opus szám	A mű cime	Kiadója	Megjelenési idő
100	7 dal (7 Lieder) 1. Tudom 2. Szőke leány 3. Hó takarja (Zenekarral) 4. Szeresd, ne bántsd a gyermeket 5. Miatyánk (zenekarral) 6. Bálban (zenekarral) 7. Zwei Sárga (zenekarral)	Harmonia, Budapest	1908
101	4-tes Concert (all'antica) für die Violine und Orchester	Zimmermann, Leipzig	1907
102	13-ik Csárdajelenet (Csárdascene)	Simrock	1910
103	Két Petőfi-dal (zenekarral) 1. Szeptember végén 2. Ha az Isten	Harmonia, Budapest	1910
104	Ballade et Humoresque pour Violon	Zimmermann	1910
105	Walzer-Paraphrase, (für Violine und Orchester)	Zimmermann	1910
106	Szerelmi éj, dalmű 3 felvonásb.	Kézirat	1909—11
107	Milói Vénusz, dalmű 1 felvonásb.	Kézirat	1909

A mellékletek sorrendje.

Oldal

TARTALOM.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 13 08 19 01 017 4